

DE TVEN-

DA BONA VALETVDINE, LIBEL-
lus Eobani Hefsi, Commentarijs do-
ctissimis illustratus, à Ioanne Placoto-
mo, in Academia Regiomontana Professore, Medico.
In quibus multa crudité explicantur, studiosis
Philosophiæ plurimum profutura.

EIVSDEM,

De natura & uiribus Cereuisiarum, & Mul-
sarum, opusculum.

De causis, præseruatione, & curatione Ebrie-
tatis, dissertationes.

CVM INDICE.

Cum Gratia & Priuilegio Imperiali.

FRANC, Apud Chr. Egen.

DE TVEN

DA BONA VALETVDINE LIBEL
lus Eobani Hobi, Commentarijs do-
ctissimis illustratus, à Joanne Piscoto-
no, in Academijs Regiis Professori Medico,
in quibus multa cordis explicantur, Philosophi
Philosophie plurimum profutura.

EIVSDEM

De actura & viribus Circulorum, & alijs
sacrum, opusculum.
De causis, praeservatione, & curatione Eris-
tae, dissertationes.

CVM INDICE.

Curata & Privilegio Imperiali.
FRANC. APUD CH. BERN.

SERENISSIMO

AC ILLUSTRISSIMO PRINCIPI,

ac Domino, Domino Erico, Dei gratia Suecorum,
Gottorum, Vandalorumq; electo Regi, Do-
mino suo clementissimo.

VPERIORI Anno enarraui
quibusdam Scholasticis Carmina
Eobani Hefsi, de sanitate tuenda,
inter quos & plurimi & diligen-
tes Sueci fuerunt, qui tandem ab-

soluto opusculo, à me etiam atq; etiam petierunt, ut
locos, quos addere inter enarrandum solebam, & si
quas haberem Annotationes domi conscriptas, publi-
carem. Quod cum honestum, & non infrugiferum
iuuentuti studiosæ putarem, non denegandum duxi.

Quoniam uerò ipsorum id potissimum causa face-
rem, uisum est meas lucubrationes T. S. dedicare.

Et uent enim, & sanctè affirmant, S. T. incredibili stu-
dio literarum teneri, & amore ingenuarum artium
mirabiliter flagrare, quæ res mihi animum addidit,
ut non uererer ipsorum petitioni obtemperare.

Nec dubito quin S. T. pro suo singulari literarum
ardore, æquo animo sit hæc qualiacunq; amplexura.

Decet autè, & salutare Rebus publicis est, Principes
in tenera ætate, non solum pietate sincera imbui, atq;
ad honestas actiones, sed etiam ad temperantiam,
quæ multarum uirtutum parens est, adsuescieri.

A 2

P R A E F A T I O.

Docet hic libellus nihil aliud, quàm quomodo rebus ad uitæ sustentationem necessarijs, rectè uti debeamus. & quæ mediocritas in cibis, potu, somno, uigilijs, exercitijs, & reliquis medijs sit seruanda. Et quanquam non dubito, præceptorem S. T. uirum doctissimum, hanc partem educationis non negligere, sed quæ ad temperantiam faciunt, tum docere fideliter, tum etiam suo exemplo sedulò demonstrare: Spero tamen tractationem, quæ integrum locum continet, T. S. nec iniucundam lectu, nec inutilem in uita futuram. Iucundum certè est liberalibus ingenijs, & piè honestèq; institutis, etiam causas cõmanium præceptorum uidere, & non solum nudas præceptiones discere, ne tantùm opinione aliorum ducantur, sed ut iudicio rebus ad uitam diuinitus concessis, fruantur. Verùm pauci Heroum filij sunt, qui hæc uel credant, uel sequantur. Pleriq; delitias & inanes uoluptates, quibus non tantùm corpus, sed etiam animum perdunt, sectantur: alij præmaturè, nondum confirmato iudicio, è scholis ad aulicam uitam negotiaq; tum forensia, tum bellica traducuntur. A quorum numero S. T. longissimè abesse Ecclesiæ Dei causa gaudeo, & Sueciæ regno amplissimo gratulor. Quod cum ita sit, nolo T. S. longa oratione hortari, & quasi currenti calcar addere. Pergat modò, ut cœpit, & omnino sibi persuadeat, non tam opibus pollere, quàm literis & uirtute reliquos antecellere, regum esse, nec ullum pulchrius regni ornamentum, aut firmissimum præsidium

regè

rege pio, & uirtute prädito. Quapropter Rex Serenissime, magnoperè peto ut hoc meum studium boni consulas, & munusculum exiguum animo prompto accipias. Quod si intellexero, magna me uoluptate affectum, & præmium debitum laborum consecutum esse existimabo. Christus faxit, ut crescas pietate, uirtute, & temperantia, ad sui nominis gloriam, & salutem Sueciæ. Amen.

T. S.

Ioannes Placotomus,
Medicus.

A s

**ANNOTATIONES IN
LIBELLVM EOBANI HESSI, DE
Bona ualitudine tuenda.**

**Quomodo hæc doctrina ab Auto-
ribus adpellatur?**

Graci communiter *δῖαιτῆρῃ* uocant, Latini
uictuum uel uictus rationem uertunt. Quidã
Græcam dictionem retinent, & Latinis literis *Diæ-*
tam scribunt. Vulgus Regimen sanitatis adpellat.
Galenus libros suos de sanitate tuenda, *πρὸς τὸν ὑγι-*
ατῶν inscripsit.

Quid est Diæta?

Est doctrina continens præcepta de sanitate tuen-
da, & morbis euitandis.

Quomodo sanitas conferuatur?

Valetudo sustentatur noticia sui corporis, tum ijs
rebus, quæ res aut obesse, aut prodesse soleant, au-
tore Cicerone.

Quæ sunt illæ res?

Aër, cibus & potus, excrementorum expulsio, mo-
tus & quies, somnus & uigilia, animi affectus. Ha-
rum legitimus usus conseruat naturam: abusus uerò,
id est, intempestiuus uel immodicus usus, eandem
corrumpit. Quare de recto usu illarum præcepta
quædam traduntur.

Sunt ne

Sunt ne præcepta illa necessaria?

Sunt. Quidquid enim certa ratione constat, certo etiam modo conseruatur. Sanitas, quæ est primarum inter se qualitatum debita proportio, non casu aut temerè, sed certis quibusdam ceu legibus naturæ consistit. Igitur certis quibusdam regulis ad eam tuendam opus est. Ad hæc experientia ipsa testatur, alios cibos alijs hominibus magis conuenire. Continentes secunda ualetudine frui, & esse *μνηγοβίος*. Incontinentes uerò citò extingui, aut grauissimis morbis implicari, & ualetudinarios esse.

Quare igitur uulgo dicitur, Medicè uiuere, esse miserrimè uiuere?

Si medicè uiuere, pro modicè ac temperanter uiuere, accipitur, falsiss. est dictum. Nam temperantia est parens sanitatis. Si uerò pro superstitioso & nimis exquisito uictu intelligitur, rectè dicitur. Neque enim nos probamus, ut sanus adhuc ex præscripto uiuat, nimisq; tenui & accurata uictus ratione utatur.

Quomodo eadem præcepta conueniunt tam diuersis hominibus. Sicut enim fieri non potest, ut unū calopodium ad omnes pedes futor accōmodet, ita nec Medicus unam omnibus uitæ speciem, quæ conducat?

Hic, sicut in alijs artibus, tamùm generales quæ

DE TVENDA

dam regule traduntur, quas deinde quisq; ad se pro-
 atate & uitæ genere transferre, & quomodo sue
 nature conueniant, obseruare debet, & non solum
 quid ratio suadet, sed etiam quod experientia, rerum
 magistra, probat, exequi.

Non igitur præcepta sola ad uictū
 probè instituendum suffi-
 ciunt?

Non sufficiunt. Sunt enim res quædam bonæ aliis
 quæ & salubres, attamen quibusdam hominibus ad eò
 ingrata, & aduersæ, ut ne gustare quidem illas pos-
 sint. Vel si sumunt, maximum incommodum inde per-
 cipiunt. Ita uidemus quosdam uinum saluberrimum
 potum fastidire. Ita alij acida, alij dulcia, pecu-
 liari quodam nature uitio, nimium uel fugiunt, uel im-
 moderatè adpetunt. Noui ego quendam doctum ui-
 rum, qui ab aceto ad eò omnibus sensibus abhorruit,
 ut ne aspectum quidem eius toleraret. Quare in ui-
 ctu deligendo non tantum quid ratio probet, sed et-
 iam quid experientia salubre esse confirmet, obseruân-
 dum & faciendum est. Pudendum autem, ut Plinius
 scribit, omnia animantia quæ sint salutaria ipsis nos-
 se, præter hominem.

Sed illa præceptorum in uictu ob-
 seruatio uidetur superstitiosa esse,
 cum Euangelium prohibeat
 discerni cibos & dies?

Imò impietas & homicidium est, ea negligere &
 contemnere.

contemnere. Nam Paulus corpori honorem haberi iubet, & scriptura, ne eadem faciamus, prohibet. Constat autem corpora non solum ferro, sed etiam crapula, ebrietate, intempestiuis, immodicisq; studijs, uiolentis affectibus, & similibus rebus corrumpi, & occidi. Neq; dubium est, quin in hac praesertim mundi senectate, plures homines crapula & luxu, quam naturali morte aut gladio pereant.

Conducit ne etiam doctrina de tuenda sanitate ad alia?

Conducit. Praecipua tamen utilitas est tueri sanitatem. Deinde plurimum momenti ad studia quoque adfert. Nam caput, ut Plato inquit, studiorum est bona & recta educatio, quae est pars dietae. Tertio, non parum ad mores bonos facit. Nam animi mores corporis naturam imitantur, corporis natura uictus rationem sequitur. Prauus igitur uictus uitiat & corrumpit corporis constitutionem, uitata constitutio deprauat actiones mentis.

Quid est sanitas?

Est constitutio corporis, secundum naturam actiones perficiens.

Est ne omnium eadem sanitas?

Non. Sed sicut album corpus alio magis est album, ita quoq; aliud alio magis sanum est.

Quid est, quod Cicero dicit, Notitia sui corporis?

Idem est quod constitutio uel natura corporis, ad quam cognoscendam humane nature generalis explicatio requiritur. Hanc Medici uocant φυσιολογικὴν. Possset etiam non ineptè ἀνθρωπολογικὴν dici.

Quæ res ad constitutionem humani corporis concurrunt?

Elementa, Temperamenta, Humores, Membra, Virtutes, Actiones, & Spiritus.

Explica ergo ista ordine.

Explicabo, sed prius distribuam totum opusculū in tria capita, siue potius in tres partes principales. Prima est de natura, seu constitutione hominis. Secunda continet generalia quædam præcepta de usu rerum ad uictum necessariorum. Tertia facultates aliorum præcipuorum describit.

P R A E F A T I O.

Musa repertoris medicarum filia rerum,
Te duce conanti scribere pauca, faue.
Pauca canam cantata prius, sed Apolline nullo,
Et labor hic aliquo nomine noster erit.
Nanq; hic, si qua leges adiuncta prioribus, idem
Nos ea de tenebris exeruisse scias.
Nam quæ fœda situ iacuere, & mersa profunda
Barbarie, uersu lucidiora fluent.
Adde, q; et numeros facile est meminisse, nec ullis
Dotibus ingenij gratia maior inest.

Quisquis

BONA VALETVDINE.

6

Quisquis ad hæc igitur ueri præludia uultum
Demittes, oculo fac patiente legas.
Nec uitio uertas, quia sit rude carmen, & omni
Exculti careat dexteritate styli,
Scripsimus ista rudes, cui nunc assuescimus, artis,
Et sunt præcipiti carmina facta mora.
Tu quoq; Sturti adum decus & noua fama Georgi,
Huius præcipuus carminis autor eras.
Cogere nanq; tibi ceu prima elementa iubebas,
Cuius nunc titulos, & decus artis habes,
Has igitur tibi primitias ignobilis agri,
Paruaq; de sterili munera rure damus.
Accipe serq; libens in opis mediocria Musæ,
Sæpe etiam Diuis uilia dona placent.
Tunc ubi me studijs maior melioribus usus
Induct, his paruis splendida dabo.
Nunc ne longa breues æquent primordia ludos,
Hinc meus in cœpto pulucre curret equus.

Dedica-
tio ope-
ris.

PARS PRIMA.

RERVM NATVRALIVM

breuis digestio, ab Elementis
& humoribus.

DE CONSTITVTIONE

Hominis.

P Rincipiò quicumq; uoles animoq; ualere,
Corporis & sana conditione frui.
Cognoscenda

DE TVENDA

Cognoscenda tui tibi sunt primordia primūm
Corporis, & quī nam sit status inde tibi.

Cognita quæ certæ possint monstrare salutis,

Ne malè conueniens ingrediaris, iter.

Hæc tibi, sed breuibus, depingam singula formis,

Polliciti non sunt pondera plena mei.

SCHOLIA.

Principio. Summa. Cognitio corporum necessaria est ad hanc tractationem. Breuiter igitur eam describã. Idem Hipp. Medicinæ princeps sentit, cum ita scribit: Porrò cum qui de uictu humano scripturus est, censeo primūm quidem totius hominis naturam nosse ac diiudicare oportere. Nosse quidem, ex quibus ab initio constitutus est, iudicare uerò, quæ in ipso partes dominium obtineant. Si enim constitutionem ab initio non cognoscet, & id quod in corpore dominatur, non poterit ea quæ homini conducunt, offerre. Hæc igitur scriptorē cognoscere oportet &c.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis est, uoluntas & studium rectè ualendi, idq; de mente præcipuè intelligendum est. Nam corpus sequitur mentem tanquàm duccem. Commandum igitur est, ut sit mens sana in corpore sano.

DE ELEMENTIS.

Quatuor ut constant Elementis corpora nostra,
Quæ sunt (ut perhibent) aër, aqua, ignis, hu-
mus.

SCHOLIA

SCHOLIA.

Vt perhibent *Physici & Medici.*

ANNOTATIONES.

Elementa sunt corpora simplicia, ex quorum mixtione alia constituuntur.

Quatuor sunt Elementa: Ignis, Aër, Aqua, Terra. Ignis est calidus & siccus, Aër calidus & humidus, Aqua frigida & humida, Terra frigida & sicca. Idq; de puris Elementis intelligi proprie debet.

Sunt ne igitur alia Elementa?

Duplicia sunt Elementa: Pura uel sincera, quæ nihil admixtum habent: Impura, quæ propter usum animantium admixtionem recipiunt, cuiusmodi nostra sunt elementa, de quibus hoc loco nihil agitur.

Quomodo Elementa, cum sint extreme contraria, in eodem corpore possunt coniungi, & consistere?

In mixtione excellentia qualitatum Elementorum contrarietate retunditur, & languidior fit. Alioquin enim simul esse nullo modo possent.

Quomodo Elementa sunt in mixtis, cum nullum appareat?

Elementa manent in mixtis, non actu, sed potentia, ut Aristoteles & Galenus docent.

Cur

DE TVENDA

Cur igitur quidam tradunt, corpora
ex primarum qualitatum mi-
xtura constare?

Accipiunt nomina qualitatum pro subiectis ipsis,
id est, Elementis.

Quæ sunt primæ qualitates?

Caliditas, Humiditas, Frigiditas, Siccitas.

Cur dicuntur primæ?

Quia ex his nascuntur aliæ.

Quæ sunt aliæ?

Secundæ, ut leue, graue, durum, molle, asperū, gla-
brum &c. Similiter et tertiæ, quas specificas uocāt,
ut uis attrahendi ferrum in Magnete, facultas attra-
hendi paleas in succino.

Est ne alia qualitatum diuisio?

Est: Caliditas & frigiditas actiuæ, humilitas &
siccitas, passiuæ qualitates appellantur.

Nunquid restat de Elementis?

Duo sunt leuia, ut Ignis, Aër. Duo grauia, ut A-
qua, Terra.

Quis est ordo Elementorum?

Ordinem sequentibus uersibus Ouidius describit:
Ignea conuexi uis & sine pondere cœli
Emicuit, summumq; locum sibi legit in arce.
Proximus est aër, illi leuitate locoq;
Densior, his tellus elementaq; grandia traxit,
Et pressa est grauitate sui circumfluus humor,
Ultima possedit solidumq; coercuit orbem.

Quomodo

Quomodo terra potest esse in medio, cum animantia in ea habitent?

Ipsa quidem terra est in medio uniuersi, ceterum propter utilitatē, & habitationem animantiū, quaedam portiones aquis extant, non totum Elementum.

DE TEMPERAMENTIS.

Ex Elementorū mixtura nascuntur temperamēta, quae nihil aliud sunt, quam qualitates ex Elementorum mixtione, in corporibus mixtis productae.

Novem sunt temperamēta. Vnum temperatum, octo distemperata. Temperatum siue ὁμογενές, proprie dicitur, in quo nulla qualitatū sensibilibiter aliis excellit. Dicitur & aliquando quod in quoq; genere est perfectissimum, ubi non aequalitas, sed harmonia qualitatū inter se spectatur. Distemperatū siue ἡeterογενές, in quo una uel duae qualitates excedunt. Huius sunt octo species. Quatuor simplicia, ut calidum, frigidum, humidum, siccum. Quatuor composita, ut calidum & siccum, calidum & humidum, frigidum & humidum, frigidum & siccum.

Exemplum de plagis terrae, ex Ouidio, in quo natura temperamētorum clarè cerni potest.

Vtq; duae dextra coelum, totidemq; sinistra Parte secant zonae, quinta est ardentior illis:

Sic

Sic onus inclusum numero distinxit eodem
 Cura Dei, totidemq; plagæ tellure premuntur.
 Quarum quæ media est, non est habitabilis æstu.
 Nix tegit alta duas, totidem inter utranq; locavit,
 Temperiemq; dedit iusta cum frigore flamma.

Plura exempla in textu de humoribus, de parti-
 bus Anni, de signis zodiaci, de partibus mūdi, de pla-
 netis et ætatibus animalium, postea enumerabuntur.

Quid est, quod dicitur, potentia,
 seu uirtute calidum?

Dupliciter à Physicis dicitur aliquid calidum, frī-
 gidum, humidum, aut siccum. Actu uidelicet & po-
 tentia. Actu idem est quod tactu. Sic ignis dicitur ca-
 lidus, Aqua humida, glacies frigida, terra sicca &c.
 Sol uerò est calidus potentia, id est, habet uim calefa-
 ciendi. Luna est humida, id est, habet uim humectan-
 di. Ita quoq; uinum, ruta, mel, pulegium, potestate ca-
 lida esse, id est, uim calefaciendi corpora nostra habere,
 dicuntur.

Quomodo temperamenta co-
 gnoscuntur?

Temperamenta hominum cognoscuntur ex mo-
 ribus, affectibus, colore, habitu corporis, & simili-
 bus. Plantarum uerò crases, ex qualitatibus secundis,
 id est, saporibus, odoribus, præcipuè deprehendun-
 tur.

Sunt ne temperamenta mu-
 tabilia?

Sunt.

Sunt. Mutantur autem uel naturaliter, uel ratione uictus aliena. Conueniens enim conseruat temperamentum. Naturaliter, ut in ætatibus. Videmus enim iisdem hominibus diuersam diuersis ætatibus esse temperaturam. Victus prauus corrumpit bonam naturam, bonus malam emendat. Hinc sequitur duplex esse temperamentum. Natiuum, & aliunde accersitum, de quo commodissimè à ueteribus dictum est, Consuetudinem esse acquisiticiam naturam.

DE HUMORIBVS.

Humores sic inde trahunt à quolibet unum,

Quos tamen in uersu uix cecinisse queas

Terra Melancholicis, aqua confertur pituitæ :

Aër Sauguineis, ignea uis cholera.

Sicut enim sicca est natura & frigida terra,

Vis elementaris friget & humet aqua.

Sicut & humorem calido commiscuit aër,

Siccus ut est ignis, uimq; caloris habet :

Sic uis humorum respondet quælibet uni,

Ordine si repetas, quo mihi dicta uides.

Vena tumet, rubet, & ridet, lasciuit & audet,

Cui nimius pleno corpore sanguis inest.

Nil sapit, os humet, fastidit, somniat undas,

Humida cui nimio phlegmate membra madent.

Tinnit ab aure, sitit, furit, ardet, somniat ignes,

Cui nimius cholera corpora sanguis agit.

Qualitates humorum ad Elementa.

Sanguinis abundantis signa. Phlegmatis.

Cholera.

DE TVENDA

Melan-
cholia.

Anxius, & niger est, timet omnia tristia, dormit,
Mole sua bilis quem nimis atra premit.

ANNOTATIONES.

Elementis respondent qualitatibus humores, Bilis igni, sanguis aëri, pituita aqua, nigra bilis terræ.

Sunt autem humores corpora liquida, ex alimentis in epate nutriendi corporis gratia genita. Vnde per uenas tanquam per canales in omnes corporis partes deriuantur.

Sanguis est calidus & humidus, ruber, dulcis, & mediocris substantiæ: hunc sanguinei dicti sunt, colorati, carnosissimi, hilares, ἡδικοί. In summa, omnium horum rarum homines.

Pituita est frigida & humida, insipida substantiæ, & colore similis albuminis oui. Pituitosi, siue phlegmatici, sunt albi, leuiter timidi, obesi, sanguineis paulò inferiores moribus, & adfectibus. Est enim pituita nihil aliud, quam sanguis imperfectè coctus.

Bilis est calida & sicca, tenuissimæ substantiæ, colore flauo, & sapore amaro. Efficit homines pallidos, graciles, & agiles, leues, patheticos.

Melancholia est frigida & sicca, crassioris substantiæ, nigra, acerba. Melancholici sunt nigro colore, corpore crasso, & tardo, cogitabundi, constantes, & laborum patientes. Atq; hæc de bonis & naturalibus humoribus tantum intelligi debent, non de vitiosis.

Sunt

Sunt ne igitur alij humores ?

Sunt. Nam humores prædicti quando degenerant, id est, quando cõditiones suas amittunt, dicuntur innaturales, seu uitiosi. Nõ enim nutriunt amplius, sed malorum morum & morborum cause sunt.

Cur Aristoteles tantum sanguinem, & non reliquos etiam humores nutrire tradit ?

Aristoteles omnes humores coniunctos in uenis sanguinem uocat. Separatos autem à sanguine, excrementa appellat. Excrementa autem nulla nutriunt.

Quomodo separantur ?

In generatione humorum bilis superflua segregatur à reliquis humoribus, & deriuatur in uesicula mellis. Melancholia inutilis in lienem transponitur. Aquosa superfluitas cum sanguine in renes transfertur.

Humorum uitiosorum species sunt sanguis biliosus, phlegmaticus, aut melancholicus.

Pituita aquosa, salsa, acida, crassa, uitrea.

Bilis, uitellina, uiridis, ærugnosa.

Melancholia, adusta, acida.

Materia humorum est cibus & potus. Ex bono cibo & potu fiunt boni humores, ex uitiosis mali & uitiosi humores gignuntur.

DE TVENDÁ
QUALITATES HVMORVM

ad horas Anni, & signa zodiaci.

Quattuor humores hos anni quattuor horis
Confer, & obliquæ signa timenda rotæ.
Aestati choleram dabimus, tria signa sequentur

Ignea, nempe aries, tensa sagitta, leo.

Autumni nigra bilis erit, tria signa sequentur

Terrea, bos uector, candida uirgo, caper.

Vere tumet sanguis, sed et hunc tria signa sequentur

Aërea, ut gemini, lanx uaga, fusor aquæ.

Phlegma æquabit hyems, per aquatica signa notãdã

Hæc sunt, retrogradus, trux nepa, piscis iners.

Humores
ad regio-
nes & æ-
tates.

Nunc age limitibus conclusum quattuor orbem

Aspice, & ætatum quamlibet inde nota.

Sanguine Sol oriens pueriles uendicat artus,

Firma dies choleram, læta iuuenta tibi.

Phlegmatis Occasus plenam facit esse senectam,

Bile nigra Boreæ sed plaga decrepitos.

Ver uelut infantes natiuo germine pascit,

Quos placido spectans sidere Phœbus amat.

Planeta,
ætates &
horæ an-
ni.

Actatem iuuenum notat æstas, Martis in illa

Exultant uires, & furor arma mouet.

Maturos autumnæ senes, quos frigida luna

Instabili uarios lumine semper agit.

Decrepitos hyemis natura æquabit inertes,

Quos uorat immitti falcifer ore senex.

Hæc exempli potius causa recensentur, quàm
quòd propriè huc pertineant, Ideoq; non explicãdas

DE

DE MEMBRIS, VIRTVTI-
bus, Actionibus, & Spiri-
tibus.

Quattuor hinc etiã nostræ instrumenta salutis
Seruare arcana religione decet.

Pectoris in fontem sanguis tenuissimus intrat,

Nobilis assurgens spiritus inde uenit.

Viribus inde uigent toti uitalibus artus,

Dicitur hic reliquis purior esse uapor.

At cerebro uelut æthera dominantur in arce

Effectus, uirtus quos animalis habet.

Epatis & stomachi uis naturalis ab oris

Effluit, omnigeni sanguinis ista domus.

Ergo spiritui sanguis deseruit, at ille

Sensibus, hi famulos ceu rationis agunt.

Quisquis amat igitur studiorum intendere curis,

Hæc tanta in promptu commoda semper habe.

Qualis enim sensus de sanguine spiritibusq;

Talibus ingenium uiribus esse solet.

Custodire potes medicas hæc firma per artes,

Si frugi uitam uiuere fortè uelis.

Hæc tibi Palladio quicumq; ex puluere laudem

Queris, habe, sed nos utraq; turba manet.

Spiritus,
Virtus ui-
talis.

Animæ-
lis.

SCHOLIA.

Pectoris in fontem. Cor.

Nobilis spiritus, Vitalis spiritus.

B 3

HIC LOCVS EX MARSILIO FIC-
 no sumptus est, quem quia elegans est,
 subijciam.

Instrumentũ eiusmodi spiritus ipse est, qui apud
 Medicos uapor quidã sanguinis purus, subtilis, calidus,
 & lucidus definitur. Atq; ab ipso cordis calore
 ex subtiliore sanguine procreatus uolat ad cerebrũ,
 Ibiq; animus ipso ad sensus tã interiores, quã exte-
 riores exercendos assiduè utitur. Quamobrem san-
 guis spiritui seruit, spiritus sensibus, sensus deniq; ra-
 tioni. Sanguis aut à uirtute naturali, quæ in iecinore
 stomachoq; uiget, efficitur. Tenuiss. sanguinis pars
 fluit in cordis fontẽ, ubi uitalis uiget uirtus, inde crea-
 ti spiritus cerebri (& ut ita dixerim) Palladis arces
 ascendunt, in quibus animalis, id est, sentiendiq; mo-
 uendiq; uis dominatur. Itaq; talis plurimum ferme
 cõtemplatio est, quale sensus ipsius obsequium. Talis
 autem sensus, qualis & spiritus. spiritus uerò talis,
 qualis est sanguis, & tres illæ uires, quas diximus.
 Naturalis scilicet, uitalis, & animalis, tales ut sunt à
 quibus, per quas, in quibus spiritus ipsi concipiuntur,
 nascuntur, atq; fouentur.

De membris, siue partibus corporis.

Partes corporis solidiores membra dicuntur. Mem-
 brorum quædã sunt simplicia, simularia ab Arist. di-
 cta, ut carnes, ossa, cartilagines, uenæ, arteriæ, nerui,
 chordæ, ligamenta, panniculi. Dicuntur autem simila-
 ria, quòd partes totius appellationem retinens, ut
 pars

pars carnis dicitur caro. Reliqua quoniam ex his componuntur, composita uel dissimularia adpellantur, nec horum partes adpellationem totius retinent. Nam pars manus non dicitur manus, nec pars pedis pes dicitur. Horum quaedam quia præcipuis ac principalibus actionibus seruant membra principalia adpellantur, ut cerebrum, cor, epar. Quaedam minus principalia, ut uentriculus, pulmo, splen, & reliqua.

Quæ est materia membrorum?

Materia membrorum propinqua, non est eadem. Quaedam enim ex semine fiunt, & ideo spermatica dicuntur, ut omnia simplicia, carne excepta. Quaedam ex sanguine ortum habent, unde sanguinea adpellantur, ut caro, & membra carnosæ.

De uirtutibus.

Constat hominem ex corpore, & anima conflatum esse. Quæ ad corpus pertinent, breuiter & summum ostendimus. Restat igitur ut de altera, nobilissima ac præstâtissima hominis parte, aliquid dicamus. Non autem hic de essentia animæ agemus, sed tantum potentias, & actiones eius enumerabimus. Sunt autem uirtutes, siue potentiæ qualitates membrorum, per quas anima agit.

Diuersæ sunt potentiarum diuisiones. Alij quinque, alij duas, alij, quos nos sequemur, tres numerant, uidelicet, naturalem, uitalem, & animaleam.

DE TVENDA

De uirtute naturali:

Naturalis, quæ actiones naturales in corpore efficit, est triplex: Generatiua, Augmentatiua, & Nutritiua. Sedes eius est epar.

Generatiua est uis naturalis, insita corporibus, sibi simile producens. Hæc est necessaria ad speciei conseruationem. Incipit autem certo tempore, et in postrema ætate desinit. Materia siue obiectum eius est, semen & sanguis maternus. Organa propria, partes genitales in utroq; sexu.

Augmentatiua est uis, qua corpora secundum omnes dimensiones æqualiter extenduntur, & iustam quantitatem acquirunt. Hæc cum ipsa uita incipit, & ubi ad statum uentum est, cessat. Materia siue fomenta incrementi sunt alimenta, quæ dum crescit animal, copiosiora quam per reliquum uitæ cursum esse oportet. Nam non solum ut nutriatur corpus, uerum etiam ut aliquid ipsi adijciatur, necesse est. Ideo & calor natiuus eo temporis spacio copiosior, ut materie multum uincere possit. Quare Hipp. rectè scribit: Qui crescunt plurimum habent calidi innati. Plurimo igitur indigent alimento &c.

Nutritiua est, quæ alimentum corpori assimilât, siue quæ alimentum in substantiam corporis cõuertit. Hæc ad indiuidui cõseruationem est necessaria, & per omnem uitam durat. Nã omne quod uiuit, nutritur oportet, ut Aristot. ait. Organa huius facultatis sunt: Os, gula, stomachus, epar, uenæ. Obiecta sunt, alimenta.

Quo-

Quomodo fit nutritio?

Vt nutritio fiat singulis particulis, quatuor alie facultates quasi ministræ additæ sunt: una membro familiare nutrimentum attrahit: altera attractu tantisper dum alteretur, detinet. Tertia alterat. Quarta superfluum alienum per certos meatus excernit. Vocantur igitur, Attractiua, retentiua, alteratiua, & expulsiua.

Quomodo alimenta corpori assimilari possunt, cum sint planè dissimiles substantiæ?

Alimenta cruda non ut ingeruntur, nutriunt, sed præparantur prius, & aliquoties recoquuntur, ut quidquid alienum est à bono, separetur. Demum adponuntur partibus, adglutinatur, atq; assimilantur. Ita fit nutritio.

Sunt ne plures coctiones?

Tres sunt coctiones. Prima fit in stomacho. Secunda in epate. Tertia in singulis membris.

Quomodo?

Ex cibo & potu ingesto uirtute & calore stomachi, uicinorumq; membrorum, fit tanquam puls quedam, χύλος Græci uocant. Hæc est prima coctio. Chylus deinde è stomacho & intestinis per uenas meseraicas in Epate transuehitur, ibiq; in sanguinem conuertitur. Hæc est secunda concoctio, & sanguificatio adpellatur. Sanguis ex epate in uniuersum corpus distributus ex uenis exudat, et in cavitatibus mem-

DE TVENDA

brorum ceu ros quidam continetur. Quæ humiditas propriè nutrimentum est, quod dum adponitur, agglutinatur, & assimilatur, nutritio fit. Est enim nutritio perfecta alimenti assimilatio.

De uirtute uitali.

Vitalis est, quæ corpori uniuerso uitalem calorem præbet. Huius sedes est cor, à quo per arterias cum sanguine in omnes partes corporis distribuitur. Huc & adfectus pertinent, de quibus in secunda parte agetur.

De uirtute animali.

Virtus animalis est, quæ corporis partibus uim sentiendi & mouendi præstat. Huius domicilium Galenus, contra Aristotelem, cerebrum esse, rectè affirmat. Sicut autem e par uenis, cor arterijs, ita cerebrum neruis, ceu canalibus quibusdam utitur, per quos sensum & motum omnibus partibus reliquis impartit. Sensus sunt duplices: Exteriores, & interiores. Exteriores quinque: Visus, auditus, gustus, odoratus, tactus. Interiores: Imaginatio, cogitatio, seu ratiocinatio, & Memoria.

Motus animalis est, quo membra seu partes corporis pro arbitrio mouentur. Organa eius sunt musculi.

De Actionibus, & Spiritibus.

Tot sunt actiones & spiritus, quot uirtutes, scilicet, Naturales, uitales, & animales. Virtutes enim actionum causæ sunt, spiritus instrumenta.

Sunt

Sunt autem spiritus purissima & tenuissima substantia, in principalibus membris, ut sint organa uirtutum, genitæ. Vulgo spiritus definitur esse uapor sanguinis purus, subtilis & c.

Hæc de prima parte dixisse sufficiat. Qui integram de constitutione hominis noticiam habere cupit, legat Commentarium D. Philippi de Anima, in quo totus homo egregie describitur.

SECUNDA PARS.

PRÆCEPTA GENERALIA, de fanitate tuenda, siue de usu rerum, ad uitam necessariorum.

ERgo age quisquis eris, siue ista sequenda putabis,

Seu minus, & forsân splendidiora petis.

Hic quoq; ne dubita, pars est tibi iusta salutis,

Parua etiam magnum plurima pondus habent.

Sit tibi præcipuè simplex & recta uoluntas,

Velle animi sana conditione frui.

Quo si non ualeas, frustra seruare laboras

Corpora, quæ medicæ munerâ memis egent.

Omnia curarum fomenta relinque, nec ullis

Pectus habe pressum sollicitudinibus.

Anxiâ mens non ipsa sibi non rebus agendis

Constat, ab hac uitium corpora sæpe trahunt.

Hinc

De affectibus animi.

Tristitia.

Hinc uariae pestes, morborum hinc mille figure,

Crede animum nostri corporis esse ducem.

Sæpe graues ista ueniunt ex arce labores,

Sicut ab aëre pestilens aura plagis.

Lætitia. Quere igitur, sed honesta, tuis solatia curis,

Quæ tibi nec somni, nec loca sola dabunt.

Vtere conuiuio non tristibus, utere amicis,

Quos nugæ & risus, & ioca salsa iuuant.

Quem non blanda iuuent uarij modulamina cantus?

Hinc iecor, & renes, ægræq; corda stupent.

Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes

Afficit, ac melicæ nobile uocis opus.

Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,

Dulcisonum reficit tristitia corda melos.

Ira. Ira animis letale malum, procul absit, ab illa

Mors sæpe ingenijs corporibusq; uenit.

Turbat enim, cæcâq; animos caligine uersat,

Et sensus tota cum ratione rapit.

Sicut enim tactæ ferro candente lacunæ,

Sic motu calidi sanguinis ira fremit.

Hinc subitis fractos accendit febribus artus,

Sæpius his etiam deteriora facit.

Hinc flauam ratione omni præuertere bilem

Conuenit, & causis non statuisse locum.

Gaudij. Quid referam nimio gliscentia gaudia motu?

Metus. Quid referam nimio pectora fracta metu?

Cætera quid referam, quæ mentes plurima nostras

Euertunt, miseris noxia corporibus?

SCHO

S C H O L I A.

Velle sana conditione frui. Primus gradus tuendæ sanitatis est, uoluntas & studium rectè ualendi, idq; de mente præcipuè intelligendum est.

Nam corpus sequitur mentem tanquam ducem. Conandum igitur est, ut sit mens sana in corpore sano.

Omnia fomenta. Occasionēs.

Non rebus agendis constat. Ideo poëta inquit:

Carmina proueniunt, animo deducta sereno.

Pectus. Cor. Quia cor est sedes affectuum, in pectore collocatum.

Nec somni. In somno enim diurnæ cogitationes recurrunt, & ob oculos uersantur.

Loca sola. Solitudo enim auget atram bilem, & effectus eius, nempe tristitiam & metum.

Quære igitur, Remedium tristitiæ. Præstantissimum remedium est gaudium. Contraria enim contrarijs, ut medici scribunt, curantur & depelluntur.

Sicut enim. Alludit ad definitionem iræ: *Ὁυμός ἐστι τὸ τῆς καρδίας θερμότης.*

Deteriora Epilepsiam, apoplexiam, furorem, podagram, & subitanæ mortem.

Hinc atram. Flauam legendum. Remedium, uel potius cautio, siue præseruatio iræ. Quia enim corpora, in quibus bilis abundat, faciliè incenduntur: Ideo cauendum, ne materia apta inflammationi in corpore reperiatur. Natura enim non agit nisi in
materiam

DE TVENDA

materiam prædispositam. Deinde occasiones, siue obiecta diligenter cauenda sunt. Id enim est, quod hic dicit, causis non statuendū esse locum. Sunt enim hæ duæ causæ iræ: Corpus biliosum, & obiectum, bilem mouens & incendens.

Cur Aristoteles iram probat. Scribit enim: Ira non ut duce, sed ut milite utendum?

Hic immoderata ira, quæ hominem prorsus præcipitat, improbat. Aristoteles loquitur de heroico illo impetu, quo homines feruntur ad obiectum arduum persequendum, ratione monstrante uiam.

ANNOTATIONES.

Exposuit breuiter, quomodo & ex quibus rebus humanum corpus componatur: Nunc quo pacto conseruetur, ostendet. Vocatur hæc doctrina, ut supra dictum est, *ἡδυνη*, & in sex rebus consistit, in quibus explicandis ordinem Autoris sequemur.

DE AFFECTIBVS.

Affectus sunt motus cordis, prosequentes aut fugientes obiecta sensibus oblata, ut Amor, odium, spes, metus &c.

Duplices sunt affectus. Quidam sunt subiti & uehementes motus: quidam diurni. Subiti motus reliquis sunt perniciosiores. Nam omne subitaneum et uolentium est naturæ inimicum. Constat autem multos

multos terrore, ira, gaudio repentino esse extinctos, aut grauiſſimis morbis correptos. Ex diu-
turnis alij ſunt moderati, ut moderatum gaudium. Alij immoderati, ut odium, inuidia. Inter omnes af-
fectus moderatum gaudium naturæ maximè conue-
niens & amicum eſt. Nam calorem naturalem ex-
citāt, ſpiritus uitales & animales temperat, & pu-
riores reddit, atq; ueriffimum eſt, quod Propheta ſcri-
bit: Cor lætum exhilarat mentem, triſtitia tabefacit
oſſa.

Adfectuum alij alios humores cient. Metus & tri-
ſtitia Melancholiam mouent, Ira flauam bilem, Gau-
dium ſanguinem, & ſpiritus à corde in totum cor-
pus diffundit.

Recte ne humores mouere dicun-
tur affectus?

Non. Verum aliæ naturæ ſiue temperaturæ,
alijs affectibus, propter humoris cognitionem, ma-
gis obnoxie ſunt, ſicut aliæ materiæ alijs facilius
ignem concipiunt. Bilioſi reliquis facilius com-
mouentur. Melancholici leui occasione, timore aut
mœrore afficiuntur. Sanguinei ad gaudium ſunt
prompti, &c. Discamus igitur primum omnium
nos ipſos, hoc eſt, noſtram naturam cognoscere, ut
affectus recta ratione gubernare, & mala quæ ex im-
moderatis aut uiolentis adfectibus naſcuntur, uitare
queamus. Sunt etiam aliorum naturæ nobis cognoscen-
de, maximè illorum, quibus cum uiuimus, ut nos ad
mores

DE TVENDĀ

mores ipsorum attemperare, eosq; arte tractare sciā
mus. Oportet enim nos amicorum mores nosse, non
odisse, ut in prouerbio dicitur.

DE HIS QVAE AD COR- pus pertinent.

DE EBRIETATE.

Quod si uis constare animo, studia, atq; labores
Corporis obserua cum ratione tui.
Immodici sensus perturbat copia Bacchi,
Inde quis enumeret, quot mala proueniant?
Corporis exhaurit succos, animiq; uigorem
Opprimit, ingenium strangulat atq; necat.
Sed prius in sicca gaudebit piscis arena,
Bacche oblite modi quā tua damna canam.
Ergo modum præscribe Deo tam grande nocenti,
Cum uenit accepta conditione, iuuat.

SCHOLIĀ.

Perturbat. Quia turbat spiritus organa sen-
suum. Est enim ebrietas perturbatio uirtutis anima-
lis, & omnium actionum eius, ab immoderato potius
profecta. Cato dicere solebat, Ebrietatem nihil ali-
ud esse, quā uoluntariam insaniam.

Corporis exhaurit succos. Ebrietas re-
plet corpus succis, Ergo non exhaurit.

Respon. Replet crudis & uitiosis humoribus,
natiuam

natiuam autem humiditatem opprimit, & bonum sanguine debilitato calore infuso, generare facit.

Accepta conditione. Modicè, quantum necesse est. Nullum enim præstantius magisq; conueniens alimentum uino homini natura producit.

Effectus & incommoda ebrietatis, pete ex Plinio lib. 14. ca. de uitanda ebrietate.

PROBLEMA QVAESITUM
dam de Ebrietate.

I. Quare alij alijs citius inebriantur?

Quibus debile caput est, faciliè inebriantur. Deinde, qui calidam & humidam cerebri temperaturam habent, ijs etiam ex facili caput impletur.

II. Quare quidam ebriosi sobrijs diutius uiuunt?

Id bonitati naturæ adscribendum est, quæ uincit incommoda potus. Quamuis autem satis diu uiuunt, multa tamen mala ob assiduam potationem experimur. Quòd si eiusmodi homines continentem uitam uiuerent, non dubium est, quin longissimam uitæ metam sine animi corporisq; incommodis consequenturi essent.

III. Quare ebriosi, cum à potu abstinant, malè habent & grauius offenduntur?

DE TVENDA

Quia natura non potest ferre subitas mutationes. Et si enim ebrietas à natura aliena est, & ebriosorum constitutio siue temperatura, uitio non caret, tamen longa potandi consuetudine naturalis esse coepit. Itaque subita atque inconsueta abstinemia ebriosus leditur. Rectè igitur Plinius capite de ebrietate, scribit, Consuetudine augetur bibendi aueritas. Sicut enim hydropici quò plus potant, eò magis sitiunt, ita etiam ebriosus potando magis magisque sitis excitatur.

III. Quare inter potandum alij rubent, alij pallent?

An quia in quibus calor debilis est, opprimitur, in quibus autem multus & fortis est, inflammatur potu uini.

V. Quomodo uinum, cum calefaciendi facultatem habeat, producit adfectus frigidos, ut cruditatem, pallorem?

Vinum modicè sumptum, auget calorem natiuum, & bonum sanguinem gignit. Verùm cum modum excedit, naturalem calorem uel obtundit, uel resoluit, atque debilitat. Debilitato calore, frigidi & crudi humores in corpore coaceruantur, unde frigidi morbi originem trahunt. Est autè pallor nota frigiditatis.

VI. Quare ebrij balbutiunt?

An quia humectato & multa humiditate grauato cerebro, nerui musculique lingue relaxati minus ad motum idonei sunt.

DE

DE PRAESERVATIONE
& remedio Ebrietatis.

QVONIAM uerò etiam temperantes interdum largus bibunt, aut ab alijs in conuiujs coguntur, ut plus solito se potu obruant, uisum est quasdam cautiones recensere, uel ut ne faciliè inebriemur, uel ne ab ebrietate insueta nimium ledamur. Primum igitur est, ne multum inter bibendum comedamus, cibus siquidem distributionem potus ad uesciam, remoratur. Deinde, ne in principio auidè & confertim pocula exhauriamus, sed paulatim. Tertio cauendū, quantum fieri potest, ne uaria potuum genera commisceantur, nisi alius potus alium temperet, ut bibentes uina fortia, per interualla Embecensem cereuisiam adiungere, maximè in fine, possunt. Hæc enim calorem uini mitigat. Potest & aqua admisceri. Sunt qui phar-
 macis, Græci αμείδουσα uocant, utuntur ad arcendam ebrietatem. Alij amygdala amara, alij ius brassicæ conditæ præsumunt. Dicitur absinthium manè ieiunis epotum, arcere ebrietatem. Item myrti flos, & myrrha, & ruta trita ex aqua. Ceterum aptissimum ebrietatis remedium uomitus est, si modò corpora ad uomendum idonea sunt, aut assuefacta. Ita enim quidquid in uentriculo continetur, reijcitur, & cruditas prohibetur. Qui uomere non possunt, bibant copiosè frigidam aquam, si modò uentriculus illam non auersetur, aut loram cereuisiæ. Hæc siquidem calorem uini temperant, & crapulam im-

DE TVENDA

pediunt. Deinde quiescendum, & somno quod reliquum est, concoquendum, atque conficiendum, nec surgendum nisi crapulam discussam esse intellexeris. Hinc constat, non rectè illos facere, qui temulenti discurrunt, & crudum corpus uehementer dimouent. Postridie non mox ingurgitandus est alius potus, ut quidam docent, hesternam crapulam matutina repletionem curandam esse, sed corpus primùm omnium superfluitatibus exonerandum, deinde placidè exercendum. Nec manè uinum sublimatum cruditatis tollendæ gratia bibendum, sed potius aliquid zingiberis conditi assumendum. Quibus sitis molesta est, & fauces ardent, his paretur iusculum ex aqua, uel tenuissima cereuisia. Quidam lauari & fricari caput curant, quorum morem non probo. Nam hoc pacto magis impletur & grauatur, nisi cruditas omnis sublata fuerit, ita demum rectè utrunq; fiet, ut reliquæ uaporum discutiamur. Sed pergam ad alia.

DE EXERCITIIS.

- Fricatio.** **M**Anè relucens caput erecturus in auras,
Et caput & corpus leniter omne frica.
- Lotio.** Tum porrò manibus puro de fonte lauatis,
Os, oculos, dentes purior unda lauet.
- Cōptio.** Tum comato uagos, sed eburno pectine, crines,
Hæc cerebro res est non medicina leuis.
- Exercitiū.** Dum licet, ante cibum stomacho sine pondere corpus
Omne bis exerce, sed modicè & leuiter.

SCHO

S C H O L I A.

Sine pondere. Vacuo, ieiuno.

Bis. Ante prandium, & ante coenam.

Sanitas absque exercitijs consistere aut durare non potest, sicut ignis sine uentilatione euanescit.

Sunt autem exercitia animi uel corporis motus uehementiores, ualitudinis causa suscepti. Ex his quæ corpus mouent ad sanitatis tutelam, reliquis sunt accommodatiora. Excitant enim, augent, & custodiunt calorem naturalem, alimenti digestionem in corpus, adiuuant, membra corroborant, atque superfluitates expellunt. Si uerò modum excesserint, corpus uehementer exiccant, & bilioso humore implent, unde febres atque calidi affectus nascuntur.

Si intra modum subsistunt, frigidum pituitosumq; corpus efficiunt. Quod deinde obstructionibus uiscerum, comitiali morbo, apoplexiæ, destillationibus & fluxionibus obnoxium est. Priusquam autem de generibus exercitiorum dicam, quo tempore sint exhibenda, ostendam.

De Tempore.

Pleriq; hominum in ea sunt opinione, corpus à cibo mouendum esse. Ita enim fore putant, ut is melius considat in stomacho, & excitato calore facilius concoquatur. Quæ opinio erronea ac perniciosa est. Nam motus repleto stomacho uehementior alimentum assumptum traicit & expellit, non sistit. Relaxat enim orificium uentriculi inferius. Ideo non

D E T V E N D A

2. *satis fideliter sibi commissum alimentum detinere, multò minus concoquere potest. Deinde distrahit calorem, cumq; ab officina coctionis in totum corpus dispergit, unde (etiamsi stomachus probè clausus sit) mala & imperfecta coctio sequitur.*
3. *Ad hæc motus à cibo, quod grauissimum est, non solum calorem distrahit, sed etiam crudum alimentum è uentriculo in omnes animalis partes digerit atque distribuit. Festatur etiam experientia,*
4. *multa incommoda intempestiuas corporis motiones sequi: Lassitudinem totius corporis, sitim, dolores capitis, caliginem oculorum & mentis. Exhalant enim è uentriculo non probè clauso crudi & crasse uapores, qui spiritus animales turbant. Postremò uidemus bruta animalia sine ullo monitore pasta quiescere. Ex quibus omnibus sequitur, à cibo quiescendum potius, quàm exercitijs uacandum. Quod cum ita sit, non uulgi opinionem, sed doctissimi Hippocratis consilium, tanquam oraculum, sequi debemus, qui scribit: Labores cibos antecedant.*

Cur igitur postea dicitur, A cibo ambulandum?

Non omnis motus est exercitium, sed uehementior tantum, ut dictum est, is improbatur. Leuis ambulatio non est exercitium. Quare eo tempore paulatim ambulare aut stare, non est alienum. Hoc enim pacta alimenta ingesta confident, & melius unumur.

untur. Quare uenter rectius clauditur, summūq; officium facit.

Cur quidam, qui uehementer se sumpto cibo mouent, non offenduntur, sed plurimum se iuari dicunt?

In causa est longa consuetudo, quæ res etiam nature aduersas uincit familiaresq; efficit. Præstat tamen semper illa agere, quæ natura expetit, & quæ cum ratione consonant, quàm aliquid contra naturæ rationem suscipere, aut conari. Consuetudo enim seruire debet nature, non natura consuetudini.

De Frictione..

Ad exercitia frictiones quoque pertinent. Sunt autem frictiones leuissimæ exercitationes. Calefaciunt & aperiunt meatus corporis, reuocant calorem ab interioribus ad exteriora, & excrementorum insensibilem excretionem promouent. De generibus frictionum plura Medici tradunt, quos si libet consulte. Hinc non obscurum est, quo consilio manè caput sit fricandum.

De Alimentis.

Hippocrates triplicia esse alimēta omnium animalium scribit, cuius hæc sunt uerba: τὰ τριπλῆς ἄρτης ἔσται.

Cur igitur hic autor aërem omisit, siquidem nutrimentum est?

Cur omiserit nescio. Sed Medici omnes primo loco in hac artis parte de aëre agunt, neq; immeritò.

DE TVENDA

est enim præcipuum alimentum, quo singulis ferè momentis ad uitæ sustentationem indigemus, quare nobis silentio non prætercundus.

De Aëre.

Rei rusticæ scriptores adeò curiosè aëris naturam expendunt, ut non habitandum esse nisi in loco salubri censeant. Hinc quidam primum gradum felicitatis esse dixisse fertur, bene habitare. Est autem aër optimus, qui prorsus est purus. Eiusmodi uerò fuerit, qui nec stagni, nec paludis halitu sit infectus, nec ex profundo specu pestilentem auram spiret, qualis circa Sardis & Hierapolim, aliubiq; terrarum uisitur: nec qui ex cloacis, quæ urbem aut numerosum exercitum purgent, uitium contraxit. Nec qui ex animalium, olcrum, aut leguminum putredine, aut fimo coinquatur. Nec qui ob stagnum uel flumen uicinum nebulosus est, nec qui editis undiq; montibus, in cauo loco clausus, nullū recipit perflatum. Suffocans enim putrisq; est, similis ei, qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem, & perflatum defectum, plurimus aceruatur situs.

De Odoribus.

Cognatus locus est de odoribus. Sicut autem foetidae res offendunt spiritus uitales, ita odorata suauiter recreant. Quapropter aër floribus atq; rebus odoratis temperandus est. Sed nunc ad reliqua alimenta ueniam.

De cibo & potu.

Alimenta

Alimenta dicuntur, quæcunq; corpori assimilari, siue in corporis partes mutari possunt. Horum alia (præter aërem) sunt liquida, alia solidiora. Illa potus, hæc cibi uocantur. In ciborum assumptione consideranda, tempus, qualitas, quantitas, modus, uarietas, ordo &c. De quibus per occasionem dicemus.

DE TEMPORE.

PRandia non adeas, nisi amor te cogat edendi,
 Et uacuum stomachum noueris esse cibo.
 Peius enim nihil est humano in corpore, quam si
 Mistio discordans fiat uterq; cibus.
 Vina sitim, comedenda famem spectare decebit,
 Inuito stomacho qualiacunq; nocent.

Expectandum appetitum

SCHOLIA.

Nisi amor te cogat edendi. Nisi uentriculus appetat.
 Prandia non adeas. Non capias cibum.
 Et uacuum stomachum. Non est ingerendus alius cibus, nisi prior sit confectus, & excrementa expulsa.
 Peius enim. Ratio.
 Mixtio discordans. Pugnans.
 Fiat uterq; cibus. Crudus & semicoctus. Cum enim cruda semicoctis miscentur, disidiū oboritur.
 Vina sitim. Non prius comedendum, aut bibendum, quam necessitas, id est, sitis & fames urgent.

C

DE TVENDA

Inuito stomacho. Non appetente. Illa enim stomachum subuertunt, quæ stomachus auersatur.

ANNOTATIONES.

De appetitu.

Duplex est sensibilis appetitus: Fames & sitis. Fames est appetitus solidioris nutrimenti. Sitis est appetitus potus.

Cur dicis, sensibilis?

Omnia enim membra exhausta nutrimentum sibi familiare expetunt, uerum sine sensu. Sed orificium uentriculi, quod est subiectum famis & sitis, dum sentit defectum, alimentum adpetit.

Quomodo igitur fit adpetitus?

Galenus elegantissimè rationem, & diuersitatem appetitionū depingit, quem locum quia ualde eruditus est, subscribã: Cum quodlibet animal in ambientē aërem per cutem dissipet, principiò partes cuti subditæ inanes redduntur. At natiua harum facultas est (quemadmodū in cōmentarijs de potentijs naturalibus demōstrauimus) ut cibum ex uicinis partibus ad sese alliciãt, ut impleatur id quod erat inane, mox ille rursus ex sibi uicinis, ac tertio loco eã ex sibi proximis. Ita ex proxima quaq; parte factò semper celerè tractu perinde quasi in choro quopiã tãdem uenæ ad uentriculū productæ inanes euadunt, quæ & consumuerūt, & possunt cibū ex uentriculo ad se cōclere, ueluti stirpiū radices in terrã demissæ. Quippe
tota

tota hæc actio cū nō sit animalis, sed naturalis, haud aliter in animalibus, quā in plātis perficitur. Agitur terra uentriculi uice plātis tātisper prōptum abundātemq; cibū ministrat, quoad anni tempora naturalē temperiē seruauerint: ueluti si aliquādo ob squaloris excessum humor ipsius exaruerit, stirpes quoq; ob alimenti penuriā exarescent. Animalibus uerō, utpote, quæ terræ (præter pauca quædā) non adherent, fabricfecit natura uentriculū, ueluti prōptuariū quoddā cibi, quemadmodum stirpibus terrā. Addidit insuper facultatem, qua penuriā sentiret, ut animalia ad cibū potionemq; excitata, eodemq; tempore implerētur, uocaturq; huiusmodi plenitudinis desiderii appetentia. Hæc ortum habet à penuriæ sensu, cum uenæ ex ipso uentriculo trahunt, ueluti mulgentes sugentesq;: uentriculus uerō huiusmodi suctionem non ferens, sed tāquā diuulsus huius molestiæ remedium cibū exquirat. Sic enim uenæ ad exhibitū cibū conuersæ, iā ex ipso, non ex uentriculo, trahūt alimentū. Accidit aut post exhibitionem, ut simul atq; uenæ ad cibos se conuerterint, uentriculus quoq; trahat ex ipsis ad sese, quantum antea uenæ ab ipso detraxerāt. Igitur suctionis sensus est fames. Cū igitur uentriculus non appetit, signum est membra nondum refectione indigere, sed satis alimentorum in promptu habere. Itaq; si quid tum ingeritur, grauatur natura, non uauatur. Et rectè dicit Auctor:

Inuito stomacho qualiacunq; nocent:

DE

DE TVENDA
DE MODO, SIVE QVOTIES
fit assumendus cibus.

- Cibus.** **B**is tibi quoq; die cibus est sumendus, at ille
Sit bene conditus, sit leuis, & modicus.
- Satietas.** **M**œsta procul fugiant longæ fastidia mensæ:
Sic pota ut sitias, sic ede ut esurias.

SCHOLIA.

Bis tibi. Bis comedendum in die. Pueri autem et senes ab hac regula excipiuntur. Nam pueri, quoniã crescunt, plurimo, & propter uasorum exiguitatem crebro alimento opus habent. Senũ autem uires sunt debiles, calor est exiguus, paucis igitur fomentis egent, quæ crebrò potius quàm simul offerre oportet.

Sit bene conditus. Probè coctus uel preparatus, non crudus. Ita enim malim hunc locum intelligi, quàm de condimentis. Nam homini cibus utilissimus simplex, acruatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora. Difficulter autem perficiuntur omnia in cibus acria &c. autore Plinio. Adhæc non conueniunt condimenta omnibus naturis. Nam calidis & biliosis imprimis noxia sunt.

l. 1. 2. c. 53.

Sit leuis. Coctus facilis, ὀκράδιος &.

Et modicus. Respectu caloris.

Mœsta procul fugiant. Nec cœna nec prædium protrahi debent iusto diutius. Impeditur enim concoctio. Et illa occasione diu ob oculis obuersantibus

vibus cibis, plus quàm par est ingeritur.

Sic ede ut esurias. Nō est ad satietatem usq̃ comedendum, sed quantum valetudo postulat. Quoniam uerò plerūq; & plus appetimus quàm par est, & conspectu ciborum irritato appetitu, plus quàm necesse est ingerimus: Ideo consulunt autores, ut in tempore finem edendi faciamus. Conueniunt hæc cum Ouid.

Nēc diu præsume dapes, sed desine citra

Quàm cupias paulò quàm potes esse minus.

ANNOTATIONES.

De quantitate.

De quantitate alimentorum uerissimum atq; utilis. præceptum M. Cicero tradit, cum scribit: Tantum cibi & potionis adhibendum esse, ut uires reficiantur, non opprimantur. Non autem solum immoderatis alimentis opprimuntur, & suffocantur uires, sed etiam defectu resoluuntur. Quare ex caloris quantitate quid factio opus sit, colligere oportet. Debet enim alimentum semper ἀνάλογον esse innato calori. Hic uariat pro ætate, uitæ genere, tempore anni, cōstitutione cœli, & similibus. Nam qui crescūt, ob caloris copiam, copioso nutrimento indigent. Sic Athletæ quia reliquis calidiores sunt, liberalius etiam comedant necesse est. De tempore Hipp. scribit. Ventres hyeme & uere natura calidissimi sunt, & somni longissimi. His igitur temporibus alimenta copiosiora

DE TVENDA

Ita sunt exhibenda. Spirāte Borea animantia plus appetunt & concoquunt, quā dum Auster spirat.

De qualitate.

Duplices sunt cibi: Quidam tātūm nutriunt: quidam præterquā quōd nutriunt, etiam alterant corpus. Illos simpliciter aut absolute cibos, hos cibos medicamentosos uocant. Quidam enim calefaciunt, quidam refrigerant, quidam exiccant, quidā humectant, quidam aluum astringunt, quidam soluunt, alij flatuosi, alij flatu discutiunt, quod medicamentorum proprium est, de qua differentia in hoc opusculo nulla fit mentio.

De uarietate.

Varietatem ciborū Medici iure improbant. Cū enim non omnium eadem sit natura, necesse est coctionem diuersitate distrabi, quod Hipp. significare uoluit, dum scribit: Τὰ γὰρ ἀνόμοια σασιάζει. Huic consonat illud Aristot. ποικιλία νοσώδης τροφῶν. Adde quōd uarietate uehementer gula irriteretur, cū simplicis & unius cibi faciliē satietas homines capiat.

De ordine.

Cū plerunq; fercula in una mensa diuersa ponantur, cōsiderandum quid primo loco sit sumendū, quid ultimo. Conuenit autem inter omnes Medicos liquidiora, & quæ facilius concoquuntur, ante alios cibos assumenda esse.

Differentia inter potum & cibum.

Differt

Differt potus à cibo, quia illo citius nutrit. Id fit propter substantiæ tenuitatem. Citius enim penetrat, Ergo & citius alit. Est etiam uehiculum cibi, seu, ut Græci loquuntur, ὄχημα τροφῆς.

Est ne aqua potus?

Triplex est potus. Vnus qui non nutrit, talis est aqua. Nam non nutriendi causa, sed ut digestionem in corpus adiuuet, assumitur. Alius est qui nutrit, ut uinum, cereuisia. Tertius, qui non solum nutrit, sed etiam alterat, ut uina, & cereuisiæ conditæ. Talis potus rectè medicamentosus adpellatur.

Est ne à potu inchoanda cœna, ut

uulgo dicitur: De potibus

incipere cœnam?

Non puto. Cum enim diluendi cibi gratia sumatur, sequitur non prius bibendum, quàm cibi sint assumpti. Scribit Galenus: Vina ieiuno stomacho sumpta plurimum nocere.

Vtrum est salubrius, inter edendum

bibere, aut finita mensa, sicut iumentis

faciunt. Vnde Germani prandium

equorum uocant,

in quo nihil bibitur?

Affirmare rationibus non possum, utrum melius sit. Sequar igitur uulgarem uersiculum: Inter prandendum sit sæpe parumq; bibendum. Quamquam alterius quoq; non admodum improbo, maximè si tempore

DE TVENDA

confirmatum est. Qui inter edendum bibunt parcius,
& sæpius faciunt, qui post cibum largius.

Cur igitur Medici prohibent
post cibum bibere?

Prohibent non immediatè, sed dum clauso stoma-
cho concoctio inchoata est.

Ergo nihil est bibendum post
cibum?

Nihil nisi absoluta prima coctione. Tunc enim nõ
impedit naturam, sed ut celerius $\chiυλός$ penetret,
et ad epar perueniat, facit. Quod si citius sitis urget,
necessitati & defectui succurrendum est.

De bellarijs.

Quæstio hoc loco est de secūda mensa, siue de bel-
larijs, ad quam faciliè est ex superioribus respondere.
Quæ faciliè corrumpuntur ante cibum, quæ difficul-
ter coquantur, aut adstringendi facultatem obtinent,
post cibum assumere oportet. Cæterum bellaria, quæ
ex similagine fiunt, concoctu difficilia, & mali succi
sunt, uisceraq; obstruunt.

DE EXERCITIIS animi.

Studium
à cibo.

Nec properè à mensa studijs intendris unquam,
Sed tribus, aut horis quattuor inde uaca.

SCHOLIA.

Nec properè. Non statim ingenium à cibo ex-
ercendum.

exercendum est. Si enim corpori perniciosus est motus uehemens, ut supra diximus, multò magis animo.

Horis quatuor. Hoc intelligendum est de uehementioribus exercitijs, non de quolibet animi motu: Alioqui enim nimium temporis sine fructu studiorum periret.

Suprà diximus duplicia esse exercitia, Animi & corporis, de illis priùs tractatum, nunc de reliquis agit. Sunt autem exercitia animi, imaginationes, cogitationes, exercitationes memoriæ. Imò tota nostra studèdi ratio potissimū in ingenio exercendo cōsistit.

DE SOMNO MERIDIANO.

Quòd si fortè tibi quiddam dormire necesse est, Somnus
Altera post epulas fluxerit hora uide. à cibo.

SCHOLIÀ.

Si dormire necesse est. Duplex est somnus: Nocturnus & diurnus. Natura noctè quieti & somno destinauit, diem uerò laboribus & exercitijs. igitur somnus nocturnus est naturalis. Diurnus uerò à natura alienus, & ab omnibus autoribus improbat. Quia uerò negocia aut insomnia interdum istè ordinem interturbant, & tamen quieti nihil detrahi oportet, interdum, quod noctu neglectum, compensandum est. Ideo dicit: quòd si necesse est quiddam dormire. Non probat meridianum somnum, sed quid urgente necessitate agendum sit, docet.

D

DE TVENDA

Quare noctu potius quàm interdiu dormiendum?

Primò, Quia, ut diximus, ordo naturalis, qui nequaquàm cōfundi debet, id postulat. Deinde quia nox frigida & humida est: Frigiditas autem & humiditas somnum inducit. Tertiò etiam ad conciliandum somnum, non parum tranquillitas nocturna facit. Simile enim simili gaudet & conciliatur. Turbae autem somnum impediunt, interrumpunt, non accersunt.

DE QUIETE.

Otium. **O**tia perturbant stomachum, iuuat actio, ni sit
Nondum concocto turbidus ille cibo.

SCHOLIA.

Otia perturbant. Id est, laedunt.

Iuuat actio. Patet. Verùm otium nõ per se (nihil enim agit) sed ex accidenti stomachum offendit. Cùm enim non exercetur corpus, superfluitates colliguntur & coaceruantur. Vnde etiã stomachus grauatur.

Turbidus Occupatus, impeditus. Nã non est crudo existente cibo, exercitium ad eundem.

Non solùm exercitia, sed etiam quies ad ualitudinem tuendam necessaria est Nam,

Quod caret alterna requie, durable non est:

Hæc reparat uires, fessaq; membra leuat.

Vt elegantiss. poëta Ouidius scripsit, Est igitur esse

Est

Etus quietis, recuperare vires, Nam assiduus labor resoluit calorem, & vires exhaurit. Ideo interponitur quies, ut animal ad se redeat, ac durare queat. Eleganter igitur alternam quietem uocat. Sicut enim non semper laborandum, ita nec semper quiescendum.

DE GENERIBVS EXERCITIORUM CORPORIS.

Vtiliter uegetant uocalis uerbera linguæ,
Arma, pilæ, saltus, tessera, cursus, equi.
Qui benè concoxit, multo satis ille labori est,
Qui malè, præscripta se ratione gerat.

Exercitium.
Concoctio.

SCHOLIA.

Vtiliter uegetant. Commodè exercent.
Vocalis uerbera linguæ. Clara lectio, huic cognata est cantatio.

QVÆSTIO.

Vtrum uectio uel equitatio sit salubrior.

Equitatio. Est enim motus magis actiuus, & equalis, uectione mouetur corpus uariè, & inæqualiter, nunc in hanc, nunc in illam partem, nunc celerius, nunc tardius, pro uiarum natura. Hinc fit, ut stante curru quasi uertiginem sentiant qui uehuntur, quod equitantibus usuenire non solet. Est tamen equitatio debiles pedes habentibus inimica.

D a

DE TVENDA

Equi. Equitatio, hæc est debilibus pedibus & cruribus inimica.

↳ Multo satis ille labori est. Aptus est grauioribus exercitijs.

Præscripta Leuius se exerceat.

Hic locus ex C. Celso sumptus est, cuius uerba cum plurimum lucis ad præsentem materiã adferant, subiiciam. Prima autem eius curatio exercitatio est, quæ semper antecedere cibum debet. In eo qui minus laborat, & bene cõcoxit, amplior. In eo qui fatigatus est, & minus concoxit, remissior. Commodè uerò exercent, clara lectio, arma, pila, cursus, ambulatio.

ANNOTATIONES.

Varia sunt genera exercitorum. Quædam enim corpus & animum simul exercent, ut ludus parue pile, teste Gale. ars digladiatoria. Quædam solum corpus, ut ambulatio. Ex his alia omnes corporis partes æqualiter mouent, quæ rectè uniuersalia dicuntur, ut gladiatoria. Alia tantum quasdam partes, particularia dicta, ut lectio clara, ambulatio, remigatio. Lectio enim clara pectus mouet, ambulatio pedes et crura, remigatio brachia, & superiorem corporis partem.

DE CRAPVLA.

↳ **V**T peccat, stomachum qui mole grauauit iniqua,
Sic plerunq; nimis continuïsse nocet.

SCHO

SCHOLIA.

Mole iniqua. Nam ubi cibus præter naturam plus ingestus est, is morbum facit. Hic Medici faciunt duplã repletionem cibi. Ad uasa, & ad uirtutem. Ad uasa uocãt, cum plus ingeritur, quàm stomachus aut cõmodè ferre, aut cõplecti potest, unde distentio, & aliorum uicinorum membrorum cõpressio, & quo minus probè stomachus claudatur, sequitur. Ad uirtutem, cum natura grauatur, id est, cum non seruatur proportio cibi ad uires siue calorem. Nam etsi uentri culus oblatum alimentum faciliè capit, tamen uires id uincere & concoquere non possunt. Debilitantur igitur uires, obtunditur calor, oritur cruditas, quæ est, ut Mesue scribit, morborum mater. De hac repletione Autorem nostrum intelligo, quanquàm de utraq; uera est sententia.

ANNOTATIONES.

Rectè uulgo dicitur: Saluberrimum esse uesci citra saturitatem, & impigrè laborare. In ijs enim duobus præcipuè tota ratio tuendæ sanitatis consistit. Cum autem sanitas maximè sit secundum naturam, & συμμετρία quædam primarum inter se qualitatum, sequitur omne immoderatum, eò quod à natura alienum est, etiam sanitatem corrumpere. Quare crapula bonam corporis ualetudinem uehementer lædit, mentis actiones impedit. Plenus etiam uenter non gignit tenuem sensum: Impedit enim, debilitat, & opo-

DE TVENDA

primit calorem natium, ad quem alimenta respicere debent.

DE ABSTINENTIA,

sive Fame.

Sicuti nimia repletio, ita quoque nimia abstinentia natura inimica est, sed diuersaratione. Hæc enim exhaurit vires, dissoluit calorem naturalem, nativam humiditatem consumit, & corpora extenuat. Nam calor natiuus non potest esse ociosus, deficiente nutrimento in corpus agit, & bonos succos depascit. Optimum autem abstinentiæ genus est uesci citra saturitatem. Postulat tamen nonnunquam necessitas, aut corporis dispositio, ut aliquandiu à cibo abstinenceatur. Fieri enim non potest, quin ex assidua illa & quotidiana comestione, atque exercitiorum intermissione, aliquid crudorum humorum in corporibus colligatur, ad quos conficiendos utile est certis temporibus, uel prandium, uel cœnam negligere. Nisi enim id fecerimus, aucta cruda materia tandem morbos producit. Possunt igitur cum magna utilitate talia corpora ieiunare. Calidis uerò & siccis naturis aduersiss. res est inedia. Quare ieiunia uitent.

DE BALNEIS.

Balneum **L**otus ubi exieris thermas, fuge frigora: pransus stare potes, modicè, si libet, ire potes.

Stantis

Stantis enim cibus in stomacho confedit, euntis
Est eadem ratio, si pede tardus eat.

Quate-
nus stan-
dum eum
dumq;

SCHOLIA.

Thermas. Hic improprie ponit pro balneo ar-
tificiali.

Fuge frigora. Aërem frigidum. Dux sunt cau-
se, quare à balneo calido frigus vitare oportet. Pri-
or, quia omnis subita alteratio est nature molesta
& inimica. Altera, in balneo corporis meatus, & opor-
tè dicti, relaxantur, atq; aperiuntur. Itaq; facile frigi-
dus aër rarefactum corpus penetrare atq; lædere
potest.

Cur igitur quidã, antequàm egre-
diuntur balneum, aqua frigida per-
fundunt corpus, idq; pluri-
mum conducere experi-
entia testatur?

Hoc eò fit, ut calor naturalis, circumdante aëre
calido, balneis & frictionibus dissipatus, inq; totum
corpus distractus, recolligatur, & ad originem re-
pellatur. Itaq; perfusio tantum momentanea est. Ad
hec aqua ob crassitudinem suam, non ita potest pen-
trare corporis meatus, ut aër tenuissima substantia.
Verum talis perfusio crassioribus, & corpulentis po-
tissimum competit.

Præfus stare. Causa supra dicta est.

Stantis enim, Ratio.

DE TVENDA

ANNOTATIONES.

Duplicia sunt balnea. Spontanea & artificialia. Spōtanea thermæ uocantur. Varia sunt genera thermarum, & diuersæ naturæ. Referunt enim uires illarum rerum, quas respiciunt. Omnes tamen uim exiccandi corpora habent, quare humidis, laxis, & quæ exiccari operæ precium est, conueniunt.

Artificialia sunt triplicia: Ignea, ærea, aquea. Ignea, cum aliquis lapidibus candentibus sudoris prouocandi gratia insidet. Ærea, quando uaporibus simplicibus, uel medicatis sudor mouetur, cuiusmodi uulgaria sunt balnea. Aquea, cum in aqua lauamus. Hæc sunt aut frigida, aut calida. Calida uim habent humectandi, resoluendi, digerendi, molliendi, mouendi somnum. Hæc omnibus sanis idonea sunt: frigida uerò non nisi iuuenibus carnosiss, & æstiuo tempore conferunt, macilentis inimicissima sunt. Est enim frigus neruis, neruosisq; membris inimicum. Macilentorum nerui ob carnis inopiam expositi læsioni sunt. Vnde & Poëta Tragicus Euripides uerè dixit: *Υυχὸς δὲ λεπῖω χρωτὶ πολέμιω ἄτοϋ.*

DE EXCREMENTIS.

Mixtio. **M**iecre profuerit, quoties uesica laborat;
 Excretio. **M**iecre grauis uenter nec cohibendus erit.
 Crepitus **N**ec flatum retine, nisi noxia cogat honestas,
 Hic est, natura præside, turpe nihil.

Edicta

*Edicto uetuit, crepitus ructusq; teneri
Claudius, ó Medici principis imperium.*

Ructus.

SCHOLIA.

*Meiere profuerit. Vrina quoties necessitas
exigit, reddenda, nec diutius iusto retinenda. Re-
tenio siquidem eius longa, interdum urinae suppres-
sionem adfert, interdum calculum, aut difficultatem
mingendi, item aquam intercutem efficit. Nec ta-
men illos probo, qui canum more assidue mingunt.
Præter alia enim incommoda, in postrema etate re-
tinere urinam ægrè possunt. Laudo igitur eos, qui
statis temporibus excrementa uesicæ, maximeq; alui
excernunt, ut sine impedimento suum munus admi-
nistrare possint. Ideo enim natura uesicæ colli & se-
di musculos addidit, ut continere excrementa ali-
quandiu possint.*

*Fece grauis. Excrementa alui non sunt ultra
iustum tempus retinenda. Nam uentositates & tor-
mina generant, & caput offendunt.*

*Nec flatum. Crepitum. Hinc etiam inflatio-
nes, crepitus, colica, dolores capitis, & uertigo or-
tuur. De ructu est idem iudicium.*

ANNOTATIONES.

*Dixi suprâ, alimenta esse quæ in substantiam con-
uerti possunt. Constat autem, etiamsi multa & uaria
edulia capiamur, parum admodum tamen retineri,*

DE TVENDA

et membrum assimilari. In causa est magna dissimilitudo alimentorum et partium nutriendarum. Quoniam igitur nec uniuersus cibus et potus in chylum, nec chylus totus in sanguinem, nec sanguis omnis in membrum conuertitur, necessaria in corpore excrementa existunt, quae quia nullum usum praestant, et capiti oneri, non adminiculo sunt, excernantur necesse est. Excrementa igitur dicuntur, quaecumque ab alimentis separata, alendo corpori non idonea sunt. In omni enim coctione superflua et inutilia separantur, quarum quaedam sponte a corpore exeunt, quaedam a nobis excernuntur. Haec sunt tripliciter: Crassa, fluida, et halitiosa. Crassa, ut excrementa alui: fluida, ut urina: flatuosa, ut flatus, ructus, de quibus generale praecipuum est, Excrementa esse tempestiuè excernenda.

Sed quomodo reliqua excernuntur excrementa?

Suprà dixi, singulis particulis insitam esse facultatem quandam, qua inutilia et molesta à se depellantur. Haec etsi naturalis est, et sponte agit, tamen iuuatur calore natiuo, motu corporis exuscitato, dilatante meatus, et excrementa ad expulsionem quasi preparante. Huius generis sunt: sudor, sordes corpori adherentes, et quaecumque in sensorijs colliguntur excrementa. Haec nos deinde auferre oportet.

Urina.

Urina

Urinam pleriq; definiunt, esse serum sanguinis, ex epate & uenis per renes in uesicam delatum. Est enim aquositas à sanguine in renibus segregata, & in uesica paulatim collecta. Huic cognatus est sudor. Nam est etiam aquosum excrementum, quod per poros cutis guttatim expellitur.

DE PRANDIO ET Cœna.

ESSE magis frugi cœnam, quàm sumptibus auctâ, Cœna.
Lauta quidem, sed non sercula multa uelim.

ANNOTATIONES.

Vsitata & à multis agitata, & quæ in utranque partem disputari solet, hoc loco quæstio est, utrum uel delicet sit largus prandendum, uel cœnandum. Quæ cum ad hanc materiam propriè pertineat, & ab Auctore attingatur, præterire nullo modo possum. Subijciam igitur breuiter rationes, quibus plus cibi in cœna assumendum esse, probari potest. Deinde ostendam causam, quare quidam diuersum sentiant. Postremò meam quoq; sententiam de hac quæstione adiungam. Ex superioribus constat, qualitatem alimentorum debere innato calori proportionè respondere. Calor aut noctu, et propter quietem, quam obræ & sanguis introrsum concedit, & propter nocturnum frigus in interioribus auctior est, quàm interdiu. Plus igitur cibi quàm in die concoquere potest.

Adde

DE TVENDA

Adde quòd longus spacium est, ad conficiendum ali-
 mentum, à cœna ad prandium, quàm ab hoc ad illã.
 Hæ sunt, ut mihi quidem uidetur, satis bonæ ratio-
 nes, alias studio breuitatis omitto. Qui uerò diuersum
 sentiunt, magis autoritate & recepta consuetudine,
 quàm rationibus mouentur. Dicitur enim uulgari
 uersiculo: Ut sis nocte leuis, sit tibi cœna breuis.
 Idem hic autor scribit. Verùm hæ sententiæ non col-
 latione prandij, sed cœnæ intelligendæ sunt. Nam etsi
 largius comedendum uesperis, quàm meridie, modum
 tamen seruare ubiq; expedit. Est etiam ratio, quæ
 obstare uidetur. Inter diu plus dissoluitur, & diffluit
 à corporibus, propter motus & aëris caliditatem.
 Ergo hoc nomine plus cibi in prandio, quàm cœna
 capiendum. Hoc est speciosum argumentum, quod
 cum illo, quare hyeme uberius edendum, quàm æstate
 concedit. Quanquam aliqua dissimilitudo est. Ad cõ-
 suetudinem, quæ in omni uita plurimum ponderis ha-
 bet, & quasi alteram naturam inducit, tantum re-
 spondeo ex Hippo. qui scribit: Longo tempore con-
 sueta, etsi insuetis deteriora sunt, minus tamen illis
 molestiæ adferre. Seruiendum igitur consuetudini po-
 tius, quàm rectæ rationi: uerùm si simpliciter de non-
 dum ad alterutrum adsucfacto pronunciandum, præ-
 stat uesperis plenioris alimento frui. Atq; hæc de sanis
 tantum, & quorum caput inculpatam ualetudinem
 habet, quiq; nocturnis morbis non uexantur, intelligo
 atq; sentio. Qui autem ex capite laborant, aut cas-
tarrha

arrho molestantur, illos ad noctem parcius comedere oportet.

DE VIGILIIS, SIVE NOCTURNIS lucubrationibus.

A *Cœna uigilans unam ne exceſſeris horam,
Ne cerebro noceat nox uigilata tuo.*

*Studii a
cœna.*

SCHOLIA.

Vnam. Ego multas horas, legere malim. Tam cito enim à sumpto cibo, cubitum ire, & insalubre (replet enim caput) & à uocatione cuiusq; alienum est. Sententia igitur est, nocturnas lucubrationes, maximeq; uespertinas, esse fugendas. Nam matutine ad studia aliosq; labores aptissimæ sunt, quod primum antiquissimus poëta Hesiodus, hoc uersu testatur:
Ἦσ τοι προφῆσθ μὲν ὄσλοῦ προφῆσθ δ' ἐν ἡγῆρῃ.
 Idem Aristot. 1. Oeconom.

Ne noceat cerebro. Ratio. Nam uigilie immodicæ cerebrum offendunt, temperaturam eius exiccant, delirium accersunt, impediunt etiam coctionem alimentorum, & cruditates efficiunt, quibus corpora decolorantur.

DE SOMNO.

Quando cubitum eundum, quandoq; surgendum?

Occiduo

DE TVENDA

O'cciduo cum sole cubilia strata subintra,
 Tu quoq; de plumis, hoc redeunte, redi.
 Sic etenim ratio naturæ suadet, & illas
 Condidit ingenijs corporibusq; uices.
 Tempora nam somno nocturna, diurna labori
 Cum daret, hæc uoluit nos data iussa sequi.

S C H O L I A.

1. Sic etenim. *Causa.* Natura enim destinauit noctem somno & quieti, diem uero laboribus. Hæc est uera ratio, etiam idiotis nota, sed non contemnenda.
2. Sunt duæ aliæ magis philosophicæ. Prior: Nox temperamento suo, uidelicet humiditate & frigiditate somnum mouet. Altera, quies nocturna ad conciliandum somnum plurimum momenti adfert. Turbe enim somnum impediunt, atq; interrumpunt.

Cur, quum strepitus somnum impedi-
 at, Virgilius scribit: Sæpe
 leui somnū suadebit ini-
 re susurro?

Id intelligendum de leui murmure, non de uehementi strepitu, qualis interdiu est discurrentium, equitantium, curruum. Ad hæc diurnum siue pomeridianum tempus ad perficiendam coctionem non sufficit.

QVAMDIU DORMI- endum.

Sed quia tardat hyems Phœbum, quia tēpore mēsis
 Exorta citius luce colorat humum;

ipsa

*Ipsa parens rerum tibi tres aut quatuor horas
Deputat, hæc iustæ tempora noctis erunt.*

Somnus
naturalis

S C H O L I A.

Sed quia. Occurrit tacite obiectioni. Maxima est dierum & noctium inæqualitas: tempore æquinoctiorum æquales sunt dies, aliàs inæquales. Hyeme sunt noctes longissimæ, æstate breuissimæ. Absurdum autem & alienum uidetur, somni spacia eodem modo uariare, & incerta esse. Quare subiicit:

Ipsa parens. Natura, quæ secundum Philosophos est causa omnium rerum naturalium.

Tres aut quatuor horas. Septem horæ plerumque somno sufficiunt. Alijs tamen alijs diutius somno indulgendum. Terminus igitur somni est perfecta ciborum concoctio, quæ ex uigore & alacritate tum corporis, tum animi cognoscitur. Ructus & uentris contractio imperfectam coctionem arguunt.

*Estne unum & certum spacium
concoctionis?*

Non. Sed uariat, pro calore & ingesti cibi quantitate aut qualitate. Nam pauca & probe præparata citius; multa uerò, uaria, aut non ritè cocta, aut quæ difficulter alterantur, tardius à calore confici atque concoqui possunt. Neque igitur cibus unum habet in omnibus præfinitum tempus, neque potus. Quare concoctionis absolutionem prædictis signis æstimare satius est, quam tempore definire.

Q V O S

QVOMODO CVBANDVM.

Dormiture latus dextrum preme, manè sinistrum,
Ingestum ratio concoquit ista cibum.

SCHOLIA.

Dormiture. Principiò in dextro latere cubandum, deinde in sinistro.

Est ratio. Quia iuuat alimenti coctionem. Deinde, unum latus non sufficit sustinendo semper totius corporis oneri. Est igitur opus uicissitudine.

ANNOTATIONES.

Quatuor sunt formæ decubitus: Pronus, supinus, in dextro latere, & sinistro. Pronus non omnino inutilis est. Promouet enim concoctionem, sed faciliè oculos offendit. Ita enim cubantibus superfluitates in oculos declinant, maximè si fuerint natura debiliores. Supinus ab omnibus damnatur, ac grauissimorum morborum, incubi, apoplexiæ, stuporis, occasio est. Est igitur in lateribus cubandum.

Appendix de somno.

Aeg. cap. 97. Somnus est quies facultatũ animalium, ab utilit̃ humiditate cerebrum madefaciẽte, proueniens, cuius due sunt differentie, ex temporis diuersitate sumptæ. Nocturnus, & diurnus. Vtilitates somni sunt, leuare lassitudinem corporis, iuuare concoctionem, humectare membra exercitijs exhausta, interiora calescere.

lesfacere, & corporis & animi dolores mitigare, per-
turbatam mentem emendare. Immoderatus somnus
calorem obtundit, caput replet malis humoribus, ue-
ternum inducit.

Q. V A E S T I O N E S.

Quomodo uapores è uentriculo exha-
lant; cum orificium eius, dum ci-
bus coquitur, sit clausum?

Vapores sunt tenuissimæ substantiæ, quare nun-
quam tam arctè clauditur, ut illos intercipiat, aut o-
mnino exire prohibeat.

Quare non à prandio etiam dormitur,
cum non secus atq; à cœna uapores
exhalent?

Quia naturâ temperaturâ dici, & turbæ ob-
stant.

Quare primus somnus omnium est
profundissimus?

Quia incunte nocte, & crassiores & copiosio-
res sumi ex prima coctione caput occupant. Vnde cœ-
rebro grauato profundus sequitur somnus.

D E V E N E R E.

Q Væritis an Veneri liceat parère uocanti?

Hic quoq; erit certus (sicut ubiq;) modus.

Multa Venus uires exhaurit, spiritibusq;
Noxia, consumit corpora mille modis.

Venus,

E

DE TVENDA

Rara leuat, corpusq; iuuat Venus. Optima uita est,
 Que neq; casta nimis, nec nimis est petulans.
 At tu, cui studij flores, fructusq; petuntur,
 Si possis Venerem spernere, sanus eris.
 Nanq; nec Aonidum Venus improba ludit in hortis,
 Nec turpes flammis Musa pudica probat.
 Ipsa gubernatrix studiorum casta Minerva est,
 Artibus ingenuis est inimica Venus.

SCHOLIA.

Quæritis. Prima questio est, an liceat re Venercauti, & an Veneris usus sit secundum naturam, cum Veteres conseruationem genitura inter saluberrima tria recensuerint.

Modus. Responso Moderata Venus conceditur. Videtur autem Autor alludere ad illam Hippo. sententiam: Πόνοι στυγία ποταῖ ὑπὸι πέντα μερία. Moderatum autem ad aliquid dicitur. Nam quod calido & humido moderatum, id sicco inimicum est. Quilibet igitur ex sua natura, non ex alia, quantitatē aestimet.

Multa Venus, Incommoda Veneris immoderate. Rara. Commoda.

Leuat corpus. Quia cuacuatur materiam.
 Finem pulchrè complexus est Virgil. his uerbis:
 Vina sitim sedent, natis Venus alma creandis
 Seruiat, hos fines transilijisse nocet.

ANNOTATIONES.

HUNTS

Hunc locum obiter percurrere, non explicare ad-
 tescentibus soleo, neq; enim ad eam etatem pertinet,
 sed ad prouectiores, qui in coniugio uiuunt, quibus
 non inutile est, aliquid certi de Veneris usu cognitū
 habere. Itaq; principiò sciendum, Venerem inter
 euacuationum genera à Medicis referri, quoniam
 quod superfluum, & corpori molestum est semen, eua-
 cuat. Nulla autem superflue rei euacuatio est in-
 salubris, nisi intempestiua aut immoderata fuerit.
 Ita dictum prouerbiale ex Plutarcho accipere oportet,
 cui Hippocrates in paulò antè scripta sententiā
 ad stipulatur. Constat enim grauissimos morbos u-
 triq; sexui, ex intempestiua, aut quæ modum excedit,
 continentia exoriri, quod uerbosius explicare Medi-
 corum est. Subijciatur nunc quibus naturis amica,
 quibus aliena sit Venus. Siccis naturis aduersissi-
 ma est. Nam eas prorsus arefacit, & senium accele-
 rat. Quare incontinentes citò senescunt, nec lon-
 geui sunt. Exemplo, præter alia, sunt passerēs,
 qui propter insignem salacitatem biennium rarò ex-
 cedunt. Humidis uerò & calidis (nam in his abun-
 dat semen) tutissima & omnino necessaria est Ve-
 nus, à multisq; morbis præseruat. Sed pergamus ad
 alia.

QVID AGENDVM BE- ne ualentibus.

Iam ne cuncta putes paruo uoluisse libello
 claudere, quæ nemo dinumerare queat:

DE TVENDĀ

Accipe consilium, quo non est uerius ullum,

Atque ita naturam dicere tibi crede.

Sanus es, & nullis confectus corpora morbis

Et tuus es, nec te iussa aliena trahunt.

Nullius obstrictus Medicorum legibus esto,

Deformet corpus nullus alipta tuum.

Quin potius uarium uitæ sectare tenorem,

Teq; tibi simulcm ne patiare diu.

Rusticæ
uitæ lau-
des & cō-
moda.

Nunc urbana potes tractare negocia, sæpe

Rura graues casus non habitura petes.

Mille uoluptatum species tibi rura ministrant,

Non aliquo poteris sanior esse loco.

Nunc timidum longa captabis arundine piscem,

Nunc udo aëreum numine fallis auem.

Nunc errare greges pecudum spectabis ab alto

Vertice, nunc syluas, frigidaq; antra subis.

Nusquam commodius, quàm uiuere rure beato,

Illa potest ipsos uita decere Deos.

Felices, quos rura iuuant, quibus illa uoluptas

Comigit, hoc optem uiuere posse modo.

Hac ego uel Cræsos uita mutare ducentos,

Hac asini nolim ditia scepra Midæ.

Sæpe hîc profuerit placidæ indulgisse quieti,

Sæpius, at sanis, præstat agenda dari.

Ignauia. Perdit enim ualidas uecors ignauia uires :

Labor. Confirmat modicus restituitq; labor.

Illa senectutem citiùs, quàm debuit, adfert,

Hic æui florem donat adesse diu.

Interdum

Interdum thermas, interdum frigida inibis
Balnea, sæpe unges corpora, sæpe minus.
Sæpe cibis tutò poteris uulgaribus uti:
Sæpe frequens, alio tempore solus eris.
Nonnunquam plus quàm decuit sumpsisse ciborum,
Nunc potes audacem non habuisse gulam.
Vtilius multum, qui concoquit omnia, sumit,
Nulla quidem sanis regula certa datur.
Hæc poterunt seruare alacres, & corpore firmi,
Ius libertatis nullius æger habet.
Sanus es, auxilium noli consumere morbi,
Vt si fortè cadas, tu medeare tibi.
Nam citò destituunt consumptæ corpora uires,
Restituunt ualidæ quàmlibet ægra sibi.

S C H O L I A.

Iam, ne cuncta. Præcisio.

Sanus es. Hic locus ex C. Celso translatus est,
 cuius uerba, quia ad Autoris sententiam rectè intelli-
 gendam plurimum faciunt, postea subijciam. Sum-
 ma autem est, sanis, & qui sui iuris sunt, uarium ui-
 tæ genus est accommodatissimum. Verùm hæc ad stu-
 diosos non sunt transferenda, quos non uagum, sed
 certum uitæ genus sequi oportet.

Mille. Digressiuncula. ἐγκώμιον rei rusticæ:

Sanior esse loco. Experientia testatur, rusti-
 cos urbanis esse robustiores, meliori ualitudine, eius
 rei causæ sunt, uaria & continua exercitia, ciborum
 simplicitas, & aër sicciior.

DE TVENDA

Felices. Idem Horatius sentit, Oda 2. Epodon.

Beatus ille, qui procul negotijs,
 Ut prisca gens mortalium,
 Paterna rura bobus exercet suis,
 Solutus omni scenore &c.

Perdit enim vires. Conuenit cum sententia.

Ouidij:

Cernis ut ignauum corrumpunt oia corpus,
 Et capiunt uitium, ni moucantur, aqua.

Hæc æui florem.   Contrà.

Labor exiccat.

Siccitas scruum accelerat:

Igitur labor destruit, non conseruat florem
 ætatis,

Resp. Vehemens & immoderatus labor exhaurit
 & consumit natiuam humiditatem. Sed moderatus,
 de quo hic agitur, eandem conseruat.

Hæc. Epilogus.

Auxilium consumere morbi. Debilita-
 re vires.

Tu medeare tibi. Nam vires, siue naturæ
 robur, est medicatrix morborum.

Nam citò destituunt. Natura robusta fa-
 cile uincit morbum, debilis uerò succumbit. Sicut uul-
 go dicitur: Natura forti nihil impossibile.

Celsus lib. 1. cap. 1.

Sanus homo, qui & bene ualet, & suæ sponis est,
 nullis obligare se legibus debet, & neq; Medico,
 neq;

neq; aliptaegere. Hunc oportet uarium habere uita genus, modò ruri esse, modò in urbe, sepiusq; in agro, nauigare, uenari, quiescere interdum, sed frequentius se exercere. Siquidem ignauia corpus hebetat, labor firmat: illa maturam senectutem, hic longam adolescentiam reddit. Prodest etiam interdum balneo, interdum aquis frigidis uti, modò ungi, modò id ipsum negligere, nullum cibi genus fugere, quo populus utatur, interdum in conuiuio esse, interdum ab eo se retrahere, modò plus iusto, modò non amplius assumere, bis die potius quam semel cibum capere, & semper quàm plurimum, dummodò hunc concoquat. Sed & huius generis exercitationes cibiq; necessarij sunt, sic athletici superuacui. Nam & intermissus propter ciuiles aliquas necessitates ordo exercitationis corpus affligit, & ea corpora, quæ more eorum repleta sunt, celerrimè & senescunt, & egrotant. Concubitus uerò neq; nimis concupiscendus, neq; nimis pertinescendus est. Rarus corpus excitat, frequens soluit. Cum autem frequens non numero sit, sed natura, ratione etatis & corporis scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdum peior est, noctu tutior, ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc cum uigilia labor statim sequitur. Hæc firmis seruanda sunt, cauendumq; ne in secunda ualitudine, aduersæ præsidia consumantur.

TERTIA PARS.

DE FACVLTATIBVS

Alimentorum.

Plinius primum scribentis officium esse existimat, sepe titulum instituti operis inspicere, idq; non solum in scribendo, sed etiam in docendo, & explicandis autoribus uerum est. Ego uero non titulum solum, sed multo magis principalem operis alicuius diuisionem crebro & inspiciendam & repetendam esse, omnino mihi persuadeo. Ita enim res minori negotio discuntur, & facilius retinentur. Quapropter & nos paucis summam in memoriam reuocabimus. In hoc libello instituta est doctrina de sanitate tuenda. Diuiditur autem in tres partes, siue capita. Principio explicatur natura siue constitutio hominis. Deinde generalia quaedam precepta, ad tuendam ualitudinem, traduntur. De utraq; parte haec tenus egimus. Nunc sequitur tertius locus, de facultatibus alimentorum, quem satis copiose pertractat. Principio autem ostendit causas, quare alimenta sint necessaria, qui locus plane philosophicus est, & cognitione dignissimus. Deinde uaria genera alimentorum, eorumq; naturas recenset.

SIMPLICIUM CIBORVM FACULTATES aliquot.

Nunc

Nunc tibi, quæ ratio, quæ sit natura ciborum,
Versibus imparibus noster Apollo canet.

Nō tamen omnigenū (quis enim queat ?) ista futuræ
Præmetium messi carmina pauca damus.

Sicut edax ignis præpinguem lampada pascit,
Donec stuppa calens, quo foueatur, habet.

Postquam deinde sequax flammam defecerit humor, à simili.
Ipsa perexiguo tempore tota perit.

Sic calor in nostro bibit humida corpore, donec
Naturæ faciles sint alimenta cibi.

Quæ si deficiant rimantem cuncta calorem,
Certum est hoc animam depercunte sequi.

Nanq; ubi iam, quod agat, nō inuenit, efflat in auras,
Materia vires destituente suas.

Illā igitur ratio est, quæ corpora nostra foueri
Præcipit, & vires sustinuisse cibo.

Nam quia dissoluunt calor, & qui circuit, aër,
In loca, qui subeant, est opus esse cibos.

Qui quia sunt uarij, nec ab una lege petendi,
Refert accipias, quosue, quibusue modis.

Vtq; hinc incipiam, quosdam quæsisse uidemus,
Quæ caro plus uegetet corpora, quæq; minus.

Bruta feris uideo prælata domestica, quorum
Plus alimentorum carnibus esse putant.

Illā tamen durant, & fortia corpora reddunt,
Hæc ut sana magis constituentur, agunt.

S C H O L I A.

Nunc tibi. Propositio.

E 8

Natura-
lis ratio
ciborum
à simili.

Calor &
humoris
corpore.

Differen-
tia anima-
lium.

DE TVENDÁ

Non tamen. *Correctio.* Non omnium alimen-
torum facultates, sed tantum præcipuorum enume-
rabo.

Sicut edax ignis. *Similitudo.* Quia uerò ad
uitam sustentandam nutrimentis opus est, iuxta il-
lud Aristot. Omne quod uiuit nutriatur oportet, ut
antea quoq; diximus. Ideo non alienum ab instituto
uidetur, de uita aliquid attexere. Vita autem est
quasi ὄψιλον θερμότητος caloris naturalis, qui non potest
sine materia, & fomento existere. Rectè igitur Ari-
stot. uitam in calido & humido consistere, memoris
prodidit. Non autem hæc de quolibet calore & hu-
more intelligi debent. Etenim duplex calor est: innat-
tus & alicnus, siue aduenticius. Natiuum Hippo-
κράτης ἐμφύτου. Aristot. uerò φυσικὸν θερμὸν, cò quòd
uel sua natura inest corporibus, uel quòd naturam
conseruat, adpellant. Aduenticius aliundè accedit,
atq; naturalem, uel dissoluendo, uel absumendo ma-
teriam corrumpit, quæ corruptio mors est, ut dein-
de dicetur. Ita & materia duplex: Alia enim apta
fouendo calori. Alia uerò contra.

Sic calor. *Accommodatio.*

Animam depereunte sequi. Deficiente
alimento, resoluitur calor, & mors sequitur. Est e-
nim mors, autore Aristot. φθορὰ τῆς θερμότητος φυσικῆς.
Vel ut Galenus definit, ὁ θάνατος ὁ σβέσις ἐστὶν
τοῦ ἐμφύτου θερμότητος. Hæc duobus modis ac-
cidit, aut resolutione, uel defectu materiæ, sicut li-

num incensum pinguedine destitutū extinguitur, uel suffocatione, aut redundante materia. Materia autem uel sua copia, uel qualitate redundat, quemadmodum ignis extinguitur, uel multis lignis impositis, uel uiridibus. Sic calor suffocatur, uel multitudine, uel qualitate materiæ. Idem doctissimus uir Marsilius Ficinus sentit. Eius uerba hæc sunt: Vita quidem tanquam lumen in naturali calore consistit. Caloris uero pabulum est humor aëreus, atq; pinguis quasi oleum. Siue igitur humor eiusmodi forte deficiat, siue prorsus excedat, uel inquinetur, calor naturalis statim debilitatur, & tandem debilitatus extinguitur. Si humoris defectu calor debilitatur, & perditur, mors resolutione contingit. Si potius obruitur, humoris excessu uel uitio, uita suffocatione perit.

Efflat in auras. Euanescit. Nam calor non potest esse sine obiecto.

Nam quia dissoluunt. Duae sunt causæ, quare alimentis indigeamus. Calor internus agens, & consumens aër externus acris, dissolvens humores.

Circuit aër. Ideo à Medicis περιεχων uocatur.

Qui quia sunt uarij. Variam plurimum cibi non appellationibus solum, sed etiam facultatibus. Dicendum igitur posthac de differentia illorum aliquid in genere.

Quæ caro plus uegeret. Nutriat.

Quidam

DE TVENDA

I.

Quidā cibi multū nutriunt, πολυτροφοί Græcis dicti. Quidam parum, ὀλιγοτροφοί. In frumentis enim plus nutrimenti est, quàm in leguminibus. In his plus, quàm in oleribus. In carne plus quàm in ullo alio.

Bruta feris. Exemplum.

II. Diuisio.

Ciborum alij boni sunt succi, ὄσχυμοί, alij mali succi, κακοχυμοί, ut Græci loquuntur, idq; uel simpliciter, ut caro hircina, caseus putris: uel comparatione, quemadmodum hîc.

Differentia inter feras, & domesticas carnes.

Fera animalia siccius, minusq; excrementicium alimentum quàm domestica præstant. Idem de cucuribus, quæ sub pastore uictum quærunt, collatis ad ea quæ sagmantur, sentiendum est. Omne enim animal, quod exercitio caret, excrementosum est.

DE CARNIBVS QVA drupedum animalium.

De Suilla & Hœdina.

Q Vis neget? utq; negat nemo, sic prima suillis Carnibus, & merita gloria laude datur.

Hœdina. Erepti pauidis lactentes matribus hœdi,
Et multis nuper nata capella placet.

Attamen

Attamen est ratio palmam tribuisse suillis,
 Quòd similes hominum carnibus esse ferunt.
 Quod uerum docuit rerum experientia doctrix,
 Quæ potior causis omnibus esse potest.
 Sæpe humana aliquos in uiscera casus adegit,
 Atq; homines iussit mandere dira fames.
 Ne quid inexpertum Medicina relinqueret, olim
 Membratim uiuos execuisse ferunt.
 Atq; ita diuinum paucorum crimine munus,
 Facta (ne fas dictu) carnificina fuit.
 Quæ uelut è spacio res me tulit, ergo suillæ
 Vis naturæ hominum proxima carnis erat.

Suilla hu-
 manæ fi-
 milia.

Erophil-
 us, & E-
 rasifiras-
 tus.

S C H Ò L I A.

Attamen. Collatio. Carnes suillæ sunt optimæ,
 quoniam proximè ad humanam carnem accedunt,
 quod ex adore & sapore constat.

Quod uerum docuit. Probatio ab experi-
 entia.

Rerum experientia doctrix. Locus com-
 munis. Causæ certitudinis omnium rerum in Philoso-
 phia, sunt experientia & ratio. Verùm experientia
 certa et uniuersaliter nota, omnibus rationibus præ-
 stat.

In uiscera humana. Mactare homines, quem
 admodum historiæ testantur.

Ne quid inexpertum. Altera probatio, ab
 Anatomia Medicorum, Duplex Anatomia, siue disse-
 ctio

DE TVENDA

Actio corporū humanorum fuit in usu, uiuorū scilicet,
& mortuorū. Illa quia crudelis administratu, & hor-
renda spectatu fuit, maturè abrogata est, alterā pro-
pter necessitatem omnes ætates retinuerunt.

Diuinum munus. Medicina.

Paucorum crimine. Crudelitate.

Q V A E S T I O.

Cur igitur non omnibus concedi-
tur suilla caro, siquidem opti-
ma, & homini cogna-
tissima est?

Quia non ab omnibus concoqui potest, teste Gale-
no, qui ita scribit: Porrò omnium quas nouimus, ma-
ximè nutriens suilla caro, est, uerum non æquè ac
prædicta concoctu facilis est. Præterea glutinosum
succum crassumq; generat.

De ouina, hircina, caprina.

Lanigerarum ouium succo peccante redundat
Hircus olens, itidem capraq; crimen habet.

SCHOLIA.

Lanigerarum ouium. Scilicet caro.

Succo peccante. Excrementicio. Sunt enim
oues pituitosæ ualde, & mucosæ magis reliquis ani-
malibus, atq; morbosæ propter immoderatam humi-
ditatem. Quare caro ouilla mali succi est. Hircinâ
propter factorem ingrata, & inimica est stomacho.
diffi

difficiliter concoquitur, & ad bonum sanguinem
gignendum parum idonea est. Similiter ex caprina
non gignitur bonus succus, ob acrimoniam.

De Bubula & Vaccina.

DE boue semper edat, qui bilem despicit atram,

Quò senior bos est, hòc caro peior crit.

Viscera si quis edit uetulae praeuancida uaccæ,

Implicitus duris febribus esse uolet.

SCHOLIA.

Qui bilem despicit atram. Qui non curat
sive metuit atram bilem. Gignit enim nigram bilem
caro bubula, si frequenter edatur. Non tamen ab illa
(sicut à nulla alia) ex toto abstinendum est, sed o-
mnibus interdum utendum. Optimis uerò, quantum
fieri potest, plerunq;.

Viscera uaccæ. Κατὰ συνεξὸς ὄχνη, pro om-
ni carne uaccina. Nam non hìc, sed in sequenti ca-
pite de partibus animalium agitur.

Duris febribus. Longis, solutu difficilibus.
Nam ex crasso & terrestri humore, diuturnæ, maxi-
mèq; quartanæ febres nascuntur.

De Leporina.

ME Lepus hyberno caulem depastus in hortos,

Quantumuis bilis terreat atra, capit.

SCHOLIA.

Inter aues turdus, si quis me iudice cecitet,

Inter quadrupedes gloria prima lepus.

Hic

DE TVENDA

Hic Martialis primas tribuit inter quadrupedē lepore carni, magis fortasse Apitiorum in electione iudicio, quā rationibus Physicis adductus. Ceterū variant sententiæ. Alij æstiuos lepores, alij hybernos præferunt. Aestiui, si quis ætatem: & pascua spectat, sunt meliores, hyberno tempore capti, etiam suam laudem habent.

Atra bilis. Gignit leporina caro atram bilem; sed minus prædictis carnibus.

De Cuniculina.

ME tener è cæcis data præda cuniculus antris,
Me tenerum quicquid lustra domusq; ferūt.

SCHOLIÀ.

Cuniculina caro cognata est leporinæ.

De Sciurina.

ME tener hæc inter, certum licet ipsa Sciuræ
Ridiculo nomen lingua Latina neget.

De Ceruina.

Concoctu nimium dura est ceruina, sed illam
Conditam calidis sumere sæpe licet.

III. Diuisio ciborum.

Quidam cibi citò & faciliè coquuntur, quidam
difficulter, & non nisi longo tempore.

SCHOLIÀ.

Concoctu nimium dura. Id est, difficilis
concoctu

concoctu, propter siccitatem, & duritiem. Quò enim sicciore carnes, eò difficiliùs, et quò humidiores atq; molliores, eò faciliùs concoquantur.

Conditam calidis. Aromatis. Habent enim aromata uim calefaciendi uteri, augent calorem naturiuum, concoctricem facultatem adiuuant. Hic obiter obseruandum est, uitia quædam quæ natura insunt rebus, præparatione artificiosa emendari ac tolli posse.

De Vitulina.

Laudatur uitulina magis, sed ab ubere matris Rapta modò, est ueteri gratia nempe minor.

SCHOLIA.

Rapta modò. Nontamen nimis recens sit. Sciendum enim est extremas ætates uitia habere. Medias optimas, & saluberrimas esse. Nam nimis recens caro mucosa, & excrementicia est, uetusta dura, sicca & neruosa.

Q V A E S T I O.

Quare, uitulinæ & hædinæ carnes commendantur, bubula uerò & caprina improbantur?

Siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstant, & minori momento conficiuntur. Cum uerò adoleuerint, ob siccitatem ægrè concoquantur. Contrà humidioribus animalibus car-

DE TVENDĀ

nes progressu temporis cōsumpta humiditate superflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendum redduntur.

Regula generalis.

Recētes. **S**ymmatim, noua sunt semper meliora uetustis,
 Vetustā. Et stomacho possunt commodiore coqui.

SCHOLIA.

Meliora. Non simpliciter, sed collatione, ideo addit uetustis. Media enim etas optima, ut dixi.

Et stomacho possunt. Sunt enim humidiora, mollioraq; ideo facilius alterantur.

Regula.

Sic maribus castrata, praebunt pinguia siccis Quadrupedum, nec nos caetera turba mouet.

SCHOLIA.

Variant castrata à reliquis temperatura, & corporis habitu. Sunt enim humidiores pinguioreq;. Ideo facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Idē sentiendum quoq; de non castratis.

Hunc locum serè ad uerbum ex Paulo Aegineta, ut pleraq; alia, in hac postrema parte transtulit. Ita enim scribit: Καθόλου δὲ τὰ μὲν νέα ὑγρότερα εἶναι καὶ μαλακώτερα, καὶ ὑπερπλήωτερα τῶν παλαιῶν, καὶ τὰ ὑνδύχα τῶν γνόρχων, καὶ τὰ ὑντροφὰ τῶν ἰχνῶν.

De reliquis quadrupedibus, quæ
non ubiq; locorum in usu
sunt.

Vidi ego in Arctois impexum Tartaron oris,
Immanes auidis dentibus esse fer as.

Victus
Barbaro
rū Equis

Vidi & equina fero laniare cadauera morsu,
Crudaq; Sauromatis frustra fuisse cibum.

Quas ego non Alces immania monstra comedi?
Quos ego non uros, semiferasq; boues?

Alces,
Vri.

Dij melius tali uitam, quam degere cultu,
Qui nihil humani, nomina præter, habet.

Nos cælo meliore sati, meliora sequemur:
Corporis atq; animi quo tuamur opes.

Quæ quibus adfuerint, non illis aurea decrit
Copia, nec regnum diuitis omne Midæ

Tam bene si ualeas animoq; & corpore, uinces,

Quæ bona cunq; homini maximus orbis habet.

Hoc poteris medicas pulchrè tenuisse per artes,
Si modò non sordent hæc elementa tibi.

S C H O L I A.

Quæ quibus adfuerint. ἐγκώμιος *sanita-*
tis.

Vinces bona quæcunq; orbis. Alludit ad
Græcorum senarium: ὅκ' ἐς' ἐγίσεις κρείττον' ὄν-
σῃ ἢ βίω. Vnde in prouerbiū abiit, ἀείσοι μὲν
ἐγίσεις.

DE PARTIBVS
animalium.

DE TVENDA

ERgo ubi carne famem pulsurus es, hoc quoq; cura,
 Quid faciant stomacho singula membra tuo.

SCHOLIA.

Quemadmodum non omnium animalium eadem natura est, ut in præcedenti capite ostendimus, ita quoq; partes, etiam eiusdem animalis, multum inter se differunt, nec eadem facilitate præditæ sunt. Sequuntur autem composita membra (de quibus nunc agitur) naturam suorum simplicium, ex quibus componuntur. Et sicut simplicium partium caro maxime nutrit, ita compositarum carnosæ uberrimum nutrimentum præstant. Quò igitur membra longius à carne recedunt, eò minus nutrimenti corporibus nostris præbent.

De auribus & rostris.

Auribus & rostris, quæ sunt in quoq; animali,
 Et caro durior est, & minus apta coqui.

SCHOLIA.

Caro durior est. Sunt enim partes cartilagineosæ, & ob id duræ.

Et minus apta coqui. Dura enim difficulter alterantur, atq; concoquantur, nec cocta multum nutrimenti habent.

De Lingua.

Lingua parùm nutrit, quia laxa & sanguine cassa est.
 Siue sit illa avium, siue sit illa boum.

SCHO-

S C H O L I A.

Lingua parum nutrit. Respectu solidioris
carnis, non aliarum particularum.

Quia laxa. Ratio.

De Mammis, glandibus, &
renibus.

M Ammarum de glande ferunt præstare suillas,
Exanguis renes non citò posse coqui.

S C H O L I A.

Vbera constant carne glandulosa, ideo ambo con-
iungit. Sunt aut suilla cæteris meliora, ac in delitijs
propter suauitatem à quibusdam habentur.

Exanguis carnes. Renes dura & solida car-
ne constant. Ideo difficulter concoquantur: Inter o-
mnes tamen uitulini potissimi sunt propter compo-
sitionis à reliquis diuersitatem.

De Cerebro.

S AEPe auidis cerebellorum pituita molesta est,
Aptè cocta tamen conuenienter alunt.

S C H O L I A.

Pituita molesta est. Cerebrum est membrum
pituitosum, crassi maliq; succi, agrè transit, stomas-
cho aduersum, nauseam mouet. Ideò rectè uulgo pul-
uere Zingiberis, ad corrigendam frigiditatem, & hu-
miditatem, conditur.

DE TVENDA

IIII. Ciborum diuisio.

Ciborū alij agrè transcunt uenas, βραδύπρωπος
Græcis dicti, alij facillè transcunt, nec remorantur dē
distributionem.

Aptè cocta, Si tamen probè coquatur, satis nu-
trit.

De Medulla.

Medulla
spinarū. SPinarum similis cerebro solet esse medulla,
Dulcia gustanti plus tamen illa sapit.

SCHOLIA.

Duplex est medulla. Quæ in spina dorsi contine-
tur, aspectu & uiribus cerebro similis est. Inde enim
originem sumere dicitur, sed ad edendum minus ac-
commoda. Quæ in cavitatibus aliorum ossium reperi-
tur, hæc propriè, & absolutè, sine adiectione, non ut
illa medulla spinalis dicta, medulla appellatur. A qua
uiribus distat, pinguis est, & esui gratior.

DE VISCERIBVS.

Corde, Iecore, Liene.

COR, iecur, atq; lien, succi sunt nulla ferentis.
Commoda, sed nigra corpora bile grauante.

SCHOLIA.

Commoda. Mali succi sunt. Differunt tamen
inter se gradibus. Lienis siquidem cano ex his potiss.
est, & malum melancholicumq; succum gignit. Cor
dis

dis & epatis carnes agrè coquuntur transcuntq̄;
ob succi quem producunt crassitudinem.

De Pulmone.

Concoctu facilis pulmo est, & laxior illis,
Sed nimio utentes phlegmate tardat ali.

S C H O L I A.

Pulmo quidem facilius concoquitur dictis uisceribus, uerum parum nutrit, & pituitosum sanguinem gignit.

De Intestinis.

Intestina quoq; humorem crassum omnia gignunt.
Incondita magis, puluerulenta minus.
Cætera præstabunt Medici, maiora professi,
Noster in exiguo puluere sudat equus.

S C H O L I A.

Intestina dura, concoctu difficilia, & pituitosa.
Incondita. Condiuntur enim Zingibere, more cerebri, ut melius in stomacho conficiantur.
Cætera. Reliqua à Medicis requirenda, qui integram artem docent.

Noster in exiguo. Nos tantum elementa tradimus.

DE AVIBVS.

Discrimen inter auium et quadrupedū carnes.
Quæ uolatu nitūtur animalia, facilius quidē concoquuntur, quàm quæ pedibus fidunt, sed non ita copiosum nutrimentum præbent, ut illa.

DE TVENDA

Aues.

Plunigerarum auium ratio est diuersa, quòd illis
Digestu faciles, corpora peius alunt.

SCHOLIA.

Diuersa. A quadrupedibus.

Digestu. Concoctu. Aliud autem Medicis dige-
stio significat.

Peius. Minus, non deterius. Nam bonum ggnit
sanguinem.

Perdix, Columbi, Phasiani.

EX his præcipuè Perdix, teneriq; columbi,
Et quæ de Scythico Phaside nomen habet.

Gallinæ.

Gallinæq; hominum manibus data pabula pasta,
Coniugio pingues Galle propheta tuo.

SCHOLIA.

Galle propheta. Prædicit enim futura, ut mu-
tationes aeris, tempestates, &c.

Attagen.

ET quas prisca suis celebravit Ionia mensis,
Ignotæ nostras (ut reor) inter aues.

Paruæ auiculæ.

Firmitus in paruis alimentum creditur, ut aquas
Allectas pastu retia parua trahunt.

Firmitus. Solidius alimentum.

Merula.

Merula, Fringilla, Passer,
Alauda.

Vocales merula, fringillaq; frigore gaudens,
Et passer petulans, & galeata caput.

Sed tamen à nostris patinis procul improbe passer
Esse uelis, plus te dulcis alauda placet.

Luscinia.

Voce sua melius uernabit Dauilas ales,
Possit ut ingratae quàm cibus esse gulae.

Epops.

Stercoreos edat ille Epopes, dirasq; Celenos,
Qui tantum possit non metuisse nefas.

Harpylæ,

Turdus.

Inter aues Turdus qui dixit, gloria prima est,
Quercubus Epyri uerior ille fuit.

Plus tamen hanc commendat hyems æstate uolucrum,
Tunc loca iuniperis nanq; referta colunt;

Gratior autumnu præpingues copia reddit,

Tunc humiles colles, & loca plana colunt.

SCHOLIA.

Qui dixit. Martialis.

Plus tamen hanc. Alia animalia alijs tempa
ribus sunt meliora, propter nutrimenti uel copiam,
uel bonitatem. Ita turdi autumnu quidem sunt pin-
guitores, hyeme uerò salubriores.

Pauo.

DE TVENDA

Quid moror in paruis? mensarum gloria Pauo,
Plus lauti & nitidi, quàm bonitatis habet.
Intulit hunc primus coenis Hortensius audax,
Addubites lingua doctior, ànne gula.

SCHOLIA.

Quàm bonitatis habet. Est enim caro eius
dura, fibrosa, concoctu difficilis.

Anser.

SAepe meas oneret mensas fluuiatilis anser,
Dum diffarcta grauet corpora pinguis adeps.
Corpora multū implet, sed adhæret inutilis humor,
Et stomacho insidens uix bene digeritur.

Alæ auium.

Tu tamen implumes sapienter adederis alas,
Rectius his editur partibus omnis auis.

SCHOLIA.

Implet Medicum uocabulum est, & significat
nutrit. Sic enim loquitur Hippocrates: Πρωτὸν πλη-
ροῦθαι ποτῶν ἢ σιτίων. Id est, facilius est nutriri
potu, quàm cibo. 2. Aph. 11.

Inutilis. Sed gignit malos humores.

Alas. Exceptis alis, quæ inter omnes partes uo-
lucrum sunt potissimæ.

Anas.

PARuum distat anas, ceruice et pectore præstans.
Dixerit ergo aliquis, cætera redde coco.

SCHOLIA.

Paruum distat anas. Ab ansere. Est enim ual-
de cognata illi, quod caro indicat. **Coco**

Ciconia, Grus.

MVnda ualebat edi rostrator omnibus ales,
Sed Palamedæ præualuistis aucs.

Cygnus.

Qui primus docuit Phœbæos mandere Cygnos,
In Phœbum & Musas impius ille fuit.
Sed tamen hos eadem ratio est imponere mensis,
Quæ reliquis rarò parcit aquatilibus.
Eadem ratio. Scilicet fames, uel potius luxus
& gula.

REGVLA.

OMnes nanq; serè sunt deterioris eduli,
Quæ uolucrum fluuios pigraq; stagna colūt.

Aquaticæ
omnes.

DE FRVCTIBVS
Arborum.

Nunc quid ab arborib. proficit nocæatue legēti,
Parte aliqua tantum, sed breuiore, canam.
Nec mea glandiferas quercus nondum orbis adultæ
Musa canet, uerum temporis huius opes.
Præcipuè autumnæ prægnantes diuitis hortos,
Copia quem cornu tota fluente beat.

De Ficis & Uuis.

ERgo tot inter opes regnantis fructibus anni,
Prima locum merito ficus & uua tenent.
Vtraq; nam succis implet melioribus, & nil
Quæ nocent uicij damna serenis habent.

SCHO

DE TVENDA
SCHOLIA.

Regnantis fructibus anni. Autumni.

De Ficis.

Duplex est Ficus: Syluestris, quæ caprificus dicitur, nobisq; prorsus ignota est: & satina, quæ etiam in Germania à quibusdam colitur. Verum eius fructus rarò ad perfectam maturitatem, ob cœli frigidam intemperiem, perueniunt. Adferuntur autem ad nos tria ficorum genera. Vulgares in magnis sportis, quæ Germanicè Korbfeigen dicuntur. Deinde aliæ, quibus folia Lauri inseruntur, uulgo Laubfeigen appellantur. Tertium genus Massilienses uocant, quòd ex Massilia adportantur. Est & peculiaris re genus ficorum, quas Caricas Veteres appellauerunt. Quidam utuntur hac uoce pro siccis ficis.

De Uuis.

Uuarum plura genera sunt, quæ certis nominibus describi haud possunt: differunt loco, colore, sapore, & bonitate. Quæ ex saporibus differentia sumitur, ad præsens institutum sufficit. Appellationum uarietas, & ad singulas species accommodatio, à Grammaticis petenda est. Quædam igitur sunt dulces, quædam acide, quædam acerbæ, quædam mixtos sapores habent.

De uuis passis.

Uuæ passæ sequuntur naturam uuarum, ex quibus fiunt. Sunt tamen illis meliores, calidiores, stomacho

macho gratiores, plus nutriunt, sed aluum minus molliunt. Harum tria genera in usu sunt. Vulgares & omnibus nota, quæ in sportis, quemadmodum ficæ circumferuntur, simpliciter uuæ passæ dicuntur. Sunt & aliæ maiores atq; grandiores, quas Medici & Pharmacopola Cibelas uocant. Minimè uulgo Passule, uel Corinthiæ appellantur. Adferuntur ex Lusitania.

Collatio ficorum & uuarum.

Ficus & uuæ primas inter fructus arborum tenent. Nam plus reliquis nutriunt, & succus minus uitiosos gignunt. Verùm ficus melioris sunt succi, & copiosius alimentum uuis præbent, uentrem subducunt, urinam mouent, renes purgant, præcipuè ualde matura. Uuæ si non descendunt, non concoquantur, sed trudem gignunt humorem. Cùm uerò descendunt, mediocrem magis.

De Moris.

Alba prius, nunc rubra tuo de sanguine Thybes
Humida sunt multum, frigida mora minus.
Ante cibos gustata alios, sunt mollia uentri,
Et stomacho, quamuis parua alimenta ferant.

SCHOLIA.

Humida mora minus. Humectant uehementer, & mediocriter refrigerant.

Sunt mollia uentri. Molliunt aluum ante alios cibos sumpta, idq; de probè maturis intelligi debet.

Parua

DE TVENDA

Parua alimenta ferunt. Sunt exigui nutrimenti.

De Rubis.

Similes Moris sunt aliqua ex parte, fructus bati, & rubi Idæi, sed non in arboribus nascuntur. Batos siue rubus simpliciter duplex est. Alter uocatur rubus, Brambeern, uel Krazelbeern strauch. Fructus, mora rubi. Alter peculiariter uocatur *χρυσός* Βάτος, qui in agris quibusdam serpit, inuisus rusticis, fructus prioribus aspectu & uiribus similis, adstringit uentrem, maximè ubi non perfectè maturuit. Idæi rubi fructus, Kimpbeer Germanicè appellantur. Conducunt stomachicis, id est, cibum non continentibus.

De Fragis.

Cognata dictis fructibus sunt et Fraga, de quibus plura apud poetas, quàm Medicos reperiuntur. Virgilius uocat humi nascentia fraga, propterea quòd non altè assurgant, sed ad terram declinent. Quòd Germani quoq; respiciunt, uocant enim Erdbeer. Item alibi poeta scribit: Montanaq; fraga legebat, hic locus describitur, in montibus siquidem copiosissimè proueniunt. Duo sunt genera fragorum. Alterum est illud notissimum, de quo iam propriè dixi. Alterum habet fructum oblongiorem, pallidiorè, atque duriorè. Vnde dum manditur, quasi fragorem quendam edit, Quare à Germanis Bnabelbeer uocatur.

De

De Cerasis.

NOxia sunt stomacho Cerasi, prædulcia poma,
Ingerat hæc eadem si quis acerba, iuuant.

Illamouent, hæc astringunt communiter aluum,
Vis uuas eadem rubraq; mora tenet.

S C H O L I A.

Noxia stomacho. Dulcia enim omnia ut pectori gratissima & amicissima, ita stomacho parum idonea sunt.

Acerba iuuant. Astringunt enim, & corroborant uentriculum.

Vis uuas eadem. Hæc est generalis regula de omnibus fructibus. Dulcia soluunt aluum, austera astringunt, confortant.

A N N O T A T I O N E S.

Cerasa, siue ut quidam legunt, Cerasia, à ceratijs multis modis differunt, sunt enim ceratia fructus longi, lati, compressi, subnigri, duro cortice, in quibus nuclei multi, tenaces, & substantia quæ edendo est coninetur, Græcis κεράτια, uel ξυλόκρατα, uulgo in Pharmacopolijs corrupto uocabulo Xylocrata, Germanicè Johans brot/ & Bockshornchen appellantur. De quibus hoc loc nulla mentio fit. Habent autem in summa uires astringendi aluum, difficulter conficiuntur, & parum nutriunt.

Cerasorum uerò differentias uix aliquis proprijs aptisq; uocabulis efferre potest, idq; ad
Gramma-

DE TVENDA

Grammaticos magis quam ad Medicos pertinet.
Hic de uiribus, quæ non ex appellationibus, sed ex
saporibusprehenduntur, instituta tractatio est.

De pini nucleis.

Nuces pi
næ. **V**Tiuuat utilibus uentrem nux pinea succis,
Sic ægrè vires exuit ipsa suas.

SCHOLIA.

Vtilibus succis. Bonum gignit sanguinem,
probeq; nutrit.

Vires exuit. Id est, concoquitur.

ANNOTATIONES.

Nuclei qui in conis pini reperiuntur, Græcis *κάρυα*, & *σκόβιλοι*, in Pharmacopolijs hodie *Pi-
næ* nominantur. Horum usus in his præsertim ter-
ris, magis est in Medicinis, quam in cibus.

De Persicis.

Persica quisquis edes, cœnæ sint prima uideto,
Ne noceant alio non citò pulsa cibo.

SCHOLIA.

Cœnæ sint prima. Primò, uel ante alios ci-
bos sumenda.

Ne noceant. Ne corrumpant alios cibos. Sum-
pta enim postremo loco, facile corrumpuntur. Corru-
pta

Ma deinde alia quoq; alimenta uiciant.

De Armeniacis.

Ex persicorum genere sunt Armeniaca, minora quidem persicis, sed suauiora, & palato gratiora melioraq; colore subflauo, citò maturescunt, quam obrem à Romanis præcocia adpellantur, Germani Mozellen uocant.

De Malis & Piris.

<i>Dulcia mala calent reliquis magis, & citò uentre</i>	<i>Mala dulcia.</i>
<i>Restituunt: acidis frigidus humor inest.</i>	<i>Acida.</i>
<i>At stomachum firmant, aluumq; austera cohercent,</i>	<i>Austera.</i>
<i>Præcipuè arboribus quæ legit alta Cydon,</i>	<i>Cydonia.</i>
<i>Quæ pira non leuius matura, & grandia profunt,</i>	<i>Pira.</i>
<i>Sed plus corporibus roboris inde uenit.</i>	

SCHOLIA.

Calent reliquis magis. Alijs sunt calidiora, uel magis calefaciunt.

Ventrem destituunt, Citò distribuuntur ex uentre in totum corpus.

Acidus frigidus humor. Acida refrigerant.

Alta Cydon, Cydonia, uel cotonea mala.

ANNOTATIONES.

Malorum & pirorum quoque non minor quam uuarum & cerasorum est uarietas, quam describere ut difficilimum, ita ad præsens negotium parum necessarium. Ad facultates enim cognoscendas sapor

DE TVENDA

consulendus est, quocunq; etiam modo appellantur:

De Cotoneismalis.

Variat figura in hoc genere fructuum. Alia enim mala, alia pira referunt, quamobrem hæc à Germanis Quittenbren/illa Quittenßpffel nominantur.

De Malis punicis, Mespilis, & Sorbis.

Punica non implent adeò, sed frigore lædunt,
Mespila, ut adstringam, sorbãq; laxè uorã.

SCHOLIA.

Non implent adeò. Parum nutriunt, ut supra dixi.

Frigore lædunt. Frigefaciunt. Non autem lædunt, nisi immodicè ingerantur.

ANNOTATIONES.

Mala punica & granata fortasse appellantur à multitudine granorum, quæ continent. Est etiam reperire genus sine granis, quæ Græci ἀγριγορα uocant. Tria numerantur genera Punicorum, alia dulcia sunt, alia acida, alia mediij saporis, siue uitiosa. Facultates ipsorum ex saporibus facîle cognoscuntur.

De Iuglandibus, & Auellanis.

Iuglandes prodesse ferunt, nec pascere multum,
Pascere auellanas plus, ualuisse minus.

SCHO

S C H O L I A.

Valuisse minus. Difficilius concoquantur.

A N N O T A T I O N E S.

Nuces dici, à nocendo, Grammatici autumant. Græcorum quidam κερύα, quòd κερυ βαρίαυ φα-
ciant, nominari tradunt. Quamquam non omnes nu-
ces ledunt, aut caput grauant. Nux absolutè poni-
tur pro iuglande. Vt Ouid. de Nuce: iuglandes
quid sint, nemini non constat. Vocantur Græcis κερ-
γύα βασιλική. Auellanas Græci λεωτοκέρυα νο-
cant, nascuntur in Corylis. Est & aliud genus a-
uellanarum, Pontica propriè dicta, uulgo Lampet-
tische nusse/reliquis multò præstantiora.

De nuce Aromatica.

Obiter nucis Aromaticæ, quam uulgo Muscatam
uocant, mentionem faciendam duxi. Confortat ca-
put, & multos in Medicina usus habet.

De Amygdalis.

Diuies amygdalino mensam sine lacte caueto,
Pauperibus medicam non tulit ullus opem.

S C H O L I A.

Amygdalino lacte. Succo uel iure amygdæ
lorum. Dicitur autem μεταφορικῶς lac, quia co-
lorem & consistentiam lactis habet.

DE TVENDÁ

ANNOTATIONES.

Duosunt Amygdalorum genera: Dulcia, & amara, quæ aliàs quoq; nuces amarae dicuntur. Horum tantum in Medicina usus est, illorum in Medicina & in culina. Attenuant, & uiscera expurgant ambo, sed amara magis.

De Prunis.

BARBARA longinquis quæ misit pruna Damascus,
Ante cibos aluum sumpta mouere solent.

SCHOLIA.

Quæ misit Damascus. Damascena pruna.
Aluum mouere solent. Dulcia scilicet. Nã uarios saporés habent. Quare non est omnibus eadem facultas.

ANNOTATIONES.

Pruna Germanicè pflaumen. Varia sunt genera: Damascena, & Vngarica, sunt præcipua, quæ siccata Grosse querzken dicuntur. Bohemica, & letne querzken nominantur. Cerea pruna, Spilling. Brabylla, Briedchen. Syluestria pruna, Schlehen.

De Glandibus, & Castaneis.

SI quem sacra tui uictus Dodona iuuabunt,
Setigeri stomachum uellet habere suis.
Castaneas molles patulae sub tegmine fagi,
Ipse ego pro duris glandibus esse uelim.

SCHOLIA,

Tui uictus, Glandes.

Setigeri

Setigeri suis. Est enim pabulum suum potius,
quàm hominum.

Pro duris esse uelim. Nam omnibus modis
castaneæ glandibus meliores sunt.

DE LEGVMINIBVS.

SVnt etiam uario diuersa legumina pastu,
E quibus audaci legimus ista manu.

SCHOLIA.

Vario pastu. Ex quibus uaria edulia confi-
ciuntur.

De Lentibus.

LAxior exiguas lentes potes esse, sed illis
Ater in exiguo corpore succus inest.

SCHOLIA.

Laxior potes esse. Quia astringunt,
Ater succus inest. Melancholicus humor.

ANNOTATIONES.

* Lens, German. Linsen / inter reliqua legumina
mali succi est, inflat, atram bilem gignit, bis cocta
præsertim, aluum constringit. Ius uerò illius soluit
aluum.

De Fabis, & Pisis.

SAEpe fabæ leni sufflarunt corpora flatu,
Pisa minus, bilem sed peperere nigram.

DE TVENDA

SCHOLIA.

Pisaminus. Ambo inflant, sed pisa minus.

De Cicere.

AT tibi quæ clarum peperere legumina nomen,
Nomine sunt Cicero nunc quoq; grata tuo.
Exhaustis reparant genitalia semina membris,
Nec Venerem uires deseruisse sinunt.
Quam etiam lapidem uesticæ sæpe minutim
Duriter hærentem dissecuisse solent.

ANNOTATIONES.

Cicer, Richern/uariat colore. Aliud enim albū,
aliud nigrum, aliud rubrum est, uiribus conuenit.
Omne enim Cicere inflat, ideoq; Venerem stimulat, &
nituram auget, lactis abundantiam facit, calculum re-
num uesticæq; minuit, aperit, menses ducit &c.

De Lupinis.

REptilibus Cynicum uestatur turba Lupinis,
Immundos decuit sordida pera canes.

ANNOTATIONES.

Lupinorum, Feigbonen/nullus iam usus est am-
plius in culina, sed tantum in Pharmacopolijs.
Difficulter concoquuntur, crudum humorem gra-
gnunt, & ægre transeunt. In Medicina uerò mul-
tas utilitates habent, quas hoc loco referre alienum
est.

De Fenogracco.

Sapo

SAepe aliquem memini de fœno dicere græco,
Ante cibum sumptum calfacit & soluit.

ANNO T A T I O N E S.

Nec hoc legumen apud nos inter cibos refertur,
quare de eo dicta ab ipso Autore sufficiunt.

D E O L E R I B V S

PLura nec hîc opus est, nec uulgi postulat usus,
Ergo etiam hîc olerû nomina pauca canã.

De Lactuca.

Hortorum Lactuca decus, quia friget & humet,
Sæpe leues somnos conciliare solet.

Atq; ut corporibus reliqua omnia uincit alendis,
Sic uiui succus sanguinis inde uenit.

S C H O L I A.

Quia friget & humet. Habet uim frige faciendi & humectandi.

Somnos conciliare solet. Est ὑπνοτικόν
siue soporiferum. Omnia enim frigida & humida
sunt somnifera.

Reliqua omnia. Olera non alimenta. Nam
olerum exigua est alimonia, si ad alia edulia conferrantur.

Viui sanguinis. Probi sanguinis.

ANNO T A T I O N E S.

Lactuca uaria est, sed uires eadem, refrigerat et
humectat, somnum conciliat. Quod si quis, ne frige

DE TVENDA

guditate ipsius stomachus offendatur metuit, addat
aliquid zingiberis, aut uinum superbibat.

De Beta.

CRuda est beta, nocet, coctam sumpsisse iuuabit:
Sumpta frequens stomachū uellicat, atq; iecur,

SCHOLIA.

Stomachum uellicat. Mordet, propter a-
maritudinem, maximè quibus est ualde sensificus.

ANNOTATIONES.

Beta duplex est. Alba, qua utimur loco oleris: &
nigra, cuius radix tantum in usu est. Conditur au-
tem & apponitur asis, & uocatur Rot ruben.

De Brassica.

BRassica uentris onus bis cocta comestaq; sistet,
sed semel & modicè cocta, resoluit idem.

Profuit hanc succo conspergere pinguis oliuæ,

Lac auget, multum sanguinis esse facit.

SCHOLIA.

Bis cocta. Dicitur autem bis cocta, non ut uul-
gus usurpat, cum dicit, à cibo bis cocto, abstinens
dum esse, qui denuò alio tempore coquitur, sed quan-
do priore aqua effusa, alia affunditur, & deinceps co-
quitur cibus.

Resoluit. Laxat.

Succo pinguis oliuæ. Oleo.

Sanguinis. Seminis legendum. Quæ enim lac
augent, augent & semen.

ANNO

A N N O T A T I O N E S.

Brassica uulgo dicitur Braun Föl / oder blaw
 Föl. Bis cocta astringit aluum. Nam nitrositas eius,
 qua aluum soluebat, in aquam transijt. Semel cocta
 uires suas retinet, abstergit igitur, & intestina ad ex-
 pulsionem irritat. Est & aliud genus brassicæ, quod
 in magna capita accrescit, brassica Cumana, siue ses-
 filis dicta. Omnis autem brassica officit oculis, quod
 literarum studiosis inprimis scitu necessarium est.
 Quid marina brassica sit, non est huius loci expli-
 care.

Blitum.

Ignauum sine honore blitum, sine uiribus, estur
 Hoc solo, uentrem quòd bene deiciat.

S C H O L I A.

Ignauum. Insuperum.

Sine uiribus. Sine excellentibus qualitatibus,
 seu, ut Dioscorides loquitur, οὐδ' ἐμιάυ' ἔχει φαρ-
 μακώδ' ἢ δ' ὑγῆμιν, non quòd nullum prorsus usum
 habeat. Testis etiam nostræ sententiæ est Plinius,
 qui ita scribit: Blitum iners uidetur, ac sine sapore,
 aut acrimonia ulla, lib. 21. ca. 22.

Hoc solo. Nomine.

A N N O T A T I O N E S.

Olim fuit notiss. herba Blitum, adeò ut etiam in
 prouerbum abierit, nunc haud scio an ab ullo agno-

DE TVENDA

scatur. Variant enim opiniones, & adhuc sub iudice lis est. Sed quorsum opus est de re non magni momenti curiosè scrutari.

Eruca.

Herba salax Eruca, deæ gratissima amorum.

Sæpe uelim nostras condiat illa dapes.

Illæ leui flamma frigentes calfacit artus,

Illæ leuat fessi tædia longa thori.

SCHOLIA.

Deæ amorum. Veneri.

Fessi thori. A frigiditate. Habet enim facultatem calefaciendi.

ANNOTATIONES.

Hæc herba non admodum in usu est in culina, in Medicina autem magnum usum habet.

Satyrium & Vrtica.

Miscueris dictam Satyrorum à moribus herbam
Vrticæq; leui semina trita manu.

Hic mihi ne castas spectatum uade puellas,

Iste furor nulla dissimulatur ope.

ANNOTATIONES.

Neg; hæc herba hoc nomine Germanis in usu est. Vrtica uerò cum reliquis oleribus in multis locis coquitur, & adponitur, calefacit, aluum subducit, & parum alit.

Nastur

Nasturtium.

Hinc nigra quæ gelidis gaudent nasturtia viuis,
Offendunt stomachum, sed Venerem stimulat.

ANNOTATIONES.

Nasturtio nos magis in acetarijs, quàm cibus utimur.

Intybus, Malua.

Rara cibos ineunt cum dulcibus intyba maluis,
Rectè utrunq; tamen, si libet, esse potes.

Hæc quoq; rarò comeduntur.

Attriplex.

Frigidus attriplicum cholerae vim discutit humor
Coctarum, crudis uirus inesse puta.

SCHOLIA.

Humor frigidus attriplicum. Attriplex
quæ habet vim refrigerandi.

Discutit. Pellit, curat. Contraria enim contrarijs curantur.

Vim cholerae. Bilem.

ANNOTATIONES.

Attriplex, Melden/duplex: Hortensis & syl-
uestris, frigida & humida utraq; sed illa magis, mol-
lium, & biliosis cibus accommodatiss. est.

DE RADICIBVS.

Nuno

DE TVENDA

Nunc age quæ folis ualeant radicibus herbæ,
Vjibus humanis commemorasse iuuet.

SCHOLIA.

Quæ folis radicibus. Quarum radices tantum in usu sunt.

ANNOTATIONES.

Multiæ sunt partes plantarum: folia, caules, semina, fructus, germina, radices, quarum interdum quedam tantum usurpantur, ut in leguminibus exempli gratia uidere est. Interdum omnia, ut in quibusdam oleis. Ceterum non ignorandum est, non omnium partium semper eandem esse naturam, imò aliquando planè diuersam, ideo diligenter, de qua parte auctores scribant, obseruare oportet.

De Rapis.

Commoda multiuoris præbent alimenta colonis.
Rustica proiectis eruta rapa comus.
Nam quia nature calidæ uim temperat humor,
Inflat, alit, Veneris dulcia bella mouet.

SCHOLIA.

Multiuoris. Edacibus. Quare autem rustici sint edaces, petenda causa ex superioribus, ubi de appetitu agitur.

ANNOTATIONES.

Rapum notissima radix est. Est aliud genus raporum

rum in Lusitania latius præsiusq; & magnam acrimoniam in exteriori parte habens.

De Napis.

Huc & Napi (Steckrüben) pertinent, sunt rapis densiores, & solidiores, & non solum cocti eduntur, sed etiam crudi cum sale, in delitijs apud quosdã habentur.

De Bulbis.

Longa breues stomachi pellunt fastidia bulbi, iamq; olim Veneri mortua membra nouant.

Humores grauido uiscosos pectore ducunt, Corpora bis cocti plus aluisse solent.

Adde garum succumq; oleæ, magis omnia præstant, Sed tamen & flatus torminaq; efficiunt.

SCHOLIA.

Breues. Rotundi.

Humores ducunt. Educunt.

Plus aluisse. Deposita amara qualitate ipsorum.

ANNOTATIONES.

Quid sint Bulbi, nondum in Germania satis constat, uocantur autem inde radices bulbosæ, rotundæ uidelicet, & tuberosæ, ut allij, ceparum &c.

De Pastinaca.

Sunt etiam calidi mensis sua munera Dauicis

At uitio, cocti non satis, esse solent.

SCHOLIA.

Calidi. Et humidi.

ANNO.

DE TVENDĀ

obseruandum est. Lædunt etiam oculos. Rarò igitur degustandæ.

ANNOTATIONES.

Cepæ calefaciunt & desiccant, bis coctæ aliquid nutriunt, & minus noxiæ sunt.

De Porro.

OFFiciunt oculis capitati segmina porri,
Interior a graui uiscera mole premunt.
Hinc uario surgunt insomnia, plena tumultu,
At Venerem, sicut talia cuncta, mouent.

SCHOLIA.

Talia cuncta. Bulbosa uel flatuosa.

ANNOTATIONES.

Porrum notum est. Calefacit & desiccant non mediocriter, acrimoniam insignem habet, conuenit pituitosis, & qui crassis crudisq; humoribus molestantur, propter facultates dictas. Biliosis uerò inimicum est. Bis coctum (ut dicta omnia) magis conuenit. Nam acrimoniam uitiumq; omne hoc pacto præparatum deponit.

De Raphano.

PRæteriturus eram Raphani bonæ, qualibus aiunt
Radices inter nomen habere bonas.
Ille replet uacua uentosis flatibus aluum,
Ante cibos noli sumere, crimen habet.
Attamen & laudem, sensus quia reddit acutos,
Et sunt ante cibum, qui magis esse probent.

Fabula

Fabula narratur, sacros ab Apolline Delphos.

Omnibus hunc alijs præposuisse cibis.

Ex auro ut Raphanum sacra rent, pondere betam

Argenti, plumbum rapa fuisse ferunt.

S C H O L I A.

Vacuam. Ieiunam.

Et sunt ante cibum. Variant opiniones de tempore sumendi. Alij enim ante cibos, alij post cibos eum assumi uolunt.

A N N O T A T I O N E S.

Raphanus est sine dubio radix illa, quam nos Rettich uocamus. Quoniam uerò de tempore sumendi dubium est, placet mihi sententia Aëtij, quæ ita scribit: Quare meritò mirari subit illos, qui à coena ipsos crudos edunt bonæ coctionis ergò. Etenim ipsi magnum eius rei experimentum se fecisse iactant, uerùm nemo citra læsionem ipsos imitatus est. Sumpti enim post cibum coctionem non iuuant, sed impediunt potius. Subinde enim eructant, uentriculum probè claudi non sinunt, caput uaporibus replet, eiq; grauitatem inducunt.

De tuberibus & fungis.

Si quis amat uernæ redolentia tubera terræ,

Virtutis medicæ norit habere nihil.

De Boletis.

Lauta decent nitidæ boleti fercula coenæ,

Sed nisi percoctis uirus inesse puta.

H

DE TVENDA

Nam neq; desipuit, qui qualem Claudius edit,
Boletum (lepidò carmine dixit) edas.
Cui pituita placet, uel in an. frigida succo
Pectora, fungorum milia multa uoret.

SCHOLIA.

Sed nisi percoctis. Causa ex superioribus patet.

Qui dixit. Martialis.

ANNOTATIONES.

Fungorum alij sunt edendo, alij uerò uenenosi. Vtrorumq; autem plura genera sunt, quàm uocabula. Generant omnes succos crassos & pituitosos uiscososq;. Vt igitur minus officiant, aromatis cõdiantur riteq; coquantur oportet.

DE FRUCTIBVS fugacibus.

De Cucurbita.

Humida frigoribus cognata cucurbita, paruo
Quòd uires faciat pondere corpus alit.

SCHOLIA.

Cognata frigoribus. Frigida & humida.

ANNOTATIONES.

Fructus fugaces Græci ὄψιμα uocant, citò fiunt,
& citò percunt, nec aliorum more durare multo
tempore possunt, propter humiditatis copiam. Cucurbita

BONA VALETVDINE. 58

curbita autem præter dicta, uentrem mollit.

De Peponibus.

PVeridis hæc eadem peponum sunt omnia succis,
Sed lapidem tridunt, membraq; bile grauant.

SCHOLIA.

Bile grauant. Gignunt bilem.

ANNOTATIONES.

*Duo sunt in his fructibus in usu. Substantia ipsa
& semina. Videndum igitur, de quo agatur. Substantia
peponum mali succi est, ad ciendum uomitus pro
cliuis. Semen uim habet extergendi, urinam mouet, et
calculosis conducit.*

De Cucumere.

His minus humectat cucumis frigetq; sed idem
Et succo malus est, & malè digeritur.

ANNOTATIONES.

*Cucumis urinam magis cit pepone, sed minus hu-
meetat, & refrigefacit.*

De Angurijs.

*Ad hoc genus fructuum, Angurie (Gurgfen/
ut ego opiaor, & preussische Limonten dicte)
pertinent, temperamento cum prioribus conueniunt.
Seruantur autem cõditæ muria & anetho, atq; men-
sis cum asis apponuntur.*

DE TVENDA
DE FRUMENTACEIS.

Frumentis quoq; non eadem natura, nec idem
Est sapor, ex illis pauca, sed apta canam.

De Chondro, Ptisana.

Nobile uiscosi genus est, nec inutile Chondri,
Grana sed ut ptisanæ uilia coctus erit.

SCHOLIA.

Vilis erit. Parum nutrit.

ANNOTATIONES.

$\chi\omicron\nu\delta$ & aliâs cartilaginem significat, hîc ue-
rò frumentum, quod aliquâdo alica dicitur. Germa.
Rômische Gersten. Plurimum nutrit, glutinosos
humores gignit.

De Alica.

Dulci quisquis amas alicam confundere mulso,
Assimilem Chondro noueris esse cibum.

ANNOTATIONES.

Alica aliâs significat chondrum, aliâs frumentum
repurgatum, & certo modo præparatum. Germani-
cè Graupen.

De Tritico.

Pabula triticeæ frugis malè cruda coquuntur,
Robur ab artocopo condita maius habent.

ANNOTATIONES.

Notum est frumentum, Panis triticeus copiosum
præbet alimentum,

De

De Siligine & simila.

GRatior è molli solet esse siligine panis,
Mox simulæ dotes nostra culina probat.

Panis Al-
gineus.
Simila-
ceus.

A N N O T A T I O N E S.

Siligo non significat vulgare & usitatissimum frumentum, Roeten / quod quidam olyram esse putant, sed est species præstantissimi tritici. Nec simila uel similago est peculiare frumenti genus, sed farina purissima, sitq; ex tritico laudatissimo.

De furfuribus.

Seruitijs aptas præstabunt furfura coenas,
His est per uentrem ianua laxa satis.

Furfuraceus panis.

S C H O L I A.

Furfura. Furfuracei panes.

Ianua laxa. Citò transit uentrem.

De Hordeo.

Hordea desiccant bene fricta, sed humida coctis
Vis erit, exiguum roboris inde uenit.

Hordeaceus panis.

S C H O L I A.

Fricta. Tosta.

A N N O T A T I O N E S.

Hordeum leuiter refrigerat, & exiccet, aliquid abstersoria facultatis, ex quo diuersa parantur edulia.

DE TVENDA

De Polenta.

BAlnea uisurus madidas estate polentas
 Nesitias. siccis faucibus antè uora.
 Cetera uel nobis incognita sunt, uel cisdem
 Viribus, & breuibus non referenda modis.

DE PANIBVS.

HActenus de frumentis dictum est, nunc quæ-
 dā de panibus scorsim adijciemus. Sunt enim
 panes cibi ex farina frumenti, aqua subacta, calore
 ignis cocti. Variant autem non solum pro ratione
 propriæ materiæ, sed etiam aduentitiæ. Sunt igitur
 alij fermento confecti, alij fermentum non recipiunt,
 qui ἀζυμοι Græcis dicuntur. Hi planè referunt natu-
 ram frumenti. Qui uerò fermento condiuntur, & sa-
 le, calidiores, & sicciores durabilioresq; azymis affi-
 ciuntur, ac facilius concoquantur. Horum quidam
 sunt ordeacci, quidam triticei, quidam olyracei. Tri-
 ticei maximè nutriunt, minus olyracei, ordeacci pa-
 rum. Horum alij ex puriore farina fiunt, alij ex im-
 pura, qui Latine cibarij, Græcè κάρυωγοί, &
 συκοπιτοί dicuntur. Hi illis minus nutriunt, citò
 descendunt ob uim abstersoriam, quam surfures ha-
 bent. Medij autem panes, prout plus minusue surfu-
 rum recipiunt, eò propius ad hos uel illos panes ac-
 cedunt. Est & alia differentia, quæ ex ætate sumi-
 tur. Recentes enim & qui adhuc calent, deteriores
 sunt reliquis, qui probè refrixerunt, & iustā ætatem
 habent.

habent. Vetusti autem non probantur, maximè duriores iusto, aut situ squaloreq; obducti. Ex recentibus calentibus panibus quidam singulare ferculum parare solent, addito butyro & lacte, uel solo butyro et medulle panis exactè admixto. Hic cibus etsi in septentrionalibus partibus usitatissimus est, ualde tamen malus est. Difficiliter enim concoquitur, obstructions uenarum meseraicarum, epatisq; facit, hinc grauitas, & tanquam pondus aliquod in hypochondrijs sentitur. Postremò hoc quoq; obseruandum, ut panis sit ritè coctus. Quantumuis enim farina bona est, tamè mala preparatione uitiosus panis crit. Qui igitur imperfectè coctus est, quod certis notisprehenditur, agrè in uentriculo conficitur, tardè trāsit, crudos succos gignit: qui nimium assatus est, atrabilem producit.

DE PISCIBVS.

Semper edat fatuos monachorum prandia pisces,
 Cui placet clumbis regula Pythagoræ.
 Non quia piscitium ratione probauerit ulla,
 Sed quia dixit ali carnibus esse nefas.
 Et tamen hinc, quod edam fuerit, ne fortè recusem,
 Quo mea præcipuè luxuriosa gula est.

SCHOLIA.

Dixerit esse nefas. Quomodo hæc intelligenda sint, Erasmius in explicatione symboli Pythagoræci; A piscibus abstineto, dilucidè docet.

DE TVENDA

De Esoce & Lupo.

Nanq; nec Esocis teneri pectuscula spernans
Mollia, nec sapidi squamea terga lupi.

De Anguilla.

ME iuuat anguilla potius bona frustula tostæ
Mandere, quàm uetula uiscera cruda bouis.
Præterea facilis non sunt mala prandia nulli,
Et precium cancer, si piper adsit, habet.

De Murena.

Nec tantum è Siculo petitur murena profundo,
Omne, quod est usquã, flumina nostra ferunt.

ANNOTATIONES.

Pisces natura frigidos & humidos esse, neminem
latet, siquidem in aqua elemento frigido & nascuntur,
educantur, & per omnem uitæ cursum uersantur.
Victu autem temperaturam respondere, ex superioribus
notius est, quàm ut probatione opus habeat.
Quare ad differentias piscium transeamus.

De differentijs piscium.

Saxatiles. Lacustris. Fluuiatiles. Palustres Pinguës.	<p>Praefertur quod saxa colit genus omnibus unum, Nam mala limosi plura habuere lacus. Præstiterint etiam capti è fluuiatilibus undis Ignauus, quales unda palustris habet. Qualescunq; tamen pingues fuge, pingue uenenũ est, Omnibus & prauus piscibus humor inest. Phlegmatico turbant tenues humore medullas, Sanguinis inde aliquid quis putet esse boni?</p>
---	---

ANNO

ANNOTATIONES.

Sicut alia aqua melior est alia, ita quoq; pisces uariant, pro diuersitate suorum alimentorum. Saxatiles autem, uel qui in saxosis degunt locis, iudicio omnium sunt præstantissimi, & saluberrimi, & concoctu faciles. Deinde marina, uel ubi flumina in mare influunt. Palustres & lacustres sunt pessimi, & mali sanguinis genitiui. Ex his omnibus qui molli carne constant, facilius concoquuntur, quàm qui duram habent carnem. Sunt aliæ quoque piscium differentia, quas in præsentia consultò prætereo.

De piscibus sale conditis.

Pisces, ut aliæ res, naturam temperaturam condendo amittunt. Sunt igitur pisces sale conditi calidi & sicci, habent uim incidendi & attenuandi crassos humores propter salem. Conueniunt pituitosis, cauendi biliosis & siticulosis.

De piscibus exiccatis.

Pisces autem in sole aëre q; mox ut capti atq; ab intraneis omnibus repurgati sunt, aut in fumo prius sole aliquandiu conditi desiccantur. Siccati sunt duriores, concoctu difficiliores, & qui salem habent, calorem quoq; habent.

SVMPTA EX ANI
malibus.

De Ouis.

H s

DE TVENDA

Gallina-
rum. **V**esceris, sed adhuc à matre calentibus ouis.
Phasiana
rum. Optima Gallinæ Phasiadesq; ferunt.
Anferum
Anatum. At quæ Tarpei custos Iouis excubat anser,
Quæq; parit, non sunt optima, claudus anas.

SCHOLIA.

Adhuc calentibus. Recentibus.

ANNOTATIONES.

Vna differentia ouorum à tempore sumitur. Sunt autem alia recentia, alia uetusta, alia media. Deinde differunt oua secundum animalia, de quibus refert Auctor pronunciauit. Ceterum in omni genere recentia uetustis sunt præferenda, & longè salubriora.

Oua cocta.

Utq; magis uires augere tremantia possunt,
Sic melius stomacho sorpta uenire solent.
Fricta. Fricta meis nolim contingere plurima cocinis,
Ni soluant acrimista Falerna garo.

SCHOLIA.

Sic melius uenire. Descendere:

ANNOTATIONES.

Tertium discrimen ouorum à præparatione sumitur. Hinc alia sorbilia dicuntur, quæ scilicet leuiter incaluerunt: alia mollia, siue tremula, quæ diutius infirbuerunt: alia dura, siue cocta. Optimè nutriunt, & bonum sanguinem gignunt: mollia, sorbilia, minus alunt, sed facilius per aluum descendunt.

leniunt faucium asperitatem, cantoribus familiare præsidium. Dura oua difficulter coquuntur, tardè transitus sunt, crassum alimentum corpori præbent: His magis assata in cineribus. Fricta pessimum inter omnia succum gignunt.

DE CASEO.

CAscolos nisi lactantes & ab ubere pressos,
 Ne crebrò comedas, consuluisse uelim.
 Inde putri mordax uesicæ pondus adhæsit,
 Gutta nec inde boni sanguinis ulla uenit.

SCHOLIA.

Ab ubere pressos, id est, recentes. Hinc uerò
 go dicitur: Caseus quanto propinquior lacti, tanto
 sanior.

ANNOTATIONES.

Quòd caseus ex crassiori & terrestri magis parte lactis compressa & condensata conficiatur, cuius notum est. Accedit autem coagulatum & sal. Porro multæ sunt caseorum differentie, ex quibus præcipuas tantùm attingam. Cæterùm in genere omnes casei mali sunt, exceptis qui ex acido lacte fiunt. Nam ægrè cõcoquuntur, acidũ ructũ gignũt, flatuosi sunt, difficulter aluo discedunt. Quò autem uctuosiores, eò calidiores, acriores, siticulosiores, concoctu difficiliiores, & ad bonum succum gignendum deteriores, maximè putridi, qui nihil boni in se habent.

Verum

DE TVENDA

Verum recentes oxygalactini omnium optimi sunt. Nam in cibo iucundi sunt, & stomacho præ omnibus alijs innoxij, facilius coquuntur & transeunt, neq; crassi succi sunt, ut reliqui casei. Ex reliquis autem caseis recentes meliores uetustis, laxi mollesq; densis ac durioribus, ac dulces salis. Variant deinde pro lacte animalium. Alij sunt bubuli, alij ouilli, alij caprini, quidam mixti. Ad hæc quidam condiuntur herbis, aut seminibus, qui reliquis salubriores esse creduntur.

DE LACTE.

Lacte ferunt Nomadum gentes uixisse ferinæ,
 Et mulgere truces sæpe Cynocephalos.
 Pascitur emulctis horrens niue Sarmata bubus,
 Quosq; uiros propior Parrhasis ursa uidet.
 Hinc sua littorei miserunt dona Suedi,
 Hinc fera fluentes Anglia caseolos.
 Hinc quam lata patet niuci Germania lactis
 Munera, præcipuè Saxonis ora probat.
 Quiq; suis alacres habitant in montibus Hessi,
 Et clausi æternis rupibus Heluetij.
 Quid Phrysijs referam? quid Vestphala rura? quid
 Assuetos placito munere lactis aliæ (omnes
 Corpora præcipuè cum robore firmet alatq;)
 Et citò condiscat sanguinis esse loco.
 Hinc niuci crassiq; æqualiter optima uirtus,
 Catera me breuius dicere iussa uetat.

SCHO

SCHOLIA.

Sanguinis esse loco. In sanguinem muta-
tur.

Hinc niuei. Nota boni lactis.

ANNOTATIONES.

Lac omne constat triplici substantia. Scrofa,
pingui, & crassa. De hac diximus, de reliquis postea
quædam adiungemus.

Optimum lac est, quod purum est, mediocriter
crassum, alicui odoris saporisq; expers, gustantibus
dulce. Reliquæ differentiæ, quæ ab animalium ha-
bitu, à temporibus anni, à pabulis, & ab ætatibus su-
muntur, dictis comprehenduntur. Non enim lac po-
test esse probatissimum, nisi ex sano animali, accom-
modato pabulo nutrito, apto tempore sit emulctum.

Lac probè coctum bene nutrit, bonos humores ge-
gnit. Facile tamen propter partium dissimilitudinem
alteratur, atq; corrumpitur. In frigidiore nanq; ven-
triculo acescit. In calidiore in nitrosam qualitatem
conuertitur. In sano autem ac bene temperato, in bo-
num succum mutatur. Dentibus & ginguis inimi-
cum. Diligenter igitur post usum lactis abluendi.

Porrò lac coctum plus nutrit crudo. Reliquas facul-
tates, & maximè medicamentosas, in præsentia omis-
tam.

DE BUTYRO.

Butyrum recens mediocriter calefacit & nutrit.
Progressu uerò temporis calidius (sicut pinguis o-
uina)

DE TVENDA

omnia) redditur. iuuat pectus & pulmonem, mollit aduum. Sed calidis naturis non æquè ut alijs conuenit, uertitur enim in flauam bilem. In reliquis interdum in uentriculo copiosius sumptum, innatat, nauſcant & faſtidium cibi excitat.

DE SERO.

Serum est tenuiſſima pars lactis, quæ minimum nutrit, ſubducit aluum, propter facultatem abſterſoriam, quam habet, ſed ſine mordacitate. Vnde & dyſentericis utiliter exhibetur. Vocatur à quibusdam urina lactis.

Appendix.

Hactenus ſimplicium alimentorum facultates poſſiſſimum expoſitæ ſunt, nunc de præparatione eorum pauca attexere, uel potius repetere operæ præcium uifum eſt. Nam coctione condimentis aut aromatis intenditur, alteratur, mutatur, & corrigitur natura ciborum. Sicut antea de piſcibus declaratum eſt.

REGVLAE:

I.

Cibi ſale, aut aromatis conditi, reliquis ſunt calidiores & ſicciores.

II.

Cibi exiccati humidis tū ſicciores, tū minus nutriti ſunt.

III.

Aſſa, toſta, in ſartagine frixa, elixis ſunt ſicciora.
Exempla

Exempla ex superioribus, si libet, sumere licet.

DE VINIS.

Præteriturus eram, quod præterisse nocebat,
In partes siquidem Bacche uocandus eras.

Corpore nam quicumq; uoles animoq; ualere,
Scire operæ precium est, quid queat iste deus.

Omne merum uires in corpora præstat & auget,
Idq; magis, si sit crassius atq; rubens.

Dulce nocet stomacho, quamuis alimenta ministrat,
Consulit huic melius, quisquis acerba bibit.

At minus hoc nutrit, multò minus alba, sed omni
Plus fuluum uino commoditatis habet.

Et siccum calidumq; magis uetus omni recenti est,
Difficiles etiam soluere musta solent.

Omnia restitunt cognatum uina colorem,
Et citò pars melior sanguinis inde uenit.

Nam penetrat, partesq; cibum partitur in omnes,
Membraq; restituit, quæ tenuata iacent.

Languentis pellit stomachi fastidia, & auget
Esuriem, reficit quos pituita grauat.

Bile per urinas uacuat, redditq; calorem,
Exhilarat mentes, robora firma facit.

Talia uina quidem modicè data, commoda præstât,
Immodicè noli sumere, sumpta nocent.

Vtq; frequens nocet ebrietas, sic rara iuuabit,
Et sumptum prodest euomuisse merum.

Commo-
da modi-
cè sumpti
uini,

Inuitant

DE TVENDA

Inuitant stomachum rare bona pocula mensæ,
 Plus nimio corpus multiplicata grauant.
 Quòd si nec fucris abstemius, & nec asotus.
 Crede mihi, punctum quodlibet inde feres.
 Nec mihi Clitorio quisquam de fonte loquatur,
 Copia dum largum fundat amica merum.

SCHOLIA.

Dulce nocet stomacho. Κακόςμαχός.
 χόρ.

Acerba. Sunt enim εὐσόμαχα.

Partesq; cibum partitur in omnes. Ideo ab Hippo. ὄχνημα τροφῆς appellatur.

Membra tenuata. Exhausta & euacuata. Ideo conualescentibus ex morbis uinum exhibetur.

Languentis stomachi. Hoc consilio D. Paulus Timotheo suo uini potionem suadet. Ita enim scribit: Ne posthac bibas aquam, sed uino paucò utere, propter stomachum, & crebras tuas infirmitates. 1. Timoth. 5.

Auget esuriam. Excitat adpetitum. Videntur hæc cum Aphorismo Hippo. (Famem meri potio soluit) pugnare. Sed plana est responsio. Vinum quoniam uires uentriculi reparat, ac confortat, caloremq; natiuum auget, omnes actiones eius excitatiores reddit. Hippocrates uerò non loquitur de naturali appetentia cibi, sed de uitiosa, quæ uel à frigida intemperie orificij uentriculi, uel ab acidis humoribus, eadem particula insertis nascitur, & ad immoderatam

moderatam cibi quantitatem fertur, quæ Græcis
 καυώσις & ὀρεξίς nominatur.

Utrique frequens nocet ebrietas. De ebrietate
 supra dictum est.

A N N O T A T I O N E S.

In uino consideranda sunt, color, sapor, odor, consistencia, ætas. Ex his natura & potentia eius cognoscitur. Colores sunt albus, niger, fuluus, flauus, & ruber, & medij colores. Sapores dulcis, acidus, astringens. Odor, quædam uina sunt odorata, & aut suauem odorem, aut medicamentosum, præ se ferunt. Quædam sunt inodora. Alia crassam, alia tenuem, alia mediocrem consistentiam habent. Quædam sunt recentia, quædam uetusta, quædam mediocria. Omne autem uinum qualecunque est, nutrit, ad hæc calefacit & exiccat. Recens in primo, uetustum in tertio, medium in secundo ordine calidum est. Rubens & crassum reliquis plus corporibus nutrimenti præbet, non tamen plus boni succi. Dulce etiam plurimum nutrit, sed stomacho non admodum gratum. Austerum uerò stomacho quidem amicum, sed parum nutrit, ægrè in corpus digeritur. Album omnium minimè alendo corpori idoneum, præsertim tenuè & aquosum, quod Græci ὑδατώδες & ὀλιγόφορον uocant. Υδατώδες, quod tum colore, tum consistencia aquæ non multum dissimile est. Olygophorum, quod parum aquæ in mixtura admittit. Huic contrarium θινώδες, πολυφόρον, uino-

DE TVENDA

sum, & quod multum aque citra iacturam suam ferre potest. Reliqua ex dictis haud difficulter aestimari possunt. De lora uini.

Ex uinaceis affusa aqua lora conficitur, potus uilissimus, qui parum admodum ab aqua differt. Ad sitim restinguendam non incommodus, ad nutriendum uero minimè idoneus. Paratur non uoluptatis, sed necessitatis gratia.

De Aceto.

Vinum sepe in acetum degenerat, sepe arte condescit, huius magnus in culina usus est. Nam & ad asseruandas & ad condiendas alias escas plurimum confert. De temperatura magna inter autores controuersia est. In hoc tamen precipui cōsentunt, quod nim habeat refrigerandi magis, quàm calefaciendi. Exiccatur tertio gradu, estq; ualde tenuium partium, crassos & glutinosos humores attenuat atq; incidit, adpetentiam cibi excitat, sed partes neruosas offendit.

De Aqua.

Aquæ maximus in uita usus est, non solum ad cibos & potus, sed etiam ad balnea. Quare de eius uiribus pauca referre non alienum est. Optima igitur aqua censenda, quæ omnis alieni saporis odorisq; expers, gustu suavis, pura, limpida, & quæ citò ab hypochondrijs discedit. Hippoc. ita describit optimam aquam: Aqua quæ citò calet, & citò refrigeratur, leuissima i. optima est. Inter perspicuas n. notas salubris aqua quæ recisetur facilis alteratio. Reliqua ex scriptoribus rusticæ Medicisq; petere licebit, DE

DE CEREVISIA:

Q Vi docuit crasso Cererem confundere succo,
Huic iratus erat Bacchus & ipsa Ceres.

Nam Pelusiaci qui laudat pocula Zythi,
Illi nec cerebrum, nec caput esse potest.

Renibus & neruis cerebroq; hic noxius humor,
Sæpetiam lepræ semina foeda iacit.

SCHOLIA.

Crasso succo. Aqua. Cererem. Frumentum.
Pelusiaci Zythi. Ideo uocat Pelusiacum zy-
thū, quia apud Aegyptios primò inuētus esse dicitur.

ANNOTATIONES.

Quæ mea sit de crasi & uiribus cereuisiæ senten-
tia, infra de Cereuisiarū facultatibus abundè exposui,
quam hoc loco retractare superuacaneum esse duco.
Illud tantū repetam, hæc omnia, quæ ab autore scri-
buntur, ex ueteribus esse sumpta, & de illorum, non
de nostra Cereuisia, quæ saluberrimus potus est, in-
telligi posse.

CONCLUSIO.

PLura quidem potui, sed me ceu littore abactum
Longus, immensi terruit unda freti.

Hæc quoq; quàm metuo, ne me iuueniliter ausum
Plus nimio uiuis inuida fama ferat.

Sed tibi Sturtiadum clarissima fama Georg,
Omni parendum conditione fuit.

Nam quia iustæ tuo poterat mandare poetæ,
Te ducce, quæ poterat pondera ferre, tulit.

DE NATVRA ET VIRIBVS CEREBVISIARVM ET
Mulſarum.

GEORGII AEMILII
Elegia.

Cvm natura homini dederit potumq; cibumq;
Hic ut corpus alat, membra ſed ille riget:
Non poſtrema quidem eſt ad uitam cura ſalubrem,
Noſcere cum ſitias, qualia poſtea bibas.
Nanq; dapes ualidam gignunt in corpore carnem,
Humores potus fluxilitate facit.
Et niſi ſuſciperet commixtos eſca liquores
Arida, nec membris diſtribuenda foret.
Siccus enim per ſe cibus eſt humoris & expers
Plurimus, eſt illi quoq; uehatur opus.
Vt nequit in lento procedere flumine nauis,
Fluxilibus porro ni moueatur aquis:
Sic etiam ſiccam deſcendere neſcit in aluum,
Et reliquas partes abſq; liquore cibus.
Ille grauem lenit commixto humore ſuburrant,
Mollius ut pergat, ſubſideatq; facit.
Temperat & ſiccam liquido moderamine maſſam,
Riuulus ut lymphis arida prata fouet.
Hoc ſine defecto ſubſideret eſca palato.
Nec ſibi conſuetum pergere poſſet iter.

Ventri-

Ventriculo quamuis acceptaq; massa fuisset,
 Hic tamen immoto pondere staret iners.
 Intestina siti siccata, calore perirent,
 Nec foret arenis corporis ulla salus.
 Hanc igitur nemo doctrinam spernere debet,
 Quæ nos poclorum de ratione docet.
 Expediens quæ sit uis & natura liquorum,
 Quos patriæ tellus ad sua pocla parat:
 Namq; alios potus per se natura ministrat,
 Ast alios hominum sedula cura facit.
 Cumq; habeant ambo magnum discrimen utrinq;
 Non leuis utilitas ista docere fuit.
 Simplicibus quantum distent composita, quid inter
 Natiuum ueniat, facticiuq; simul.
 Hoc opus, hic labor est, cura docuisse fideli,
 Hæc hominum uitam, res iuuat, auget, alit.
 Ergo operam sumpsit non parua laude uehendana
 Placotomus, quando talia scripta dedit.
 Consuluitq; tuis studijs, quæ tecta iuuentus,
 Regiomontanæ conspicias alta scholæ.
 Quimetiam totam uoluit prodesse per oram,
 Saxona quam lato limite terra patet.
 Illius exponens diuersæ pocula formæ,
 Qualesq; discrimen, quando bibantur, habent.
 Quare hunc commendo Lector studiose libellum,
 Quisquis es, ostensa iam ratione tibi.
 Quamlibet ad Rhenum Bacchi inter munera uiuo,
 Grata tamen patriæ pocula laudo meæ.

*Carmine sed laudes ne plus minuantur inepto,
Desino, tu scriptum iam licet ipse legas.*

A M P L I S S I M I S E T P R V D E N T I S -
simis uiris, Consulibus & Senatoribus Regiæ urbis
Dauiscanæ, Ioannes Placotomus, Regionon-
tanæ Academiæ Professor, S. D.

C V M aliquandiu in hac regione uersatus es-
sem, uariasq; & planè diuersas sententias à
Cereuisijs audiuissem, operæ precium & multis gra-
tum me facturum non dubitauì, si peculiare aliquod
scriptum de hoc potu ederem. Vtile enim est quemq;
scire facultates eius rei, qua assiduè fruitur, ne bruto-
rum more omnia sine iudicio promiscuè ingrat.
Prædicant aliæ regiones sua dona, neq; immeritò,
cur non & nos nostra commendemus, cum ea ab ex-
teris quibusdam iniuste uituperari, & tanquam pa-
rum utilia reijci non ignoremus? Quasi ars non pos-
sit æquè salutaria humano generi excogitare, atque
natura in quibusdam terris sponte producit. Quin
imò ars est æmula naturæ solertissima, quæ omnia
eius opera, quantum quidem fieri potest, imitatione
assequi & exprimere conatur, idq; non tam in Ce-
reuisijs quàm Medonibus quibusdam, qui proximè
ad uini naturam aspectu & uiribus accedunt, cla-
rissimè cernitur. Et quoniam utriusque potus
creberrimus in his terris usus est, non alienum du-
xi, utriusque descriptionem coniungere, atque uno
opusculo

opusculo complecti. Quod ubi absoluissem, subijt alia maior cura, quàm ipse scribendi labor, cui uide- licet meas lucubrationes dedicarem, quorum patro- cinio me committerem. Est enim hoc tempore ualde periculosum, aliquid in publicum emittere, propter maleuolos quosdam, qui tantùm aliorum famæ insi- dian- tur, aliorum conatus malè narrando ac inter- pretando extenuant, & calumniantur, non illorum infirmitati parcent, non excusant, si quid fortè in- commodius scriptum est, non Autoris animum aut consilium expendunt, sed alienis erratis obser- uandis, publicandis, proclamandisq; sibi perpe- tuum nomen, & immortalitatem comparare stu- dent. Hæc cogitanti mihi occurrit prudentissi- mus Senatus Daniscanus, cuius iudicium & au- toritatem, non solum in his partibus, sed ubique terrarum plurimum ponderis habituram, omnino mihi persuadebam. Nam & doctos uiros, & pe- ritia rerum ciuiliū præstantes habet, quorum quidam etsi in literis uersati non sunt, hæc tamen nostra studia non fastidiunt, non aspernantur, sed plurimi faciunt, quod liberi ipsorum, quos ad lite- ras discendas, magnis impensis, tum hic, tum in alijs Academijs adhibuerunt, testantur. Quapropter Consules prudentissimi, ac Sena- tores uigilantissimi, meam qualemcunque ope- ram, & studiorum meorum primitias, uobis offe- ro & dedico, magnopereque à uobis omnibus

PRÆFATIO.

peto, ut hoc exiguum manusculum, atq; xeniolum, pro uestra æquanimitate, non inuitis manibus accipiatis, boni consulatis, meiq; patrocinium, si necessitas postulabit, in re honesta, & ad publicam hominum salutem spectante, suscipiatis. Quod si feceritis, ego uicissim uobis, ut decet, omnia quæ grata esse perspexero, præstabo, & si uita longior, ualeudoq; firmiter conigerit, progressu temporis, Christo fauente, plura dabo. Idem & alij Collegæ mei, qui tum ingenio, tum doctrina, & usu rerum me antecelant, ubi intellexerint bonis uiris, & præcipuè uicinis nostris, nostra studia non improbari, haud dubiè facient. Christus conseruet uos omnes incolumes, Viri prudentissimi, ad nominis sui gloriam, & Reipublicæ uestræ, aliorumq; mortalium utilitatem. Va-
lete. In Academia Regiomontana, Calendis Februarij
Anni 1549.

AD LECTOREM.

Non me latet, quantum periculi subeant, qui se publicæ censuræ hoc tempore edendis scriptis exponunt. Nam si quid ab alijs prius dictum re-
texunt, alienam cantilenam recantare dicuntur: quod si non feliciter præstant, deridentur. Qui Com-
memoria scribunt, in eodem discrimine uersantur. Si enim ubiq; Autoris sententiam non assequuntur, aut alicubi scientes dissentium, malè audiunt. Mul-
tò magis hi in periculo sunt, qui noua edunt, & ab
alijs

alijs prius non tractata, maximè si à uulgari opinio-
 ne recedant, quemadmodum nos de temperamento
 Cereuisiæ facimus. Ego itaq; diu deliberaui mecum,
 & dubitauì, nunquid meam sententiã publicare uel-
 lem, tandem publicæ utilitatì spes me ad editionem
 hortabatur. Quòd autem hic labor ad publicam salu-
 tem pertineat, non in obscuro est. Cereuisiæ enim us-
 sus non hìc tantum, sed etiam in bona Germaniæ par-
 te, maximus & frequentissimus est. Sunt qui magis
 hoc potu quàm cibo uiuunt, siquidem egregiè nutrit,
 ideoq; parcius comedunt, eo multum utentes. Utun-
 tur hoc promiscuè omnes ætates & sexus, sani &
 ægri. Necessarium igitur est de temperamenti & ui-
 ribus aliquid extare, ne qui illo malè utantur. Nemo
 autem hætenus, quod sciam, hanc prouinciam susce-
 pit, & solidi aliquid de Cereuisijs scripsit. Expecta-
 ui aliquandiu aliorum sententias, id quòd multi do-
 cti uiri, qui olim commilitones fuerunt, cum quibus
 priuatim de hoc themate aliquando contuli, testa-
 buntur, uerùm cum frustra expectarem, ut diutius
 saluberrimi potus facultates laterent, committere non
 lui. Verùm non ignoro me nec ingenio, nec dicendi
 facultate, nec explicandi dexteritate, tantum ualere
 quantum hoc argumentum requirit. Scio quàm sit
 difficile noua, atq; ab alijs non tradita commentari.
 Nec me fugit illud Horatii: Sumite materiam ue-
 stris qui scribitis æquam Viribus. Diu etiam quid fer-
 re ualere humeri, quid non, perpendi. Sed animum

PRAEFATIO.

addidit alter poëta, qui scribit: Ut desint uires, fa-
men est laudanda uoluntas. Merentur enim studium,
& conatus, in honestis rebus suam laudem, etiamsi
non ab omni parte scopum attigerint, maximè in
noua materia, & in eo homine, qui primum peri-
culum uirium suarum facit. Quod cum ita sit, Lec-
tor candidè, ueniam mihi dabis spero, sicubi tibi
non satisfecero, aut à scopo adhuc parum abesse ui-
dear. Et magnoperè peto, atq; propter publicam uti-
litatem obtestor, si quid emendatione egere puta-
bis, me amicè moneas, si quid habes, in commune con-
feras. Decet enim bonos & literatos uiros, aliorum
studia, & ad publicam utilitatem pertinentia, pro-
uehere, atq; promouere, non impedire, multò minus
calumniari. Me non pudebit, ab alijs admoni-
tum, uel addere, uel detrahere, uel
mutare aliquid, si bonas ra-
tiones habuero.

Vale.

PRIMA

PRIMA PARS.

DE CEREVISIA.

Cereuisias à Cerere dictas esse, haud dubium est, ex frumento enim, cui Ceres præesse à Poëtis dicitur, coquantur. Est enim Cercuisia nihil aliud, quàm potus ex aqua, frumento præparato, & lupulis coctus.

Multæ autem sunt Cercuisiarum differentiæ, sed præcipua ac principalis, & quæ maximum usum habet, à materia sumitur. Nam aliæ ex tritico, aliæ ex hordeo, aliæ ex utroq; aliæ ex alijs frumentis, uel etiam leguminibus parantur, de quibus in præsentia nihil dicam. Quæ ex tritico fiunt, triticeæ uel albæ, quæ ex hordeo, hordeaceæ: in Polonia et Prussia nigrae, in alijs quibusdam locis rubrae Cercuisiæ adpellantur. Quæ uerò ex ambobus equali, siue inæquali portione mixtis consunt, adpellatione peculiari carent, sed tamen mixtæ siue mediæ iure uocantur.

Denominantur autem non à materia solum, sed etiam ab inuentoribus, à loco, ab effectu, aut accidente aliquo, quæ parum ad præsens institutum faciunt. Nam in hoc opusculo primum de natura & uiribus Cercuisiarum in genere discernere statui. Deinde per quædam illustra exempla priora declarabo. Tertio adijciam ea, quæ ex Cercuisijs parantur. Postremo conditarum Cercuisiarum uires enarrabo.

Quia

DE NATURA

Quia uerò facultates rerum cognoscuntur, aut à priori, aut à posteriori, ego utroq; modo meam sententiam probabo, & Cereuisias calidas esse (nam de hac re præcipuè controuersia est) cõfirmabo. Quod ut expeditius fiat, primùm materias illarum seorsim describam, unde faciliè colligi poterit, quod temperamentum sit Cereuisiarum, quis usus.

MATERIAE CEREVI- fiarum.

De Aqua.

Potissima materia Cereuisiarum est aqua, non medicamentosa, id est, insigni aliqua qualitate prædita, sed potabilis, hæc est humida, & in primo gradu, quod est parum frigida, & recipit in se qualitates aliarum rerum, quæ ipsi admiscuntur, aut cum quibus coquitur. Nam cum frigidis cocta, frigidior fit, cum calidis contrariam qualitatem induit, & naturam amittit.

Species aquarum numerantur, fontanæ, puteales, fluuiales, lacustres, et pluuiiales, quæ etsi nonnihil differunt, sunt tamen ad potum coquendum omnes idoneæ, sed alia magis alia. Coquuntur etiam in quibusdam locis maritimis cereuisiæ, ob dulcis aquæ defectum ex subsalsis aquis, quæ non frigidam & humidam, sed contrarias qualitates obtinent. Similiter & aquæ quædam metalla resipiunt, uel quia iuxta fodinas scaturiunt, uel quia ex fodinis aliquid recipiunt, hæc sincerioribus

erioribus aquis sunt deteriores, & ad bonam cereuisiam efficiendam minus aptæ. Est ubi ex aqua quæ calcem refert, hic potus coquitur, sed non sine uentriculi noxa hauritur.

De Hordeo.

Hordeum erudum facultatem refrigerandi, & exiccandi, in primo ordine habet, & moderatè abstergit. Amittit autem has uires dum maceratur, abluitur, paululum putrescere permittitur, exiccatur, atq; torretur. Nam macerando abstersoria facultas remissior fit. Quòd autem putrefactione etiam res frigide caliditatem aliquam acquirant, ex caseis patet, qui recentes frigidi sunt, & putrescendo calidi efficiuntur, adè ut etiam linguam urant, quãdo ualde putridi sunt. Etsi autem hordeum non putrescit, sed tantum incipit putrescere, propter humiditatem alienam & prohibitam euentationem, quando uidelicet in acruos exiccandi gratia congeritur, & ne omnino putrescat, crebrò uersatur. Deinde tostio, siue torrefactio auget calorem, & empyreuma quoddam hordeo addit. Nam est quasi quædam assatio, & leuis adustio.

Quod autem ex Galeno obijcitur, hordeum nulla apparandi ratione calefieri, id non intelligo de putrefactione atq; tostione, sed de coctione, siue in panem fingere, siue ptisanam coquere, siue polentam instituere libeat. Nam ipse Galenus *zythum hordeo*

NON

DE NATURA

non parum acriorem esse, ex putredine nimirum acrimonia contracta, docet. Si acrior, ergo & calidior, quod idem autor eodem loco his uerbis ostendit: Cuius partim acris est, & calidus &c. Si enim siccitatem amittere potest ptisanæ modo incoctum, quid in alteram qualitatem deponet? Adde quòd hordeum usitato modo præparatum, in ore mansum, saliuam moueat, quod non nisi caloris opus est.

De Tritico.

Triticum est calidum in primo gradu, & temperatum in passiuis qualitatibus, glutinosum, & obstructionem pariens. Cùm autem per se sit calidum, redditur calidius, cùm hordei modo torretur, præparaturq; alieno nimirum calore insuper assumpto.

Sumendum autem frumentum optimum, maturum, solidum, non friabile, in bono solo prognatum, magnum in suo genere, non aliena humiditate tumidum, collectum sereno cælo, loco apto exiccatum & repositum.

De Lupulo.

Lupuli, quem uulgo quidam Humulum uocant, flores sunt calidi & sicci in secundo gradu, uel etiam ulterius, habent uim incidendi, aperiendi, abstergendendi propter acrimoniam, & amaritudinem, mundificant sanguinem, atq; euacuant humores tenues biliososq;.

Nosq; & prohibent ne citò liquores, quibus admiscentur, putrescant, aut corrumpantur, & eundem planè usum potui præstant, quem sal escis alijsq; rebus, quas in longum tempus asseruare expedit. In quibusdam locis loco lupuli additur Chamepeuce, unde Cereuisiæ efficiuntur adeò ualida & halitosa, ut parum absit, quin bibentes paulò immoderatus ad insaniam redigantur.

Hæ sunt materiæ Cereuisiarum, quæ aliter atque aliter in alijs locis parantur, uariè & inæqualiter miscentur. Alij enim multum lupuli accipiunt, alijs parum, quidam plurimum frumenti, quidam exiguum. Semper tamen plus aquæ quàm reliquarum materialiarum, & plus hordei quàm lupuli sumitur.

Hoc autem modo Cereuisia usitatè fit: Frumentum maceratum, resiccatum, tostum, & mola confractum, atq; in farinam crassiorem redactum, primum seorsim cum aqua coquitur, certo temporis spacio, uel aqua feruida irrigatur, deinde colatur, colatura floribus lupuli iniectis coquitur, donec amaritudo ipsius nonnihil deponatur. Decocto hoc iterum colato ac tepesfacto adduntur Cereuisiæ fæces, ut ferueat: quod ubi factum est, in dolia cõditur. Neq; uerò dubium est, quin ex hac etiam coquendè feruendiq; ratione aliquid caloris, siue empyreuma quoddam concipiat.

Ex his omnibus colligi probabiliter potest, cum
plus

DE NATURA

plus calidæ & siccæ materiæ, quàm frigidæ & humidæ ad Cereuisias sumatur, Cereuisias calidas & siccas esse, non frigidas, ut uulgus existimat. Nam etsi de hordeacea, si quis tantum materiam spectet, dubitari potest, tamen triticeam calidam esse, contra omnium ferè sententiam, sine ulla controuersia affirmo. Si autem hordeo accedit caliditas ex præparatione, multò magis tritico, per se calido, ut dixi.

Hæc est una probatio à priori, hoc est, à causis sumpta. Nunc si quis huic parum fidei habet, & rationes dictas non omnino firmas esse contendit, ad alteram accedam, & idem ab effectibus probabo, cui nemo non opinor suum calculum adijciet, cum in sensus incurrat, & cuiq; contingat. Videmus corpora bibentium sensibilibus calefieri, ubi paulò largius cereuisiam, siue albam, siue nigram hauserint, id quod & externæ notæ faciei produnt. Nam & caput non solum bibentibus, sed tangentibus quoq; calidius sentitur, & rubicundum, quod caloris signum est, aspicientibus adparet. Id fit quoniam calor calidis excitatur, augetur, & in corpus diffunditur, & maximè in caput sua leuitate rapitur. Idem non accidit aquam simplicem uel hordeaceam bibentibus, utraq; enim refrigerandi uim habet. Deinde quia euaporat in caput, & ebrios potantes efficit. Nihil autem quod inebriat, frigidum est. Calida tantum caput petunt, calida tantum ebrietatem efficiunt. Ex his ergo omnibus haud obscure sequitur, Cereuisias esse per se, &
sua

Sua natura calidas, nec refrigerare, nisi ex accidente posse. Ceterum caliditatem augent præter enumerata quædam extrinsecus accidentia, ut pix uasorū, de qua postea.

Quòd autem obijci potest, Cereuisias sedare sitim, ideoq; refrigerandi & humectandi facultatem habere, cum sitis ex uentriculi orificij ariditate oriatur, Respondeo uinum quoq; remedium sitis esse, nec tamen humectare, quanquam utrunq; actu refrigerare & humectare non negamus. Item, Cereuisia conceditur febricitantibus, non igitur calida est. Calida enim augent morbum. Respondeo, non omnes Cereuisias concessas esse in febris, sed tantum tenuiores, quæ reliquis minus calefaciunt, pleniores uerò, ut Dantiscana & Hamburgensis, in hoc morbo cauere oportet. Quòd si quis morbos frigidos à Cereuisiæ potu oriri causetur, respondeo, frigidos morbos ex accidente fieri, cum uidelicet modus bibendo exceditur. Immoderatus namq; potus qualiscunq; fuerit, calorem naturalem obtundit, ut copia lignorum uiridium ignem extinguit, unde postea cruditas frigidiq; morbi omnis generis proueniunt. Quòd autem Cereuisiæ somnum conciliant, fit propter copiam uaporum, in corporibus præcipuè humidis, & hoc commune cum uino habet. Quidam tali argumento utuntur:

Omnia flatuosa sunt frigida.

Omnis Cereuisia est flatuosa:

Ergo omnis Cereuisia est frigida.

K

Cum nec cuncta statiosa frigida sint. Nam nec alium, nec cepa, nec eruca, nec mel crudum, nec uinum dulce frigidum est, etiamsi inslent. Ex Cereuisijs uero solum recentes, turbide, aut seculentæ status gurgunt, reliquæ nequaquam. Non igitur ualet argumentum.

Qualis sit potus Cereuisia.

Hactenus de temperamento Cereuisiarum diximus, & calidas siccasq; eas esse ostendimus, nunc qualis sit potus adiungemus. Neque enim simplex potus est, sed medicamentosus. Nam & alterat corpora, quod medicamentorum proprium est, & substantiam auget, inq; sanguinem conuertitur, quapropter nutrimentum est. Sunt tamen gradus horum effectuum. Nam aliæ multum, aliæ parum, aliæ mediocriter, uel alterant, uel nutriunt, ut in sequentibus clarius ostendemus. Nutriunt autem omnes probatæ Cereuisiæ, & sunt boni succi, uires roburq; corporibus addunt, quemadmodum in partibus Septentrionalibus (ubi tantum eiusmodi potu incole fruuntur, hominesq; formosissimi pariter, ac robustissimi inueniuntur) uidere est.

Vnde Cereuisiæ nutriendi uim habeant.

Principio constat aquam non nutrire. Idem de lupulo quoq; statuendum est, qui non modo non alit, uerum etiam ualde alterat corpora. Nutriendi igitur facultas omnis à frumento proficiscitur, quod non solum

Tunc qualitates suas in aquam transmittit, uerum etiã
 substantiam aquæ impartit, cum quaita unitur, ut nõ
 amplius separari queat, cuius rei euidentis nota est,
 quòd frumenta atq; lupuli non solum qualitates suas
 amittunt (nam insipida propemodum ambo reddun-
 tur) sed etiam aliquid substantiæ, nam aqua crassio-
 rem substantiam acquirit. Vis ergo nutriendi in Ce-
 reuisijs, non aquæ, non lupulo, sed frumento ascriba-
 tur oportet. Hinc sequitur Cereuisias cuiuscunq; ge-
 neris fuerint, crassas, quia plurimum frumenti habet,
 uberius nutrimentum præbere, tenues ob exiguitatem
 materiæ, exiguum, & quòd crassiores siue tenuiores,
 eò magis minúsue nutrire.

Collatio ueterum & nostræ
 Cereuisiæ.

Veteres potum ex hordeo factum, Zythum, Cur-
 mi, uel Phucas uocant, ac mali succi esse una uoce o-
 mnes tradunt, neruis ac cerebro inimicũ, flatuosum,
 idq; uerum est de ipsorum Zytho. Nam ex sola aqua
 & hordeo crudo parabatur, non addebant lupulum,
 quamobrem etiã durare non potuit, sed citò acorem
 contraxit, unde neruosa læduntur: uerum nostræ Cé-
 reuisia durare, & ad uetustatē peruenire potest. Nõ
 igitur ex ueterum libris de hac iudiciũ fieri oportet.

Verum hoc loco Eobani uersus opponi possunt,
 auctoris satis recentis, quem de nostræ, non aliena, aut
 ueterũ, cuius usus hoc tempore ignoratur, Cereuisia
 scripsisse, uerisimile est, cuius hæc sunt uerba:

DE NATURA

Qui docuit crasso Cererem confundere succo,

Huic iratus erat Bacchus & ipsa Ceres.

Nam Pelusiaci qui laudat pocula Zythi,

Illi nec cerebrum, nec caput esse puto.

Renibus & nervis cerebroq; hic noxius humor,

Sæpe etiam lepræ semina fœda iacit.

Respondeo. Locum illum ad uerbum ferè ex Dioscoride esse translatum. Quod facile adparebit legenti. Ita enim scribit lib. 2. cap. 79. Zythus ex hordeo paratur, mouet urinam, renes & nervos lædit, & præcipuè cerebri membranis noxius, gignit flatum, mali succi est, & elephantiasin facit &c. Et paulò post: Quod Curmi uocatur, & ex eodem hordeo fit, & prouini potu sæpe usurpatur, capitis dolores, & malos corporis succos facit, nervisq; nocet. Cõficiuntur & ex triticea fruge huiusmodi pocula, ut in occidentali Hiberia & Britannia. De Zytho idem Galenus quod Dioscorides sentit, qui libro 6. de simp. med. fac. ita scribit: Zythus acrior est non parum hordeo, & succi prauis, utpotè qui ex putredine proueniunt, est & flatusosus, tum partim acris est & calidus, parte uerò plurima frigidus, aqueus, acidus. Eadem Aeginetæ, & Aëtij, adeoq; ueterum Græcorum omnium sententia est, ex quibus Simeon Sethi, Magister Antiochiæ postremus in hunc modum scribit: Phucas (sic enim Zythum appellat) simplex quidem præparatus frigidus est, compositus uerò siccus est & calidus: ac quidem antiqui omnes existimant,

stimant mali esse succi, & nervis noxium capitisq; dolorem efficere. Vtilis uerò est aduersus sacrū morbum, & ex uino conceptam crapulam sanguinisq; acuitatem sedat. Sed enim satius est unius usu abstinere, quòd facìle corrumpitur, qui ex eo fit succus, & nervis nocumentum adfert. Ferunt etiam, quòd ebur in eo ad tempus immersum, maceratur mollescitq; ut cera. Recentiorum autem quidam, priscorum rationes redarguunt, aiuntq; hunc in multis esse utilem, incolumitatemq; ac sanitatem efficere. Et reuera quidem prodest ijs, qui calidiore sunt temperamento, & imprimis uentriculo. Qui uerò per excessum calidi sunt, quiq; æstuosa afficiuntur siti, & magis quando duplex est, hoc est, compositus. Sedat enim sitim, & appetentiam suscitatur, & uentrem cit, est & quando lotium. Iis autem qui stomacho uis sunt, & qui temperaturas frigidiores habent, ualde nocet.

Collatio albæ & nigrae Cereuisiæ.

Quod ad temperaturas & usum pertinet, in genere omnes Cereuisiæ conueniunt, differunt deinde gradibus, & qualibet species aliquid peculiare habet. Albæ nigris magis, si cætera paria sunt, id est, si æquam frumenti portionem habuerint, nutriunt, idq; ratione materiæ. Nutriendo enim triticum uincit hordeum. Huius rei non infirmum indicium est, quòd con-

DE NATURA

piofius lac nutricibus albæ suppeditant. Magis etiã uidentur ob eandem causam calefacere, sed faciliè non tam crassitudine, quàm dulcedine obstructions uiscerum, & angustiam pectoris difficultatemq; spirandi pariunt.

Collatio simplicis & mixtæ Cereuisiæ.

Quæstio hîc mouetur, utrum simplex, uel mixta Cereuisia salubrior sit? Sed hæc quæstio parum utilis esse uidetur. Non enim miscentur frumenta, sicut uinum & aqua, sed sicut diuersæ uinæ, ex quibus unum uinum efficitur.

Collatio Vini & Cereuisiæ.

Præter alia innumera dona, quibus Deus Septentrionali plage prospexit, & multa quæ desunt, & in alijs tantum regionibus proueniunt, uberrimè cõpensauit, non minimum est Cereuisia. Quid enim casubrata bibituri essent homines? quid facerent, quibus nec uinum conuenit, nec contingere per inopiam potest, & quorum natura aquam respuit? Itaq; clementissimus pater, pro sua inenarrabili bonitate, & erga humanum genus beneuolentia, ne quid ad uitam sustentandam deesset, pro uino hunc potum saluberrimum monstrauit, qui omnibus temporibus, & ubiq; locorum parari potest, nec solum, ut

uina

uina, ab autumnī temperatura pendet, nec tantū ubi calidior cœli facies est nascitur. Hinc meritō uinum Germanicum, uel potius Septentrionale ab omnibus appellandum esset.

Cæterū differt à uino multis modis: uina citius nutriunt, Cereuisiæ maximeq; triticeæ magis. Bibentes enim Cereuisiam minus comedunt, quod non fieret nisi copiosum alimentum suppeditaret. Adde quòd in his terris crassiora, & etiam robustiora corpora reperiuntur, quàm ubi uinum tantū in usu est. Nec dubium est, quin hic potus naturæ sit gratissimus & accommodatissimus, cum assidue frumentis, ex quibus paratur, alijsq; rebus ex eadem materia confectis, in cibo utamur. Natura enim, ut in alijs omnibus, ita in alimentis quoque assuetis maxime gaudet, ut Hippocrates autor est. Neq; etiam à puerili ætate uinorum more alienus est, sed tum ipsi moderatè eum exhibere, tum nutricibus assumere tutò licet. Postremò non lædit neruos neruosq; membra, etiamsi ieiuno stomacho bibatur aliquādo, ideò nec articulorum dolores, nec podagræ, nec chiroagræ, nec conuulsiones, nec distentiones, tam frequentes, quàm ubi uinum tantū bibitur, apud nos conspiciuntur. Verum hæc mala fortasse non uino, sed abusui, uidelicet quando intempestiuè, aut immodicè hauritur, attribuenda erunt. Quanquàm autem etiam in Cereuisijs immodicus usus sua detrimenta adfert, sunt tamen minora illis, nec ita uiolenta,

DE NATURA
Aliae Cereuisiarum differ-
rentiae.

Differunt præterea coctione, consistentia, colore, odore, sapore, ætate, & ratione uasorum, in quibus continentur, de quibus omnibus ordine breuiter agam.

De Coctione.

Quædam ritè & perfectè coquantur, quædam uerò malè, uel ob lignorum inopiam, uel propter artificum incuriam. Vocantur igitur hæ crudæ, præcipuè quando lupulus non probè coctus est, quæ stomachum offendunt, cruditatem pariunt, rebus & uesicæ efficiunt, stranguriam, similiaq; uesicæ mala creant. Similiter quando non probè deserbuerunt, uel propter frigus ambientis aëris intensum, uel cum serò feces admiscentur, aut quando non ad satietatem usq; deserbuerunt, sed ante iustum tempus in dolia diffunduntur. Hæ Cereuisiæ rarò exactam claritatem sortiuntur.

De Consistentia.

Quare aliæ alijs crassiores sint, supra causas exposuimus, nunc hoc adijciendum, crassiores tenuioribus tardius concoqui, atq; in corpus uniuersum distribui, magis tamen nutrire. Tenuiores uerò contrariò alterantur, in partes corporis celeriter rapiuntur, mouent urinam, & parum alunt. Mediocres omnia faciunt mediocriter.

Utrum

Vtrum recens aut uetustior Cereuisia sit crassior.

Recens Cereuisia per accidens crassa est, uel potius turbida, uidelicet nondum depurata, & à fecibus purgata. Purificata uerò tenuior est uetusta. Nam plurimum adhuc aquositatis, quæ tempore absimitur, habet. Quamobrem substantiam ipsam crassior fieri necesse est.

De Colore.

Tinguntur Cereuisia & frumento & lupulo (aqua siquidem perspicua & alba est, omnisq; coloris expers) & quò hordeum magis tostum, & lupulus maturior est, item quò diutius coquitur, utrunq; eò Cereuisia tum tinctior, tum calidior redditur. Hinc ex colore de temperatura gradu colligi potest, uidelicet calidior em esse quæ tinctior, frigidior em quæ remissioris coloris est.

De Odore.

Omnes Cereuisia communem quendam odorem, sicut & saporem, habent, per quæ à reliquis liquoribus discernuntur. Præter hunc communem etiam quedam peculiare sibi qualitates, quibus à reliquis facile dinoscuntur, possidet. Sunt quæ aromaticum odorem saporemq; præ se ferunt, quemadmodum selectæ Torgenses, qui utrum ex lupulis, uel coquendæ ratione proueniant, mihi non constat. Hæ præterquam quòd nutriunt & alterant, etiam confortant, cor & cerebrum.

DE NATURA

De sapore.

Saporum maior diuersitas est. Præter enim communem omnibus Cereuisijs, aliæ dulces sunt, aliæ subamaræ, aliæ subacres, aliæ uinosum saporè habent, quemadmodum quædam ex albis, maximè cum mediam ætatem excedunt, sicut Goslariensis, et albæ Polonicæ. Reperiuntur & subsalsæ, quæ uehementius reliquis exiccant, & sitim magis incendunt, quàm sedant.

Verùm hi sunt natiui saporès, alieni à negligentè præparatione, uase & ætate contrahuntur. Siquidem quædam Cereuisiæ adustionem respiciunt, propter ignem immodicum, & agitationem intermissam. Quædam fumum aut fuliginem & olent & sapiunt, uidelicet quæ straminibus, stipulis, ramentis lignorum, aut uiridibus nimium lignis, siue resinosis coquuntur, quod in quibusdam Thuringiæ locis penuria lignorum accidit. Contrahunt aliquando Cereuisiæ alienam & ingratam dulcedinem, quando nimis, tardè incipiunt feruere, ut supr à dixi.

De ætatibus.

Quemadmodum in plantis, animalibus, alijsq; rebus omnibus, ita quoq; in potu temperamentum uariat, iuxta ætatis cursum, sed contraria ratione. Quò enim Cereuisiæ uetustiores, eò calidiores, quò recentiores, eò minus calefaciunt. Fiunt enim progressu temporis calidiores, consumpta tenuiore & aqua-

aquosiore parte. Vocatur autem decoctum frum-
 menti & lupuli docendi gratia, antequam feruere
 incipit luxiuum Cereuisiæ. Hoc à quibusdam homi-
 nibus, mulieribus præsertim, magis irritante gula,
 & corrupto adpetitu stimulante, quàm necessitate
 postulante, hauritur. Turbat uentrem, inflationes
 & tormina mouet, non bene concoquitur, nec in cor-
 pus bene digeritur, gignit obstructions, hypochondria
 distendit, urinam remoratur. Recentes Cere-
 uisiæ, nempe quæ adhuc feruunt, aut uix deserbue-
 runt, eadem mala, sed minora tamen creant. Vetu-
 stæ cum acescere incipiunt, uentriculum, renes, uter-
 um, neruos, & reliqua neruosa membra offendunt,
 urinam cient. Acescunt Cereuisiæ non tantum uetu-
 state, sed etiam lupuli paucitate, & coctionis imper-
 fectione.

Causæ durabilitatis Cereui- siarum.

Hoc loco non alienum uidetur, causas durabilita-
 tis, cum aliæ celeriter corrumpantur, aliæ uerò diu
 integræ maneant, ac multam uetustatem ferant, re-
 ferre. Prima itaq; ac præcipua causa est quantitas
 lupuli, cuius munus est, ut supra diximus, integrè
 conseruare uires. Quæ igitur multum lupulorum
 recipiunt, diu incorruptæ manent. Quoniam
 uerò quæ diutius coquuntur, diutius etiam seruan-
 tur, ut experientia testatur, alteram durationis
 causam ueritò coctioni acceptum ferre decet.

D E N A T V R A

Id eò accidit. Nam humiditas quæ alterationi expo-
sita, & corruptioni aptissima materia est, coquen-
do absumitur. Facit ad durabilitatem non parum
quoque uasorum dispositio. In picatis siquidem non
æquè facîle uitiatur, atque in alijs.

De loco quid attinet dicere, cum omnibus perspe-
ctum sit, alium locum alio ad conseruandas Cereuisi-
as, aliasq; potiones, magis esse oportunum. Postre-
mò in hac re haud quaquam postremum sibi locum
aëris temperatura uendicat. Nam aër circundans ca-
lidior iusto, corrumpit Cercuisias, & præcipuè in
acetum transmutat. Resoluit enim natiuum calo-
rem, quores omnes reguntur, fouentur, atq; conser-
uantur. Hoc resolutò paulatim potus acescunt, &
tandem omnino in acetum conuertuntur. Plurimum
quoque momenti ad conseruandas Cereuisias crebra
inspectio habet, quæ causa œconomica potius, quàm
philosophica est, ideoq; in præsentia obiter tantum
attingenda.

De uasis.

Restat ut de uasis adhuc aliquid adijciamus, hæc
variant pro lignorum diuersitate, & quia aliquan-
do simplicia Cereuisiam recipiunt, aliquando pice in-
trinsecus oblita. Picatæ igitur Cereuisiæ, ut diximus,
diutius quidem durant, sed caput facîle tentant, ma-
ximè quibus id calidum & infirmum est.

De uitiosis Cereuisijs.

Et si hæctenus de uitiosis Cercuisijs, inter reliqua
obiter

obiter aliquid dictum est, tamen nunc certū aliquem locum eis tribuam. Contrahitur igitur primum vitium à materia. Nam ex mala materia nunquam bonus potus ulla arte parari potest, nec vitia nativa emendationem confectione recipiunt. Illud non raro accidere potest, ut res optimæ mala præparatione et negligentia artificum corrumpantur. Hoc modo ex bono frumento & probatissimo lupulo, uel crudæ Cereuisiæ, uel adustionem respicientes proueniunt. Vt maximè autem nec hîc, neq; ibi quidquam neglectum sit, sed omnia diligenter expedita sint, ne uel uasis non probè elotis aut expurgatis, alienum saporem concipiant, nèue quando non rectè obturantur, exolecant, cautio est. De acidis dictum est.

DE ACCIDENTIBVS ET SV- perfluitatibus Cereuisiæ.

De Spuma.

DVplex est spuma Cereuisiarum. Alia à causa interna oritur, uidelicet quando feruet Cereuisia. Altera fit ab externa causa, ex fusione, aut motione. Illa est tanquam flos Cereuisiæ, rara, crassa, scüculenta, in summo natans, & postquam Cereuisia deserbuit, densatur, & paulatim subsidit adq; fundum descendit. Quæ ex fusione aut agitatione fit ab illa diuersa, spuma est, quæ tandem euanescit. Spumæ uerò consideratio nonnihil ad iudicandum de Cereuisiarum bonitate facit: uariat enim, Hordeacearum rarior

DE NATURA

rior ac copiosior est, triticearum uerò pauca, densior, & lactea quodammodo, uix superficiem tegens, quemadmodum in Hamburgensi. Durabilis spuma in suo genere bonitatis nota est.

De Fecibus.

Feces igitur sunt crassum & terrestre Cereuisiæ sedimentum, quæ propter grauitatem inum dolij locum occupant. Habent facultatem calidam & siccam, flatusosam, quarum uariis usus est.

De deuteria, secundaria Cereuisiæ, siue lora Cereuisiæ.

Ex reliquijs hordei & lupuli affusa cocta aqua & colata fit lora, quæ uiribus & temperamento longissime à Cereuisiæ, ad aquæ naturam recedit. Quare nec nutrit, nec calefacit admodum, sed aquæ ritum contrarium efficit.

De medijs Cereuisijs.

Præter hanc sunt quædam mediæ Cereuisiæ, uarijs adpellationibus in Germanica lingua distinctæ. De quibus unam regulam tenere satis est, nempe quò longius à prima discedunt, eò esse infirmiores, & quò propiores Cereuisiæ, eò pleniores & efficaciores, siue, quò plus secundariæ recipiunt, eò debiliores, quò plus primariæ, eò ualidiores. Fiunt enim ex mixtura amborum.

De præcipuis Cereuisijs, Exempla.

Hactenus in genere de Cereuisijs diximus. & eas calefaciendi siccandiq; uires habere ostendimus, hinc facile

facile est iudicium facere de reliquis generibus Cereuisiarum, siue ex alijs frumentis, siue ex leguminibus effingantur. Nunc ut melius superiora intelligantur, & quæ adhuc explicanda restant adijciantur, præcipuarum quarundam mentionem facere, & à Dantiscana, quam primas inter omnes tenere, & quasi Regnam Cereuisiarum esse non dubitamus, initium facere uisum est.

De Cereuisijs Prussiae.

Etsi Prussia multa genera optimarum Cereuisiarum habet, Dantiscana tamen omnes longè post se relinquit, & quamlibet etiam Germaniæ Cereuisiam uèribus superat, nec ullam quæ ipsi hoc nomine non cedit, reperire est. Est sapore & aspectu grata, plena, multum nutrit, bonum sanguinem gignit, si modicè sumitur, efficit bene coloratos, & una unciua validior est, quàm integer sextarius tenuis alicuius hordeaceæ Cereuisiæ. Possent aliæ tenuiores hac condiri, & uires acquirere, ut deinde alieno præsidio inter mediocres referrentur. Quidam utuntur ea loco pharmaci mollientis aluum, plurimumq; se iuari experiuntur. Immodicus autem usus, sicut aliarum omnium etiam optimarum rerum malus est, & morbos graues progignit. Incendit enim sanguinem, suffundit faciem rubore non naturali, lippitudines oculorū parit, podagras, articuloꝝq; dolores excitat, cruditates calore debilitato adfert. Modicè igitur bibenda, nempe quantum uires tolerat, non quantum gula adpetit, Enu-

DE NATURA

Enumerarem copiosius laudes huius Cereuisiæ, & peculiare Encomium instituerem, si argumenti forma pateretur, uerum id Rhetoribus relinquo. Quæ autem maior laus est, quàm inter bonas res primas tenere, & ex laudatissimis Cereuisijs alijs anteponi. Ad hanc propè accedit nostra aulica Cereuisia, quæ in Martio cocta Martiana adpellatur, est tamen uiribus inferior. Ciuitatum etiam Cereuisiæ probantur, sed gradibus à superioribus longius distant. Est & Elbingensis utilis potus, propter bonitatem, & saporis gratiam. Sunt præter has multæ aliæ, quæ in oppidis magnis & paruis, nec non arcibus coquantur, quæ uiribus multis laudatissimis pares sunt. Sed nomen obscurum est, uel quia in locis procul à fluminibus remotis coquantur, uel quia optimarum copia mediocres, ut fit, obscurat.

De Polonicis.

Polonia imprimis albis Cereuisijs delectatur, quas & uarias, & præstantes habet, quæ bene nutriunt, bonum sanguinem gignunt, & egregè sitim sedant, maxime quæ uinosisaporis sunt, palatum amplectuntur.

De Lituanicis.

Eodem modo & Lituanicas uehementer commendari audio, in quarum tamen natura exploranda notandum periculum feci.

Pomeranicæ.

Ex Pomeraniæ Cereuisijs præferri audio Summentent,

sem, quam nondum gustavi. Adfertur Colbergensis ad nos, non contemnenda Cereuisia Bibi in quibusdam pagis apud nobiles Cereuisias ualidissimas, & nullo modo reijciendas.

Marchiæ Cereuisiæ.

Marchia multas laudatas Cereuisias habet, sed præcipue sunt Bernauensis, Repinensis, Garlebienſis, & Soltuuedelensis. Postremæ ego primas tribuo. Coquitur enim ex bona aqua, & solido frumento: plena est, non nimium lupuli habet, palato grata, boni coloris homines plurimi ibi inueniuntur. Garlebienſis, quia triticum uehementer tostum recipit, scilicet stranguriam concitat, & fauces, si intemperanter sumitur, ad noctem arefacit. Bernauensis æstate præ cæteris in precio est. Repinensis multum substantiæ habet, plurimumq; nutrimentum exhibet. Habet quælibet & ex his atq; sequentibus peculiare etiam nomen, ut Brandeburgensis, antiquus Nicolaus, quod bibentes somnolentos ac ignauos reddit, uocatur. Verum cognomina ad temperaturarum cognitionem nihil faciunt. Quare nec scribenda, nec explicanda.

De Hamburgensi.

Quemadmodum inter hordeaceas Cereuisias Daniſcana, ita inter triticeas quas ego quidem gustavi, Hamburgensis primum locum sibi uendicat, grati saporis est, multum substantiæ habet, copiosum ali-

DE NATURA

mentum, & boni succi præbet, sanguini bono gignendi est, efficit uenustum colorem. Colore enim eleganti non solum puella & mulieres, sed etiam adolescentæ plurimi ibi conspiciuntur: ætate uires, moræ aliarum triticearum, citò amittit, nec diu durat. Non facîle calculum gigni patitur, neque solum colorem bonum natiuum reddit, sed etiam cutem teneram & mundam lotionem facit. Multi utuntur ea ad soluendam aluum per se, aut butyro addito Phryfico. Sunt qui ad omnes morbos eam ualere non secus ac Cato Brassicam suam, credunt, ideoq; alia medicamenta omnia respuunt, totamq; Medicinam contemnunt. Quasi uerò omnia mala corporis alui solutione tollamur, totaq; ars medica nihil aliud sit, quàm ratio molliendi, laxandiue aluum. Sed hæc omitto. Immodicè autem hausta turpiter faciem deformat, incrementaq; & tubercula multa producit. Nam ob calorem superiora potissimùm petit. Quia uerò plus nutrimenti, quàm ex usu est, capiti accedit, nascuntur incrementa, tubercula intumescunt partes faciei, & quum sanguis calidior iusto sit, ruborem etiam non naturalem excitat, is tandem in plumbeum, deficiente paulatim natiuo colore, degenerat.

De Lubecensi.

Lubenses ad huius imitationem Cereuisiam coquunt, Israël dictam, iisdem uiribus, at infirmioribus,

Bus, itaque quibus caput non admodum firmum est, hæc illa aptior iudicari debet. Conantur & multæ aliæ uicinæ ciuitates Hamburgensem ut præstantissimam exprimere, ueràm non admodum feliciter.

De Goslariensi.

Goslariensis etsi Hamburgensi consistentia cedit, est tamen non minus quàm illa dignissima laude. Tenuior illa in principio dulcis, postea temporis progressu saporem (ut antea dixi) uinosum gustanti præbet, mediam naturam inter triticeas habet, nutrit & calefacit probè, bonum sanguinem gignit. Fiunt ex eo iuscula non secus ac uino, palato gratissima, ac corpori saluberrima.

De Embecensi, & Brunswicensi.

Inter omnes siue æstiuas, siue tenues hordeaceas siue lupulosas (ut ita dicam) Cereuisias, hæc due principatum tenent, & longissimè tum terræ tum mari, propter insignes ipsarum utilitates, aueruntur. Sunt enim ualde inter se tum qualitatibus sensibilibus, tum uiribus cognatæ, adeò ut sæpe una pro altera uendatur bibaturq;. Verùm utra præstantior sit, non facile iudicatu, nec pronunciatu satis tutum. Quisq; enim suam commendari, ac cæteris præferri cupit, alij aliam præferunt. Ut ut autem res se habet, mihi Embecensis magis probatur. Nam saporem gratiorem illa habet.

DE NATURA

Suspicio Brunsvicensis aquam, ex qua fit aliquid uiti-
tij, ex riuo influente contrahere. Ambæ minus cale-
faciunt reliquis, minus nutriunt, celerrimè penetrāt,
urinam mouent, propter substantiæ tenuitatem, et
lupuli naturam, non ita petunt caput, ut pleniores,
euehant aliquid bilis, æstiuo tempore omnibus poti-
bus præferendæ, febricitantibus ut nihil gratius, ita
uix quidquam salubrius. Brunsvicensis faciliè dysu-
riam adfert, & calculum generat. Plurimi enim cal-
culosi reperiuntur non solum in illa ciuitate, sed et-
iam in uicinia. Idem de Embecensi iudicium. Sunt am-
bæ reliquis frigidiores, quod etsi experientia haud
obscurè confirmat, uidetur tamen in quibusdam ra-
tione carere, cum amaritudine, quæ caliditatis nota
est, uincat alias. Quod etsi non negamus, constat ta-
men ex superioribus, non lupulum tantum, sed etiam
frumentum considerandum esse, quod aliæ copiosius
habent.

De Rostochiensis.

Rostochiensis Cereuisia utilis potus est, æstiuo
præsertim tempore. Quare à quibusdam pro Brun-
svicensi apud nos æstate bibitur.

De Cerbessensi.

Hæc Magdeburgensibus præ cæteris hominibus in-
delitijs est. Gustui nanq; grata, pleua, beneq; nutrit,
in quibusdam mingendi difficultatem, atq; urinae ar-
dorem proritat. Itaq; eiusmodi naturis cauenda, aut
rarissimè bibenda.

DE

DE THVRINGIACIS.

De Neoburgensi.

Hæc in Thuringia celebratissima est, neq; immeritò. Nam multum substantiæ habet, bene cocta est, multum nutrit, calorem genuinum auget, & nulla re quæ ad bonæ Cereuisiæ conditiones requiritur, caret. Facile autem caput tentat, hinc quidam eam ob cæcare potantes clamant, neq; id mirum est, cum non tam oculis, quàm mente, capiantur, si immodicè & perinde ut iumenta aquas infundant.

De Erphordensi.

Dignus esset hic potus honestiore cognomine, nec uideo, quid in eo desiderari queat. Nam boni succi est, uberrimum alimentum corporibus exhibet, saporem & colorem non alienum, sed palato delectabilem, habet. Me primùm cum Erphordiam uenirem, aliquandiu nominis foeditas ab eius usu ut abstinere mouit, postquam autem semel eam gustauit, gratissima mihi fuit. Miror aliunde eos adferre potum, cum domi optimum ipsi parant. Sed ea est hominum natura, ut aliena semper suis meliora esse putent, & nihil admirentur, nihil expetant, nihil in delitijs habeant, nisi quod aliunde adfertur, & quò quid longus aduectum est, eò præstantius esse iudicatur.

De reliquis Cereuisijs Thuringiæ,

DE NATURA

In multis Thuringiæ locis plenissima Cereuisiæ ob frumenti præstantiam & soliditatem, coquuntur, uerùm quia incolæ lignorum inopia premuntur, & succidaneis parum ad hanc rem aptis, straminibus uidelicet, stipulis, uel ramenti uti coguntur, fiunt fumosæ aut fuliginosæ, stomacho ingrata, minusq; salubres, nutriendo tamen plurimum ualent.

De Misniæ Cereuisijs.

Misnia cum qualibet regione Cereuisiarum numero, uarietate, bonitate, & præstantia certare potest, nec cuiquam facile hoc nomine cedit, aliæ tamen alio anni tempore (id quod de omnibus prædictis & sequentibus in genere intelligi uolo) accommodatior est. Nullus etenim potus quantumuis præstans, omnibus temporibus omnibus naturis æquè confert. Nec ullus tam uilis est, qui non aliquando sit optimus. Quæq; enim loco & tempore ualent.

De Torgensi.

Trahit sua quæq; uoluptas, ut poëta scribit. Nescio igitur, utrum magis affectu aliquo, & peculiari quadam proprietate palati mei, an rationibus ad hanc Cereuisiam ferar. Videtur enim mihi inter omnes excellere, non quidem robore, sed bonitate egregè nutrit, boni succi est, nec solum alit, uerum etiam principalia membra corroborat. Nam odorem & saporem aromaticum habet.

De Belgerensi.

Belgerensis ut loco, ita uiribus quoque uicina est Torgensi.

De

De Freiburgensi.

Hæc propter insignes utilitates celeberrima est: Nam ex bona materia fit, et studiosè conficitur. Ideo quæ bonæ Cerevisiæ officia sunt, pulchrè præstat.

De Vuurzensi.

Hæc quoq; celebris est, non sine causa. In summa, non facile pronunciare est, cui ex his primatus sit tribuendus, ad eò laudatæ sunt omnes.

Dignitas & utilitas reliquarū Cerevisiarum partim ex prædictis patent, partim à iudicio vulgi, quod in hac materia nullo modo contemnendum est, petamur.

De Vuitebergensi.

Non possum silentio Cerevisiam Vuitebergensem præterire, qua multis annis sine corporis incommodo familiariter usus sum. Quæ si talis est qualis esse debet, omni culpa atq; reprehensione uacat. Quod si cum alijs conferre libet, mediam quodammodo naturam habet inter hordeaceas tenues & plenas. Quod autem nunc degenerat, & tenuior usitato bibitur, hoc cum omnibus ferè commune habet.

Epilogus.

Restant præter dictas multæ haud dubiè optimæ & saluberrimæ Cerevisiæ, sed mihi adhuc ignotæ. Sunt & quædam satis notæ & familiares, sed obscuræ alijs, de quibus tamen nihil in præsentia breuitatis gratia dicam. Ex enumeratis enim de reliquis iudiciū facere, atq; quas uirtutes habeant, deprehendere, non erit difficile.

DE NATURA

De ijs quæ ex Cereuisijs
parantur.

Varia genera eduliorum, condimentorum & medicamentorum ex Cereuisia conficiuntur, de quibus pauca, ne Lectori tædium afferamus, persequemur.

Vsitatissimus cibus ex Cereuisia est, iusculum simplex aut compositum, additis ouis & aromatis quibusdam, ad quam rem alba nigra accommodatior est.

Puls etiam ex Cereuisia, addito pane in crassiorem farinam redacto, fieri solet.

Cereuisia cum largo butyro aut oleo ex o'iuus ieiuno stomacho sumpta, mollit & leuiter soluit aluum.

Cereuisia cum puluere zingiberis condita, egregium cruditatis uentriculi medicamen est, quo familiariter utuntur incolæ maritimarum ciuitatum, & ipse quoq; idem non sine emolumento ualetudinis sum expertus.

Calami odorati siue aromatici puluis cum Cereuisia haustus, emendat uitia uentriculi ex aqua potu contracta, iuuat coctionem.

Cereuisia cum puluere Cimini, tormina & inflationes uentris lenit, dolores colicos ex flatibus sedat.

Alba catem elegantem & nitidam efficit, si ea laetetur, quod notum est experimentum.

Compertum est in his locis, optime, & breui temporis interuallo saginari gallinas & capones, si pro aqua cereuisia potui detur, aut alijs escis admisceatur.

Fit.

Fit etiam à quibusdam Chirurgis emplastrum ex Cereuisia, uidelicet, cum ad spissitudinem coquitur, quo in antiquis ulceribus utuntur, uerum ego effectus eius nullam experientiam habeo.

Defectus ambulando currendoue Cereuisia mediocriter calida pedibus imposita, remedio est.

Cereuisia secundaria, cum lupulo recenti denuò cocta, & calidè in ore contenta, mitigat dolores dentium.

De spuma Cereuisiæ concreta, & fecibus, siue sedimento.

Utuntur pistorum loco fermenti spuma Cereuisiæ densata, siue fecibus. Nam fermentat massam, & quia flatuose sunt, panem reddunt rariorem.

Vsurpantur quoq; feces ad aenea uasa purganda et polienda, si prius in eis aliquandiu macerentur.

Spuma & siliquæ frumenti abstergunt cutis sordes, eamq; mundam & leuem reddunt.

Ex fecibus Cereuisiæ, non secus atq; uini, uinum ut uocant, sublimatum paratur, sed illo minus generosum est. Bibitur in frigidis malis uentriculi, & aliorum membrorum. Cauendus autem eius creber usus quibus caput infirmum est. Ad exteriores partes corporis in unguentis rectè adhibetur, potissimum ubi partes refrixerunt. Cõficitur & ex Cereuisia, & ex hordeo macerato similiter sublimatum.

Aqua quæ inter destillandum separatur, utilis est ad porcos saginandos, similiter & feces.

DE NATVRA

De Aceto Cereuisiæ.

Cereuisiæ degenerant in Acetum, aut ætate, aut calido cœli statu acescunt. In quibusdam maritimis locis coquitur acetum, quod etsi uini aceto inferius est, tamen qualitatibus & usu respondet. Ex simplici trisariam usitate cõponitur. Primum rosaceum, quo ego multum utor. Vsus eius est non solum in mensa ad intinctus, sed magnam gratiam bubulis carnibus assandis, si madefactis eo pannis inuoluantur, conciliat. Nam non mollestantum, sed friabiles quodammodo facit, & sapore grato ferinæ modo imbuit. Secundum ex Pulegio conficitur, quod magis medicamenti uice esse potest, quàm ad epulas adhiberi. Præcipuus eius usus est in animæ deliquijs, si naribus spongia linteoloue adhibeatur. Similiter & Lauendula conditum in capitis adfectionibus plurimum momenti habet.

De Cereuisijs factitijs, siue conditis.

Non est nouum inuentum Cereuisias herbis, aut alijs rebus condire, nec gulæ causa, sed ualetudinis gratia ab hominibus ingeniosis initiò excogitatum. Multò namq; melius assumuntur, et uentriculum minus offendunt eiusmodi potiones, propter Cereuisiæ consuetudinem, quàm si alio modo medicamenta exhibeantur, & non tantum minori nausea bibuntur, uerum etiam uentriculum, ut simplicia pharmaca, nõ subuertunt, is accipit eas sine molestia, & retinet si deliter,

deliter, deinde etiam suo tempore à se transmittit. Quare usus eius non damnandus, aut negligendus prorsus est, ijs præsertim qui ambigua ualitudine sunt, nec alijs pharmacis citra magnam offensionem uti possunt. Scire autem oportet conditas Cereuisias egregie quidem alterare, sed simplicibus multò minus nutrire, & medicamenta potius quàm alimenta dicenda esse, id est, uim medicamentosam alendi facultatem in ipsis præpollere. Reliquæ enim etsi quæque alterant, tamen nutriendo uincunt. Et quemadmodum supra dictum est, tenuiores citius quidem nutrire, sed minus, ita & hîc sentiendum, tenuiores celerius uires suas exercere, sed minus crassioribus efficaces. Neq; tamen assiduè etiam ualudinarijs conditis cereuisijs utendum, sed quando necessitas postulat, ne uidelicet natura propter quotidianum usum non amplius inde afficiatur, sed eam more aliorum alimentorum alteret, & in sanguinem conuertat.

Ratio condiendi Cereuisias.

Ex herbis, radicibus, floribus, siue seminibus ritè prius exiccatis, & à sordibus repurgatis, rectissimè Cereuisiæ condiuntur. Cùm enim uirides, siue nõdum satis exiccata sumuntur, facîle corrumpitur potus, propter humiditatem simplicium alienam. Triplex autem usitatus cõficiendi modus est. Alij siquidè herbas siue radices in lixiuio Cereuisiæ, ad tertias uel circiter incoquunt, Deinde reliquæ Cereuisiæ, ut simul bulliat,

bulliat, decoctum abiectis plantis cōmifcent. Alij tā-
 tūm fccas materias unā feruere finunt, poftca exi-
 munt. Alij fccas tantūm in dolia poftquā de fer-
 buerunt Cereuifia ponunt, ita paulatim progressu
 temporis potus abfoluitur. Hoc modo ex abfinthio Ce-
 reuifia plerunq; parari confueuerunt. Eft & alia ra-
 tio ex tempore conficiendi potum abfinthiten, fiue ali-
 um cuiuscunq; generis, qui non omnibus cognitus eft.
 Sumitur Abfinthium fccum (exempli gratia) & cō-
 tunditur, uel manibus confringitur, mox Cereuifia ali-
 quoties per illud colatur, donec clara iterum fiat,
 quemadmodum lixiuium ex cineribus parari folet.
 Hoc modo uinum Abfinthite quibusdam iter facienti-
 bus conficere mos eft.

Exempla. Ex Abfinthio.

Hic potus notiffimus & receptiffimus eft, bibi-
 tur æftiuo tempore ftomacho etiam ieiuno medica-
 menti modo. Corroborat enim ftomachum, adpetitum
 excitat, bilem per urinam expellit, abftergit, iecoris,
 & lienis obftructionibus medetur, biliofos iuuat, ne-
 cat uermes amaritudine, putrefactionem prohibet,
 ducit menses, Pituitofis uerò uentriculis nō ita mul-
 tum commodat, paulò largus fumptus, quibusdam
 caput implet, grauat, ac fomnolentum reddit. Utili-
 ter in declinationibus febriliū bibitur. Hydropicis et-
 iam falutaris potio eft.

Ex Rofis.

Quidam Rofis Cereuifias condiunt, quæ æftuante

Et dissoluto calore, uentriculo magnum auxilium adfert, refrigerat & cōfortat cor, uirium resolutionem ex calore sanat. Confert & toti corpori supercalefacto, sistit modicè aluum, si rosæ exiccatae acceptæ fuerint, si uerò recentes, & adhuc uirides imponantur Cereuisiæ in quibusdam soluit.

Ex Saluiâ.

Cereuisia saluia condita, caput, stomachū, adeoq; omnia neruosa membra corroborat, iuuat pectus, prodest renibus & uesicæ, cōfert & mulieribus atq; omnibus morbis neruorum ex frigiditate ortis, conuulsionibus, resolutionibus, tremoribus, & similibus. Ad hæc laxas ginguas emendat, dentesq; firmat.

Ex Hissopo.

Hæc Cereuisia ad pectoris uitia præcipuè accommodata est, incidit crassa & uiscosa, quæ in pectore continentur, uocem claram reddit, tussim à crassa materia emendat, Difficulter spirantibus ac senibus apprime utilis. Epilepticis quoq; non parum conducit.

Ex Helenio.

Hæc Cereuisia duplici ratione conficitur. Aut enim cum lixiuio Cereuisiæ Helenium decoquitur, aut sicca radices in taleolos concisæ funiculo colligatæ, in dolia postea inseruntur. Vtraq; bona, prior dulcior, crassior, grata pulmoni, lenit pectus, altera efficacior, incidit & attenuat crassos humores pectori infarctos, & ad excretionem aptos efficit. Conferunt igitur ambæ morbis imprimis pectoralibus, pituitosis, astmatis,

DE NATURA

asthathi, difficultati spirandi, frigida tussi &c. Ad hæc urine meatus obstructione liberant, præsertim posterior.

Ex Betonica.

Ex Betonica quoq; à quibusdam Cereuisia paratur. Confert capiti, neruis & pectori, iecur obstructum liberat, cōfert renibus calculo uexatis, mensesq; prouocat.

Ex Artemesia.

Ex Artemesia paratur Cereuisia, in gratiam & utilitatem mulierum, quibus admodum familiaris hæc herba est, conducit utero, crassos uiscidosq; humores incidit, menses mouet, confert & calculosis.

Ex Pulegio.

Easdem ferè uires & Pulegio condita Cereuisia habet, uerū multò efficaciores. Promouet enim menses uehementissimè, præterea pectus crassis humoribus pressum purgat liberatq;.

Ex Origano.

Hæc Cereuisia iuuat concoctionem, calefacit uentriculum, intestina & reliqua intranea, utilis in frigidis ac humidis affectionibus.

Ex Lingua ceruina.

Ex hac herba utilis Cereuisia conficitur, melancholicis, spleneticis. Dari potest etiam non incommode quaternarijs.

Ex Rosmarino coronaria.

Ex Rosmarino coronaria cōficitur Cereuisia, quæ omnes

Omnes reliquas facultias, colore, sapore, & uiribus exuperat, et proxime ad uini naturam accedit. Est colore aureo, sapore & odore aromatico, non tamen medicamentofo. Infusa in uitrum, a fundo subinde bullas emittit exiguas, perinde atque uina quedam. Hæc mira arte paratur a ciue quodam Brunswicensi, habitati in noua ciuitate, non procul a D. Andrea templo, homine ingeniosissimo, apud quem omnis generis facultiæ Cereuisiæ semper in promptu sunt. Confortat mirabiliter partes corporis primarias, cerebrum, & cor, spiritus animales atque uitales recreat, calorem natium auget, appetitum prostratum reuocat, melancholicis, et cardiacis aptissima est potio: citò penetrat, uiscera obstructionibus liberat, mulieribus ualde confert, & menses tardantes egregie promouet.

Ex Melissa.

Hæc quoque Cereuisiæ confortandi cordis uires habet, & spiritus uitales recreandi, confert melancholicis, tristes animi cogitationes discutit, mulieribus uteri iuuandi gratia non inutiliter assumitur.

Ex Lauendula.

Non raro Lauendule floribus Cereuisiæ cõduntur, quæ plurimum caput, spinalem medullam, neruosque inde ductos confortant. Cõducit igitur in omnibus morbis partium neruosarum ex frigiditate, Apoplexiâ, Paralyfi, Epilepsia, conuulsione, stupore. Datur cum magna utilitate nutricibus ad arcendum comitialem morbum infantium, aut quando adest, ad curandum.

Ex

DE NATVRÁ

Ex Spica.

Quidam pro Lauendula Spica uulgari utuntur. Hec illa efficacior quidem est, sed minus grata. Est enim uehementer medicamentosa, & odore minus fragranti.

Ex Iuniperis.

Grana Iuniperi etiam à quibusdam Cereuisiæ imponuntur, quæ contra uenenâ ualere creditur. Conseruit utijs renum & uesicæ, menstrua prouocat potenter.

Ex folijs Persicorum.

Quidam durationis causa inserunt folia Persicorum Cereuisijs, quæ urinam mouet, ac lumbricos uentris tollit.

Cereuisia Laurina.

Ex baccis lauri Cereuisia conficitur, qua multum utuntur in his locis homines. Confortat caput & stomachum. Aperit epas, urinam cit, calculum renum & uesicæ comminuit propellitq;. Quidam ingressu in balneum, bibunt laurina Cereuisiam sudoris gratia. Mouet sudorem & extra balneum. si bibentes se curiosè operiant uestibus. Cõducit malis inter cutem & carnem consistentibus. Mulieribus tardantes menses promouet.

Ex Azarò.

Hic potus egregiè urinam mouet, & serosum sanguinis excrementum per uesicam educit, quo nomine plurimum iuuat hydropicos. Conseruit felle suffusis, et articularum

Articulorum dolore laborantibus, cotyledones crassissis, & uiscosis humoribus obstructas recludit.

Ex Centaurea.

Quidam ex floribus uel comis Centaurei conficiunt Cereuisiam, quo sine ignoro. Ceterum usus eius sunt uarij, & multiplices. Habet uim incidendi crassos & uiscosos humores, aperiendi obstructiones uiscerum, cum aliqua tamen confortatione, ictericos & lienosos iuuat, similiter articulorum dolore laborantibus confert, soluit aluum, & biliosa deijcit, necat & expellit uermes. Sunt qui loco experimenti hoc potu ad febres depellendas non incommodè ieiunà stomacho utuntur: Ceterum mulieribus uterum gerentibus, tanquam pestis nocentissima, uitandus est.

Ex Caryophyllata.

Vsitatus etiam potus ex radicibus Caryophyllatæ confectus, magis ut opinor propter saporis odorisq; suauitatem, quàm propter insignes utilitates, quas uulgus ignorat. Cōfortat autem principalia membra omnia sua aromatica qualitate, cordiq; imprimis amicum est, iuuat coctionem corroborando uentriculum, conducit frigidis capitis adfectionibus, præcipuè uertigine laborantibus ex causa frigida.

Ex Cerasis.

Hæc ferè ubiq; locorum Cereuisia conficitur. Est nãq; colore eleganti, sapore gratissimo, calido uentriculo amica, utiliter æstate bibitur. Quidam contundunt cerasa cum nucleis, & simul Cereuisiæ inserunt,

DE NATVRA

quam ego priori præfero, & temperatiorem esse nõ dubito. Est enim penetrabilior ratione nucleorũ, urinae mouendæ accommodatior.

Ex folijs Quercus.

Hoc potu quidam utuntur in dysenteria, pro singulari experimento. Neq; id ratione caret. Astringendi enim facultatem habet, sistit aluum, omnis generis fluxiones suppressit, confert ad sputum sanguinis, pro manantes intèpestiuè, aut immodicè menses coercet. Corroborat uentericulum, iuuat retentionem, pro uocat urinam, & quibusdam dysuria laborantibus præsentem fert opem.

Ex fructu Prunellorum syluestrium.

Non inutilis est hæc Cereuisia, & à multis magis ex consuetudine, & aliorum exemplo, quàm certè usus causa conficitur. Habet facultatem refrigerandi, uehementer adstringendi, ideo omnia, ut quæ ex folijs Quercus fit, sed multò efficacius præstat. Confortat uentericulũ, fluxiones alui, intestinorũ, uteriq; compefcit. Reprimet etiam extrinsecus imposita, quæ membris influunt, æstiuo tempore non est incommoda, potissimũ si à prandio haustus sumatur. Assiduũ enim eius usum non probo.

Ex fructibus rubi Idæi.

Hic potus adstringit, conducit calido, & dissoluto stomacho, non continentibus cibum pulchrè opitulatur, fluxiones omnis generis compefcit,

Possunt

Possunt eodem modo, alijs quoq; plantis, herbis, feminibus, & fructibus, Cereuisiæ ad necessarios usus condiri. Verum ego ne prolixitate molestiam lectori adferrem, usitata tantum elegi, ac uires eorum summam perstrinxi. Spero meum studium bonis omnibus probatum iri, multisq; qui uarietate delectantur, ac ualitudinis curâ agunt, aliquid profuturum. Ut autem facilius hoc argumentum intelligatur, & nihil inexplicatum relinquatur, totam tractationem de Cereuisijs in quasdam conclusiones contrahere operæ precium uisum est, quas nunc subijciam, mox breuem earundem explicationem, propter ea quæ suprâ ommissa, aut non satis dilucidè explicata sunt, adiungâ.

CONCLVSIONES DE NATURA & facultatibus Cereuisiarum.

- I. Cereuisia est potus ex aqua, frumento preparato, & lupulis coctus.
- II. Cuius uaria genera sunt, inter quæ hordeaceæ, & triticeæ Cereuisiæ meritò primas obtinent.
- III. Harum temperamentum calidum esse, cōtrâ multorum opinionem, asserimus.
- IIII. Etsi autem hordeum sua natura frigidū est, tamen putrefactione & tostione aliquid caloris acquirit.
- V. Triticum cū per se calidum sit, tostione calidius redditur.
- VI. Lupulum calidum esse, tum odor, tum saporibus arguunt.

DE NATURA

VII. Aquam frigidam & humidam esse constat.

VIII. Cum igitur potissima materiae Cereuisiarum calidae sint, sequitur & illas calefaciendi facultatem habere.

IX. Idem effectus quoque manifestè ostendunt. Nam potè sensibiliber calefaciunt corpora, & caput petunt, largiusque hausta ebrietatem inducunt.

X. Hæc non nisi à calida causa proficiscuntur.

XI. Secundaria Cereuisia, aut aqua hordeacea simplex non calefaciunt.

XII. Hæc enim ex aqua & hordeo crudo coquitur, quorum utrunque frigidum est. Illa etiamsi aliquid à materijs Cereuisiæ participat, id tamen exiguum est, ideoque secundaria Cereuisia ab aqua non multum distat.

XIII. Differunt ueterum Zythus, Curmi, & Phucas Simeonis à nostris Cereuisijs, ratione materiae, & præparationis.

XIIII. Nam nec lupulum addiderunt, nec frumentum eodem quo nostri pacto præparare consueverunt.

XV. Itaque ut illæ ab autoribus improbantur, sic nos has ualde salubres esse censemus, quod color ac robur utentium demonstrant.

XVI. Non enim solum medicamentorum ritu alterant corpora Cereuisiæ, sed etiam nutriunt (alia tamen alijs magis, pro frumenti & consistentiæ ipsarum diuersitate) gignunt bonos humores, nec renes,

nec

nec nervos, nec cerebri mēbranas lædunt, ne inflationes faciunt, nec Elephātiāsin, nisi ex accidenti, creāt.

XVII. Triticæ igitur uberius nutrimentū hordeaceis Cereuisijs præstant, quòd triticum hordeo in nutriendo sit ualentius.

XVIII. Crassiores uerò quia plus frumēti habent, uberius alimentum corporibus præbent, quemadmodum Dantiscana, Hamburgensis. Tenuiores cōtrà ob materiæ paucitatem, minus alunt, ut Brunswicensis, Embecensis, & ex albis quædam Polonica atq; Lituana.

XIX. Fiunt autem non solum copia materiæ, sed etiam coctione crassiores Cereuisiæ.

XX. Variant et tempore. Recentes admodū satis quidem alunt, si probè concoquūtur, sed ægrè penetrant, facillè aluum turbant, inflationes mouent, obstructions pariunt, uetustæ acidæq; parum alimentū habent, partes nervosas offendunt, non obsunt tamen illis qui crassis succis abundant.

XXI. Sicut nimis recentes, quia non exactè defecata & turbida sunt, iure improbantur, ita & quæ in fundo sunt, eandem ob causam uituperandæ.

XXII. Eodem modo & reliquæ turbidæ, siue feculentæ omnes, cuiuscunq; ætatis sint, inutiles iudicari debent.

XXIII. Quæcunq; saporem aut odorem aliquem peregrinum referunt, ut adustæ, fuliginosæ, situm dantes, aut respicientes, item crudæ, uitio non carent.

DE NATURA

XXIII. *Medias in omni genere reliquis præferendas, & humanis corporibus accommodatissimas esse censemus.*

EXPLICATIO BREVIS.

I.

Hæc propositio est definitio casualis.

Cereuisia. *Quia à Cerere deriuatur, potius quàm Ceruisia scribendum, ut opinor, licet hoc posterius crebrius apud autores reperiatur. Verùm parum refert, hoc ne an illo modo scribatur dicaturue.*

Potus. *Est genus in definitione.*

Coctus. *Differentia. Alij enim potus sunt naturales, alij artificiales. Horum alius coquitur, ut Cereuisia, hydromel, alius non coquitur, ut uinum. Comprehenditur autem hac uoce coctus, causa efficiens & instrumentalis. Coctio siquidem non fit nisi ab igne, siue per ignem, qui ab aliqua persona paratur, & administratur, quæ causæ efficientis rationem obtinet.*

Ex aqua. *Hæc est subiectum Cereuisiæ.*

Et frumento. *Non enim ex hordeo tantum, sed etiã ex alijs frumentis Cereuisiæ coquuntur, ideo genus quàm speciem ponere malui.*

Præparato. *Ad differentiam crudi, ex quo aqua hordei, & ueterum Cereuisia conficitur.*

Lupulis. *Ita plerunq; Medici in numero plurali efferunt, ut Syrupus de Lupulis.*

II.

Diuisio generis in species.

Varia genera. Vt supra ostensum est: Nam ex omnium frumentorum & leguminum generibus possunt confici. Sunt tamen hæc due usitatissimæ, & propter materiæ excellentiam præstantissimæ, multisq; modis reliquis omnibus anteponendæ.

III.

Hæc propositio caput est disputationis, & summam negocij complectitur. Reliqua enim facile ac sine multa contentione transigi possunt. De qualitate potissimum controuersia est.

Contra multorum opinionem. Omnes enim serè, non solum idiotæ, sed etiam Medicinæ periti, uno ore tradunt, Cereuisias frigefaciendi uim habere.

III.

Sequuntur causæ siue rationes sumptæ à priori, siue à materia Cereuisiarum. Occurritur autem tacitæ obiectioni. Quomodo ex frigida materia fieri potest calidus potus?

Sua natura. Per se, crudum, non præparatum. Tamen. Responso.

Putrefactione. Ex putrefactione enim calefiunt, cum reliqua corpora omnia, tum maxime semina &c. Gal. Item humor melancholicus, terrestris, frigidus, & siccus putrescendo incalescit. Et putredo siue materia putrida calidorum morborum, ut

DE NATURA

Medici testantur, causa est. Hoc loco obijcitur res putridas frigiditas esse, quod uerum esse minime inficias imus, si plane computruerunt, sed non quae putrescere incipiunt, aut leuem putredinem sentiunt, sicut frumentum preparatum, multo minus quae adhuc putredinem habent. Differre autem exiccationem quae ab aere sicco & ab igne fit, omnino mihi persuadco. Hic siquidem praeter siccitatem empyreuma quoddam a calore ignis accedere non dubium est, idque rationes supra posita aliquomodo ostendunt.

Tostione. Quae est principium adustionis. Aliquid caloris. Nam non uehementem, sed leuem torrendo calorem concipit.

V.

Triticum esse calidum constat.

Calidius redditur. Hic obijcitur,

Si hordeum alienam acquirit temperaturam tostione, Ergo & triticum: & si redditur frigidius, sicut illud, calidius euadit.

Respon. Triticum propriam non abijcit, uerum praeter illam etiam aliquid alienae caliditatis assumit.

VI.

De lupuli natura, quem quidam lupum, aut lupum salictarium Plinij esse autumant, fortasse sic dictus, quia salicibus iuxta sepes amascitur, nihil relatu dignum apud probatos autores inuenio, Mesue frigidum esse

esse memoriae prodidit, quae sententia quam absurda & à ueritate aliena sit, examinami saporis & odorem, meridiana luce clarius est. Quidam ex recentioribus, 10. Vigo, calidum & siccum esse scribit in primo gradu, sed declinare ad frigiditatem, hoc est, leuiter admodum calefacere.

Quoniam uerò de temperatura inter autores non conuenit, ex qualitatibus potius iudiciū facere, quam sine rationibus alterutram sententiam adprobare æquum est. Nos ut minimum secundum ei gradum in caliditate & siccitate tribuendum censemus, quod ex secundis ipsius qualitatibus colligi & probari haud magno negotio potest. Omnia siquidem uehementer odorata calida sunt, quippe cum uaporum et exhalationum copia non nisi à calore proueniat. Esse autem flores lupuli odoratos, experimur illi, qui eos autumnino decerpunt, aut qui plantam cum floribus pro lecto sibi substernunt. Implent enim caput, faciunt carybariam.

Verum multò firmiores à saporibus rationes sumuntur. Principiò constat, omnia amara esse calida & sicca. Amaritudo lupuli uel ex folij unius mansione sensibilibiter deprehenditur, multò autem magis dum coquitur, diffusa amara qualitate in liquorem, id sentitur. Præter hanc qualitatem & acrimoniam non paruam habet. Mansa enim & dentibus trita, saliuam propemodum instar pyrethri elicit atq; extrahit. Hæ rationes liquidò demonstrant, luc

DE NATURA

puli flores calidis & siccis secundi gradus rebus an-
numerandos esse.

Quòd autem flores lupuli in aqua decocti, non-
nunquam membris inflammatione adfectis emplastrè
modo impositi opem ferunt, hinc non necessariò se-
quitur, eos frige faciendi uim habere. Differt enim lon-
gè quod per accidens fit ab eo, quod primariè, & per
se contingit. Imponitur eodem modo uentri in tormi-
nibus ex flatibus, quoniam uim calefaciendi & dige-
rendi habent, non quòd refrigerent aut constringant.
Idem iudicandum est de febribus biliosis, & morbo
regio. Nam cum bilem expurgat, non mirum est bi-
liosam febrem curare. Regio uerò morbo laboranti-
bus ideo confert, quia aperiendi naturam habet.

VII.

Aliter Physici, aliter Medici de aqua loquuntur.
Illi enim nihil aqua frigidius esse docent, idq; uerum
est, si de puris elementis agitur. Sicut enim ignis
summam caliditatem, ita aqua extremam frigidita-
tem possidet, talis aqua ut bibatur nequaquam ido-
nea est, sed ingesta non minus quàm ignis ipse cor-
rumpit corpora. Medici igitur de aqua potabili
sunt intelligendi, quæ ita à conditore omnium rerum
in usam hominum, reliquorumq; animantium tem-
perata est, ut commodè potari possit. Nec est hac ue-
tustior potus. Nam ante Noë tempora, quid aliud
quàm aquam bibisse homines, qui diuturnitate uitæ,

Et corporum robore nos longè antecelluerunt uerisimile est. Nonne etiam nunc in uicinis regionibus homines, qui nunquam in uita potum præter aquam degustarunt, inueniri existimas? Quinimò uidemus sæpenumero quibusdam aurigis aquam cum suis equis communem potum esse. Est igitur mediocriter frigida, non per exuberantiam. Quare est atteratu facilis, et paulo momento alias atque alias naturas maceratione, coctione, aut simpliciter admixtione admittit.

VIII.

Conclusio probationis prioris.

Potissimæ. Non quantitate, sed qualitate et numero. Plus enim aquæ quàm reliquæ materiæ accipitur.

Calefaciendi uim habere. Compositum enim sequitur naturam simplicium præcipuorum.

IX.

Altera probatio à posteriori, siue ab effectibus sumpta, quæ etiam sine ullis rationibus ualet. Sed hoc thema supra abundè declaratum est.

X.

Frigida enim non subuehuntur in caput. Igitur non inebriant. Calida autem utrunque faciunt.

XI.

Suprà dixi, secundariam Cereuisiam esse colamentum

DE NATURA

tum reliquiarum primæ decoctionis, & fit ut lozæ vini, colata uidelicet aqua peruinacea. Aqua hordeacea est illa usitata ex aqua & hordeo decoctio, quæ uulgo in febribus multum utuntur. Simplex autem dicitur ratione aliarum, in quibus semina quædam, uel radices, uel herbæ, aut fructus unâ cū hordeo coquantur.

XII.

Ex hoc sequitur causam caloris Cereuisiarum, aut in præparatione frumentorum, aut in lupulo solo, aut in utroq; consistere.

XIII.

Rationes præcedentis thematis.

Non multum distat. Nam calore paululum excedit aquæ frigiditatem, & si quid nutrimenti habet, admodum exiguum est.

XIIII.

Ne quis ex ueterum descriptionibus de nostra Cereuisia iudicium faciat, tenere oportet discrimen inter utranq; quod supra indicauimus.

Ex præparatione. Et per consequens, temperatura.

XV.

Ratio præcedentis.

Nec frumentum. Nam tantum aqua macerabant hordeum, quemadmodum nos potum ex malis syluestribus confusis, affusa aqua conficimus.

XVI.

XVI.

Quod color. Probatio à signis. Videmus bibentes Cereuisiam coloratos reddi. Color autem bonus à bono sanguine, sanguis bonus ex probò nutrimento, & uirtute coëtrice integra oritur. Idem robur quoque corporis testatur. Nutrimentum enim salubre probos humores producit, & robur corporis auget. Vitiosum autem alimentum cacochymia parens est. Sed si obijciatur, Cereuisiam solum partialem utriusq; causam esse. Respondeo, me id non negare, sed si mali humores inde gignerentur, neque coloratos, neque robustos homines efficerent.

XVII.

Hic opus est explicare discrimen inter medicamentum & alimentum. Medicamentum dicitur materia, quæ corpus alterare potest, ut lupulus, & pleraq; ex Pharmacopolijs sumpta. Alimentum contra est, quod à corpore alteratur, & in aliti substantiam conuertitur. Inter hæc mediam naturam obtinent, quæ utrunq; simul, siue æqualiter siue inæqualiter præstant. Eiusmodi materiæ alimenta medicamento fauocantur, quòd pariter nutriant & alterent.

Nec elephantiasin. Hæc dicuntur collatione ad Veterum Cereuisias, à quibus huius notæ malæ existunt. Elephantiasis uero idem est, quod uulgo & in sacra scriptura lepra nominatur.

Nisi ex accidente. Nisi Cereuisiæ uitiosæ fuerint,

D E N A T V R A

*vint, aut immoderatè uel intempestiuè hauriantur. Nam res etiam optimæ ac saluberrimæ abusu degenerant, & alienos à sua natura effectus produ-
cunt.*

XVIII.

Compositum sequitur simplicium naturam, ut dixi.

XIX.

Siquidem nutriendi uis à frumento pendet.

XX.

Causæ crassitudinis ex superioribus patent. Quòd autem coquendo crassiorem consistentiam acquirat, præter alia argumento est Emplastrum de Cereuisia, cum tamdiu coquitur, dum emplastri modo lineo panno induci potest.

Est & tertia causa consistentiæ ætas, at due posteriores cum prima coincidunt. Nam cum aqua minuitur, crassitudo augetur, siue id coctione, siue ætate fiat.

XXI.

Inflationes. Propter feces, quæ flatuose sunt. Qui crassis succis abundant. Habent enim uim aliquam incidendi & attenuandi humores crassos & pituitosos.

XXII.

Inter uitiosas Cereuisias etiam fæculentæ ratione fundi reputantur, Feces enim quocunque modo admiscen-

admiscentur, Cereuisiam uitiant.

XXIII.

Quædam etate sunt turbidæ, ut recentes quædam, ex aliqua occasione externa, uidelicet agitatione uasis, aut cum una uice simul omnis ex uase extrahitur. Ita enim commoueri ac turbari Cereuisiam necesse est.

XXIII.

Quando Cereuisiæ peculiare sibi sapores amittunt, uitiose censendæ.

Crudæ. Contrà. Cereuisiæ sunt coctæ, Ergo non crudæ. Respondeo. Est æquiocatio. Crudum aliquando dicitur omnis coctionis expers, aliquando quod non probè aut perfectè coctum est. Hoc modo Cereuisiæ crudæ dicuntur, lupulo non ad satietatem percocto &c.

XXV.

Medias uoco, exempli gratia, quæ nec crudæ, nec adustæ, non nimis recentes, nec nimis antiquæ sunt.

PARS

PARS SECVNDA,

DE MVLSA.

PRAEFATIVNCVLA.

IN hac parte breuior ero : Nam pleraque ex superioribus diiudicari ac cognosci possunt. Et si autem non minor uarietas est Mulzarum quam Cereuisiarum, non tamen proluxa oratione, & multis exemplis utar, sed praesens argumentū paucis expediam, deinde totam materiam in propositiones redactam, atque à me publicè disputatam, subiungam.

Nec dubito, quin haec simplex ratio explicandi, & breuis praecipuorum locorum enumeratio grata futura sit discendi cupidis. Sequor consilium Horatij:

Quidquid praecipies esto breuis, ut citò dicta

Percipiant animi dociles, teneantq; fideles.

Malo enim necessaria tantum, atque ad rem pertinentia enumerare, quam ostentatione copiae, alienis proculq; accersitis orationem nimium extendere.

DE MVLSA.

1. Multis in ore est dictum Pollionis Romuli, & passim à literatis hominibus citatur. Sed pauci mulsum rectè distinguunt à mulsā.

2. Sunt igitur principio adpellationes discernendae, & utrique potui suum nomen tribuendum, ne indistinctis uocabulis rerum uires confundantur.

Mulsum

Mulsum autem diuersum esse à Medone, ut quidam nominant, uel solæ etymologiæ Græcarum adpellationum luculenter confirmant. Hoc enim Hydro meli dicitur, quasi potus ex aqua & melle confectus, alio nomine melicraton. Illud Oenomeli, quia ex uino & melle cõparatur. Latine mulsum, & mulsã (substantiuus nimirum, uinum, aqua, omiſſis) efferuntur. Cæterum mulsum simplex hoc tempore, quod sciã, in Germania, aut apud nos, non est in usu. Quidam inter pocula saccharum uino, non ualetudinis, sed palati gratificandi causa admiscet: qui potus suauior illo, nec minus salubris. Conficitur tamen non raro mulsum in maritimis ciuitatibus, conditum aromatis, cinnamomo, zingbere, galanga, nuce aromatica, macere, granis paradisi, cardamomo, caryophilis, croco. Interdum piper, præsertim longum, additur. Sunt qui aliquot grana gnidia adiiciunt, sed non sine periculo bibendum. Vocatur hic potus uulgo Claretum, & Hippocras, ueteribus mulsum aromaticè dicitur. Alij loco mellis saccharum accipiunt.

Mulsã nostrã à ueterum, si materiã spectes, parum admodum distat. Illa ex aqua pluuiã magna ex parte conficiebatur, nostrã ex quacunque. Additur nostræ aliquid lupuli, ut diutius durare queat. Neq; enim mel alieno adminiculo multum indiget, cum alioqui sua natura non faciliè corrumpatur, nisi nimia aqua dilutum, sed alia potius corpora integrã

DE MULSA?

diutissimè seruet. Ex ueteribus quidam fermentum
 Mulsæ, eo ut opinor consilio, quo nos lupulum adie-
 cerunt, uel potius ut citò & bene serueret. Quemad-
 modum Poloni & Lituani potui sibi familiarissimo
 ex uulgarì branca ursina facta, fermenti aliquid in-
 ijiunt. Vincitur autem simplex & frugalis illa ue-
 tustas, tum uarietate, tum præstantia Mulsarum, à
 nostro seculo, uentri gulæq; deditissimo. Subinde
 alia atq; alia gulæ irritamenta, non ad sanitatem con-
 seruandam, aut uitam prorogandam, sed ad uolupta-
 tem, ad perniciem mortalium, & præmaturam mor-
 tem accersendam excogitant. In qua arte quò quis se
 dicitior & ingeniosior iudicatur, eò celebrior habetur.
 Adeò paulatim mundus à prisca illa integritate de-
 generat, & deterior fit. Sed non propter abusum res
 bonæ negligendæ sunt.

5. Mulsæ est potus præstans, maximè idoneus homi-
 nibus, has regiones incolentibus, in quibus mellis opti-
 mi summa copia, uini boni magna inopia. Et quid
 quæso aliud Mulsæ est, quàm uinum arte confectum?
 Sententiæ nostræ suam Plinius addit calculum, libr.
 14. cap. 17. his uerbis: Fit uinum ex aqua & melle
 tantum.

Nectar. Quid putas Nectar, potum deorū, à poëtis celebra-
 tum, atq; laudibus in cælū usq; elatū, aliud esse quàm
 mulsam, quæ ex aërea materia, ut ille dicit, originem
 ducit? Ea enim appellatio uino tribui non potest, mul-
 tò minus cereuisiæ, quæ à ueteribus ad unum omnibus
 scriptoribus

scriptoribus culpatur. Cum itaq; nullū sit tertium, non uideo cui Nectaris adpellatio q̄ Mulsæ conueniat.

Conditur etiam mulsæ uini cereuisiarumq; modo herbis & aromatis, sed tamen parcius. Quæ ex Helenio fit, si ritè paratur, uitijs pectoris saluberrimum auxiliū est, nam Mel & Heleniū utrunq; per se pectori est amicissimum. Ex Zedoaria facta obstat uenenis, robur addit stomacho, fastidia diuturna tollit. Quæ uarijs aromatis conditur, ac præcipuè cariophyllos præ se fert, alibi mulsæ aromatics, hic cæsar antiquus appellatur: causam nō uideo. Vtilissimus potus est, in frigidis et humidis membrorū nutritiuorē uitijs, nec nō in pectoris intemperaturis. Similiter in morbis neruorum frigidis, apoplexia, paralysi, epilepsia, spasmo, ita tamē ut medicamentorum lege ieiuno stomacho modicè degustetur, nō ad faciet atē bibatur.

Mulsæ simplex temperamentum mellis habet, nec opus est multis argumentis ad confirmandā hanc sententiā, si quis superiorū meminuit. Porrò mel esse calidum & siccū in secundo gradu. Medicorū nemo non profitetur. Habet facultatē extersoriā, est tenuiū partium, secundū magis & minus, pro pabuli apū uarietate. Nā maximè tale est, quod prouenit ubi thymus copiose nascitur. Cum autē tenuium partiū sit, necessario etiā aliquid acre possidet, per quod uentrē ad excretionē irritat. Inflat quoq; mel. Sed coquendo quidquid flatuosum est, in spumā abit, abijciturq;. Quòd si & extergendi uis melli adimatur, magis ad uri-

DE MULSA.

nam ciendam idoneum, itemq; ad alimenti distributio-
nem ac nutritionem aptius redditur. Adimatur autem
coctione, quod fit, dum mulsa paratur.

Hæc igitur dum adhuc cruda est, inflationes mo-
uet, tormina excitat, aluum soluit, exiguam alimoni-
am corpori præbet, uocaturq; à Medicis mulsa cru-
da, decocta in sequentibus dicam.

Hic quidam inferunt: Mel habet æream natu-
ram. Nam poëtæ mel æreum, item roscidum uocant.
Non igitur siccum, sed humidum est.

Respondeo. Aliter Physici & poëtæ, aliter Me-
dici rerum temperaturas æstimant. Fortasse mel
aëris qualitates habet, si ad totam naturam compa-
retur. Nos uerò de ea comparatione, quæ ad homi-
nem fit, Medicorum more, hoc loco intelligi uolumus.
Neque uerò ex rore tantum apes mel colligunt, sed
etiam ex plantis, præcipueq; floribus ipsarum.
Ros siquidem insipidus, & aquæ naturæ est, omnisq;
coloris expers. Nam quid est aliud, quam uapor in
plantis condensatus? An uerò qualitatis plantarum
in guttulas adhærescenti ista in illo tempore transmi-
grent, alia quæstio est. Atqui ego id fieri non posse
arbitror. Nam plantæ sapes suos & colores non
solum contactu superficiali rebus communicant.
Si solus ros esset materia mellis, frustra à Meridie
æstiuo tempore illo calore solis iam antè depaasto, api-
culæ circumuolitant, querentes alimoniam, nec pro-
miscuè omnibus plantis insiderent, sed tantum proxi-
ma

ma quæq; aut quæ roris plurimum haberent, expeterent. At experimento constat, eas ex omni genere posse aliquid colligere. Hinc tanta diuersitas odoris, coloris, saporisq; in melle inuenitur. Non tamen negamus, eas quibusdam magis gaudere, quàm alijs. Delectantur enim certis plantis, & quarundam herbariũ succo suauissimè fruuntur, quemadmodum Melissa, quæ ob id ab apibus Græcè Melissophyllon, Latine Apiastrum nomen adeptæ est.

Reperitur in quibusdam locis, ut in Sardinia, mel amarum, propter absinthij abundantiam, quo apes eò loci potissimum, deficientibus familiaribus herbis, nutrir coguntur. Cùm itaq; mel calidum & siccum sit, quis dubitat idem temperamentum Mulsam habere? Mirari tamen quibusdam hoc loco subit, si calida & sicca est (ut nos affirmamus) cur Hippocrates febricitantibus, quibus frigida & humida, utpote contraria, competunt, & alijs acutis morbis correptis, exhibeat. In causa est præparationis modus. Nam illa mulsa qua in febribus utuntur, ualde tenuis & aquosa est, non, ut nostra, plena. Non caput petit, non aquæ modo in præcordijs moram trahit, citò transit, properat, & ad uesticam celeri motu contendit, non est ingrata uentriculo iecoriq; Non igitur nocet, sed confert.

Sed hoc loco aliquis subijciat: Est uera esse, quæ de tenui siue aquosa mulsa dicis, sed cur media æstate, in festo D. Ioannis, cùm aër calidissimus est, & bi-

liosus humor in corporibus mortalium dominatur
quàm meraciſſ. cum magna ſolennitate bibitur, idq̃
diuturna experientia à multis rationibus comproba
tur, nec ab ullo hæcenus reprehensum eſt? Grauis eſt
obiectio, & quæſtio difficilis explicatu. Ego ſuperſti
tione potiùs, quàm ratione illum morem primũ in Ger
maniam, aliasq̃; regiones inuectum eſſe opinor. Nec
credo quenquam probabilem ſaltem cauſam eius rei
reddere poſſe.

7. Quomã uerò Muſſa gradibus differt, ſcire oportet, eam uires ſumere aut à mellis præſtancia, qua hæc regio etiam cum Attica certare poteſt, aut à copia, quæ nõ eſt certa meſſura circumſcripta, alij alijs plus, alij minus recipiunt.

Facit etiam plurimum ad hanc rem coquendi modus, qui non parum uariat, in quo ſumma rei poſita eſſe uidetur. Nam ex eodem melle, eodem loco diſſimilis potus effingitur. Sed de hac re nihil in præſentia dicam. Ergo cum omnes cauſæ, quas commemorauit, concurrunt, generoſiſſ. muſſa fit, quæ tum calefaciendo, tum nutriendo, alijsq̃; effectibus reliquis præcellit. Sunt tamen quædam notæ, quibus gradus deprehenduntur, ab odore, ſapore, coloribusq̃; ſumptæ. Colorem à melle accipiunt, mel, ut dixi, à planis. Idem de ſapore ſentio. Cuius rei euidentis teſtimonium in melle Bricæo apparet, quod & olfactu & gultu ex Erica factum eſſe perſpicuè deprehenditur.

Colorum uerò plures cauſæ ſunt. Crudæ enim uel
lcuiter

Leuiter tantum coctæ, mellis colorem retinent, reli-
 que non item. Quæ enim ex uirgineo melle, ut uo-
 cant, in tiliæ collecto paratur, subalba est. Quæ
 uerò ex alijs mellis generibus coquuntur, flauæ sunt,
 & quò magis coquuntur, eò magis color intenditur,
 adeò ut quædam passæi coloris inueniantur. Hæc co-
 lorum commemoratio & obseruatio ad iudicium de
 bonitate plurimum facit. Quò enim color longius à
 primo recedit, eò malsa fit ualidior, plus calefacit,
 plus nutrit. Et quanquam probè cocta probè alit,
 non tamen omnibus naturis, sicut nihil aliud quam u-
 nis bonum conuenit. Biliosis siquidem iuuenibus ad-
 uersatur, ac in calidis in bilem potius quam sangui-
 nem bonum conuertitur. Pituitosis uerò nisi uena-
 rum obstructionis periculum fuerit, & senibus ad præ-
 mè utilis est potus, prodest frigidis morbis, maxime
 cæcæ, partium neruosarum articulorum, iuuat pes-
 tibus, sedat tussim, spiritum educit mediocriter, con-
 fert renibus et uesicæ, calculi generationem impedit.
 Recens uerò aut non satis bene cocta, inflationes, tor-
 mina, colicosq; dolores excitat. Cruda uerò omnino
 aluum magis soluit, probè autem cocta magis nu-
 trit.

Peculiarem etiam facultatem Malsa habet, ad-
 uersus quædam ueneni genera, si quis Apollina-
 rem, aut Solanum furiosum sumpserit, potu meli-
 crati iuuatur, atq; liberatur.

12. Postremò de præstantia Mulsæ adhuc scrupulus restat. Columella enim, autor grauis, & nequaquam contemnendus, tiliæ, ex quarum floribus Lituanicum illud præstans mel colligitur, improbat. Ita namq; libr. 9. cap. 4. de apum pastionibus scribit: At tiliæ solæ ex omnibus sunt nocentes & c. Quocirca cum pabalum apum uitiosum sit, quomodo bonum mel ex eo fiet, & quomodo ex malo melle bona mulsa parabitur? At experientia constat, reprehensione indignas esse, cum flores ipsarum non lædant, sed plurimum caput corroborando iuuent. Singulare enim remedium comitali morbo ex tiliæ floribus destillatio elicitur. Non autem nisi cerebrum confortarent, aduersum epilepsiã uim haberent. Adde quòd hoc mulsæ genus non solum incolis harum regionum sit familiarissimum, sed etiam principatum, iudicio bibemiu obtineat. Longa enim experientia, quæ omni autoritate potior est, testatur, potu esse salubrem, & naturæ amicum. Sed desinam plura de Mulsæ referre, ne eorû quæ ab initio promisi, parû memor uidear. Fortasse hoc argumentum retexendi atq; latius explicandi dabitur occasio. Verum priusquam themata subiungam ostendam, quid apomeli sit, potus Mulsæ cognatis. quo quidam pro uera Mulsæ utuntur. Sic enim præparatur: Accipiuntur faui melle pleni, colore albo, mel pellucidum cominentes, quod manibus expressum optimæ fontanæ aquæ admiscetur. Nunc Themata subscribam.

DISP V.

DISPUTATIO DE MULSA.

I.

Pollio Romulus centesimum annum excedens, à D. Augusto hospite interrogatus, quâ nam ratione maximè uigorem illum animi corporisq; custodisset? Respōdit, intus mulso, foris oleo, ut Plinius memorie prodidit.

II.

Id de mulsa siue medone, ut uulgò appellant, nequaquam intelligi potest.

III.

Est etenim mulsum potus ex melle & uino confectus, uel est uinum melle conditum, quod Græci Oenomeli uocant.

IIII.

Medo uerò est hydromeli, Melicraton, siue aqua mulsa ueterum, quamuis ratio conficiendi nonnihil uariat: additur enim aliquid lupuli, durationis gratia, quamobrem & longè diutius quàm ueterum, hydromeli nostrum conseruatur.

V.

Etsi autem à mulso diuersus est, nihilominus tamen magnum in uita, in his potissimum regionibus, usum habet, & proximè ad uini naturam accedit.

VI.

Vis est illi calefaciendi & exiccandi. Nam mel calidum & siccum est, cuius temperaturam præcipuè refert.

DISPUTATIO

VII.

Alius tamen alio in calefaciendo, & exiccando, promellis bonitate, mensura, & coquendi modo, efficacior est.

VIII.

Nam qui præstantius, & copiosius mel recipit, et qui largius coquitur, ualidissimè utrunq; præstat.

IX.

Nutrit etiam non parum hic potus, si probè in uentriculo, & epate coquitur. Neq; enim id in quolibet natura promiscuè fieri potest.

X.

Sicut enim pituitosos, hoc est, frigidiore & humidiores iusto, tum alterando, tum nutriendo egregè iuuat, ita biliosis, & qui leui occasione obstructione uiscerum corripuntur, aut qui ructibus nidorosis (quos quidam ardorem stomachi non incommode nominant) expositi sunt, res admodum inimica est.

XI.

In calidis siquidem facile in bilem conuertitur, maxime qui meratior est, dilutior uerò aquosiorq; nõ item.

XII.

Præstantiss. modo est, qui ex melle, quod ex floribus Tiliæ congestum est, coquitur, infimus autem qui ex Ericæo, minimè omnium generoso melle conficitur, censeretur.

DISPV

DISPUTATIO DE EBRIE-

tate.

I.

Ebrietas est contra naturam, & homine Philoso-
pho indigna.

II.

Nam & corporis, & ingenij uires debilitat atq;
corrumpit.

III.

Hinc pallor & genæ pendulae, oculorum ulcera,
tremulae manus, effundentes plena uasa (quae sit pœ-
na præsens) furiales somni, et inquietæ nocturna, præ-
miumq; summum ebrietatis libido portentosa, ac iu-
cundum nefas. Postero die ex ore halitus foetidi, &
ferè rerum omnium obliuio, morsq; memoriæ, ut Pli-
nius scribit.

IIII.

Physicè & moraliter uerum est: Quicquid est in
mente sobrij, est in lingua ebrij.

V.

Nec expeditior ratio est, explorandi naturas &
uoluntates hominum, quàm per ebrietatem.

VI.

Hæc siquidem temperamenta optimè demonstrat,
& in apricum producit.

VII.

In alijs enim alios effectus, pro temperaturarū di-
uersitate, producit, quos ut elegantiss, ita uerissimè se-
quentibus uersibus Ouid, expressit:

VINA

DISPUTATIO DE EBRIETA.

Vina parant animos, faciuntq; coloribus aptos;
Cura fugit, multo diluiturq; mero.

Tunc ueniunt risus, tunc pauper cornua sumit,

Tunc dolor, & curæ, rugaq; frontis abit.

Tunc aperit mentes, æuo rarissima nostro

Simplicitas, artes, excutiente Deo.

VIII.

Est autem Ebrietas nihil aliud, quàm perturbatio mentis, & omnium actionum eius, ex immodico potu profecta.

IX.

Verè dixit Seneca, Consuetudine insania uitia uino contracta, etiam sine uino ualere.

X.

Nam consuetudo potandi temperamentum nativum etiam optimum alterat, & alienum accersit.

XI.

Ex his sequitur, Ebriosos neq; ad Ecclesias, neq; ad Scholas, neq; ad ulla alia publica munia idoneos aut admittendos esse, sed tanquàm fucos à reliquis procul remouendos.

DE

DE CAUSIS, PRAE-
SERVATIONE, ET CURATIO-
ne Ebricitatis.

Tres disputationes, ingenij iuuentutis exercen-
di gratia, in Regiomontana Scho-
la propositae.

EPIGRAMMA,

In disputationes de Ebricitate.

Ebricitas commune malum, suauissima pestis,
Hæc mea per titulos fama feretur ait:
Illa ego terrarum domitrix, regina matorum,
Quæ clarum toto nomen in orbe gero.
Dux scelerum suprema uocor, uicijq; magistra,
Nil nisi dulce malum, nil nisi dulce nefas.
Mors animi, gratusq; furor, blandumq; uenenum,
Morborum placidus fons, & amica lues.
Gurgulio, fundi baratrum, censusq; uorago,
Ultio sum præfens, ipsaq; pœna mihi.
Syrtis, Hydrops, Syren, Scylla, infaciata Charybdis,
Grandior & Furijs omnibus esse feror.
Nam quæ gestarum mihi surgat gloria rerum,
Notum est eois occiduisq; plagis.
Nullus erat sæuis unquam bellator in armis,
Qui dederit gelidæ millia plura neci.
Nemo tot impunè cædes, tot funera nemo
Aedidit, ac nostræ sæpe dedere manus.

At

DE EBRIETATE.

At mihi qua generis series ab origine pergat,
 Aut quæ sunt partus pignora chara mei,
 Quæ mala quãtãq; damna feram mortalibus ægris,
 Quo sim uicta modo, quo reprimenda metu.
 Istæ uentuti referunt causasq; latentes,
 Candidæ sincero pectore scripta dabunt,

David Milesius Nissenus.

IOANNES PLACOTOMVS
 Lectoribus S. D.

Magnam uim in omnibus negocijs, maximeq;
 in his communibus studijs, habet causarum
 cognitio & obseruatio. Adcò ut uerissimè Poëta ab
 omnibus prudentibus dixisse æstimetur: Felix qui po-
 tuit rerum cognoscere causas. Vera enim noticia re-
 rum nihil aliud est, quàm causarum cognitio. Quem
 admodũ et Aristot. Philosophorum acutissimus, memo-
 riæ prodidit, qui tũ demum nos scire aliquid scribit,
 cùm causas perspectas habuerimus. Quare in cogno-
 scendis causis plurimum operæ & diligentia studio-
 sis omnibus ponendũ est. Cuius rei nos hic tãquam pa-
 radigma quoddã proposuimus, non de omnibus cau-
 sis, sed de una quadã distributione, quæ non perinde
 nota est cunctis, ut uulgares diuisiones. Nam uir Do-
 ctissimus Philippus Melanthon, non ita pridem eam
 diuisionem ex Medicorum schola haud dubiè pro-
 pter insignes utilitates, in suam Dialecticam et Phy-
 sicam

ficam transtulit. Videtur autem, ut pleraq; alia ignota, imperitis obscura, atq; non necessaria. Sed plana & perspicua est, sitanum notum exemplum sumatur. Quale hoc est de Ebrietate, heu nimium nota & usitata materia, ideoq; facillimum, nec ullis ambagibus obnoxium. Habet enim externas causas euidentes, potiones uidelicet, omnis generis inebriandi facultate præditis. Deinde potus ingestus non statim inebriat, sed uim tantum habet inebriandi. Differt tamen ab altera causa, quæ in corpore nondum existit. Tertio, sunt uapores ueræ & propinquæ cause, quæ immediatè turbant spiritus animales, cerebriq; actiones offendunt. Hæ unà cum effectu sunt & desinunt. Ad hæc & alterius causarum cuiusdam diuisionis mentionem fecimus, quæ profectò etiã ualde utilis est. Quod cum ita sit, non dubito, quin candidi lectores nostrum studium sine probaturi, quod ad nullam aliam rem, quàm ad publicam utilitatem spectat & destinatum est. Sunt autem (ut id obiter propter imperitiores adijciam) causæ externæ, quæ extra corpus existunt, uulgo remotæ dicuntur, Medicis uerò *προκαίρηνκαί*. Internæ, quæ in ipso corpore sunt, Medici antecedentes et *προνοητένας*, uulgo mediatas, aut potentiales uocant. Hæ quàm diu quiescunt, talem adpellationem retinent, sicut potus recēs ingestus nō mox agit, nec cibus assumptus statim nutrit. Vbi uerò mouetur, & agere incipiunt, uocantur *εὐινκτα*, eò quòd effectui coherent,

DE EBRIETATE.

hærent, & cōiunguntur. Dialectici immediatas, Phisici actuales, Medici quidam *συνεκλήκεις* adpellant. Altera diuifio caufarum effectricum notior est, & ex uocabulorum natura facîle intelligi potest. *συνεργόν* enim cum alio agit, nec per fe effectum producere potest, ac propriè de efficiente dicitur, *συνάετιον* cōcaufa, quòd cum alia concurrat, & coagat. Hæc tamen paulò latius mihi patere, quàm præcedens uidetur. Vtraq; caufa partialis adpellatione cōprehenditur.

CONCLUSIONES DE Ebrietate.

1. Iustè ebrietas ab omnibus sanis hominibus reprehenditur, & tanquam pestis summè uitanda damnatur.
2. Est enim contra naturam, quod tum à priori, tum à posteriori constat.
3. Omne enim moderatum naturæ (quæ in symmetria quadam elementorum consistit) inimicum est.
4. Ebrietas etiã molestat tum corpus, tum mentem, & uarios grauissimosq; morbos parit.
5. Causa ebrietatis *συνεκλήκεί* coniuncta, siue immediata est uapor halituosus, contentus in capite, turbans spiritus animales.
6. *Ἐργονυξιμύς*, antecedens, siue mediata, est potus immo dicus in uentriculum ingestus.
7. *Ἐποκείαξιμύς* siue externa, est potus calidus halituosus,

- halituosus, ut Vinum, Mulsa, Cereuisia.
- Ζυβάειος, siue συβεγγός, est calor uentriculi 8.
 eleuans uapores à potu ingestio in caput.
- Sunt & συβάτια cibi halituosi, fumosi, quem 9.
 admodum allia, cæpe, raphanus.
- Subiectum ebrietatis esse cerebrum, in cōfesso est. 10.
- Inter omnes naturas facillimè, quæ calida & hu 11.
 mida capita habent, inebriantur, quemadmodum puer
 ri.
- Facilè & debilia capita, eò quòd causæ resistere 12.
 nequeunt, inebriantur, id quod senibus & conuales
 centibus accidit.
- Estigitur Ebrietas affectio cerebri, ex immodera 13.
 to potu contracta, omnes corporis actiones, maxi
 meq; animales impediens.
- Ex qua multa genera morborū nascuntur, sed pri 14.
 mus & propemodum indiuiduus ipsius comes est
 (quod ad animæ functiones attinet) delirium.
- Non ineptè igitur Ebrietas à quibusdam sponta 15.
 nea dicitur insania.
- Quòd alij bene poti loquaciores solito, alij facun 16.
 di, alij balbi, alij omnino muti fiunt, ob naturarum
 diuersitatem accidit.
- Quare illud Poëtæ: Pœcundi calices, quem non fe 17.
 cere disertum, non uniuersaliter uerum est.
- Balbutiunt ebrij, & quia cerebrum multa humi 18.
 ditate perfunditur, et quia copia humoris grauatur.
- Vinum etsi calidum est, gignit tamen immodicè 19.

- sumptum etiam frigidus corporis præter naturam affectus, ut est Apoplexia, Paralysis, morbus comitialis, caricomata, hydrops, podagra &c.
20. Præcipuum autem, & primum immodici uini potus uitium est cruditas.
21. Idem de reliquis quoq; potionum generibus sentiendum.
22. Ebrietas ex uino grauior, ex Cereuisia diuturnior est.
23. Illa etiam periculosiores morbos, quàm hæc producit.
24. Si quis ebrius repente obmutuerit conuulsus moritur, nisi febre corripiatur, aut uocem recuperet hora qua crapula solui consuevit. Hip. s. aph. 5.
25. Ebrietas non in omnibus æquali spacio, sed præ natura potoris, & uini soluitur.

DE PRÆSERVATIONE

Ebrietatis.

1. Optima & certissima arcendæ Ebrietatis ratio est parcè, & nõ nisi quantũ necessitas exigit, bibere.
2. Deinde à fortibus potibus abstinere, maximè quibus caput debile est.
3. Tertio, non uarios potus eiusdem naturæ simul ingerere, uarietas enim inæquales & turbulentos gignit halitus.
- Possunt tamen uinis fortibus aquæ misceri, aut leuiiores Cereuisiæ, qualis Embicensis est, superbibere, quæ uini uehementiam frangunt.

Inter

Inter pocula parum comedendum. Nam cibus potum in uentriculo diutius iusto remoratur, unde plus uaporum in caput fertur.

Nec cibi halitiosi inter bibendum assumendi. Tales enim per se caput implent, atq; offendunt.

Sunt & medicamenta quedam, quæ Ebrietatem natura, siue à tota substantia arcent, & uetus & Græcis dicta.

Hæc nisi ritè, id est, tempestiuè, & iusta quantitate usurpentur, plus faciunt interdum ad Ebrietatem accersendam, quàm impediendam.

Huius generis ab autoribus traduntur Absinthium marinum, amygdala amara, decoctum brassica, pulmo ouillus, coctus ieiunèq; præsumptus.

Sumantur autem eiusmodi pharmaca, uel ante cibum, uel cum modico admodum cibo.

Quædam etiam sumpta à crapula, ebrietatem nõ nihil impediunt, ut austera & adstringentia, quia uentriculi orificiũ claudunt, uaporesq; in caput ferri prohibent.

Vbi hæc omnia neglecta fuerint, præstantissima præseruatio est uomitus. Hic siquidem causam antecedentem Ebrietatis tollit.

Est & alui profluuium egregiũ auxilium eadem ratione, si cui contingere potest. id quod fit liquidis lubricisq; alimentis præsumptis, & stipticis in sine mense adiectis.

DE EBRIETATE.

DE CVRATIONE EBRIETATIS.

Curatio Ebrietatis, in causæ coniunctæ sublatione, & capitis alteratione consistit.

Causa coniuncta coctionem requirit, quæ optimè in somno peragitur, iuxta illud Galeni: Somnus concoquit, uigilia digerunt.

Somnus igitur præstantissimum Ebrietatis remedium est, cui diutius solito indulgere oportet, ut natura cruda concoquere, & deinde post somnum facilius aliena exhalare possit.

Nō tamen statim à poculis dormiendum, sed post aliquod temporis interuallum, solutaq; prius aluo.

Postridie caput leniter pectendum & fricandum, ut reliquæ uaporosorum excrementorum discutiantur.

Lauare autem caput, & uehementer fricare, non nisi crapula soluta nequaquam confert.

Malè igitur faciunt, qui caput frictionibus & lotionibus intempestiuis diuexant.

Perniciosum & à ratione uera alienissimum est quorundam præceptum, hesternam crapulam matutina ingurgitatione profligandam esse.

Contraria enim contrarijs non similibus tolluntur, & omne tale additum suo tali, facit illud magis tale, ut Philosophi loquuntur.

Est tamen cum manè, uel etiam noctu frigida aqua, aut Cereuisiæ lora, restinguendæ sitis gratia, rectè assumitur.

Nam

Nam defectui succurrere, & caliditatem ex uino contractam aqua restinguere oportere, theorema medicinale est.

Hinc legendum esse in Aphorismis Hippocratis opinor: Qui noctu bibere adpetunt, ijs non admodum sitientibus, si superdormierunt, bonum.

Suffragatur nostræ opinioni idem Autor, qui alio loco scriptum reliquit: Siti leui ex uigilia somnus remedium est.

DE CAUSA CONIUNCTA.

Ad Lectorem.

Grauis est hoc seculo inter doctos quosdam de Causa coniuncta controuersia: Verum utra sententia melior sit, adhuc subiudice lis est. Alij causam morborum internam nullum discrimen recipere, secundum Galeni dogma, ideoq; non esse causam coniunctam: aut si hoc concedatur, morbum cum causa confundi affirmant. Alij contrà internam causam diuidi in mediatam & immediatam pronunciant, eamq; distributionem ut necessariam, ita nihil incommodi habere contendunt. Deinde coniunctam causam diuersam à morbo esse demonstrant. His ego potissimum subscribo, non odiq; Græcorum, aut amore Arabum (neq; enim eos hoc loco dissentire, si candidè accipiantur, opinor) sed studio ueritatis, quæ omni autoritate potior antiquiorq; esse homini

Philosopho debet. Habeo meæ sententiæ non pro-
 fus, ut mihi uideatur, malas rationes, nec ex alijs qui
 nobiscum sentiunt sumptas. Diu enim me hæc que-
 stio exercuit, nec semel cum meis commilitonibus
 iam olim de ea contuli. Non igitur aliorum argu-
 menta repetam, sed tantum meas rationes enumera-
 bo, addita breui explicatione, ut rectius quid uelim
 intelligatur. Habeo enim præter hæc & alia, quæ
 breuitatis causa omitto, quorsum enim opus est de re
 tantilla integrum uolumen scribere. Quod cum ita
 sit, cædide lector, hortor petoq; ut hæc æquo animo
 legas atq; accipias. Quæ si non probantur, aut refu-
 tanda uidebuntur, facias id philosophicè, non satyri-
 cè. Decet enim Philosophos de rebus dubijs amicè cõ-
 ferre, non conuitijs, sed rationibus certare, & perso-
 nas causis non immiscere. Nec aliud sint eiusmodi
 disputationes, quàm ludi quidam ingeniorum, qui-
 bus se mutuò exercent excitamq; non alius alium
 deformet. Quod si feceris, non solum non molestum,
 sed longè gratissimum crit. Nam cedendum potius
 quàm succensendum meliora dicenti, boni uiri esse,
 & non minus laude dignum agnoscentem, quàm
 monstrantem ueritatem, omnino mihi persuadeo.
 Vale.

I.

Causæ morborum internæ sunt, quæ in ipso ani-
 malis corpore consistunt.

Hæc est definitio causarum morbificarũ interna

rum

rū generalis Galeni. Quòd aut sit generalis, in sequenti themate ex eodem autore luculenter probabitur.

II.

Harum aliæ nondum agunt, sed agere possunt, ut plenitudo, crassitudo, & lentor humorum: aliæ uerò iam agunt (quæ potissimum causæ adpellationem obtinent) ut putredo in febre putrida, crassus & lentus humor in obstructione.

Sequitur definitionem diuisio exemplis illustrata. Hic prima est quæstio, an aliqua internarum morborum causarum diuisio in Gal. monstrari queat, an aliquid inter causam antecedentem et morbum intercedat, quod etsi quidam omnino negant, mihi tamen haud difficile probatu uidetur, & quidem ex ijs ipsis locis, quibus illi suam sententiam tueri conantur. Primus ex 88. cap. artis medicæ sumptus est, cuius hæc sunt uerba: iam enim factum, atq; existentem morbum curare oportet, sed qui nondum quidem adest, ac futurus est, prohibendum est ne fiat. Prohibebitur autem sublata ea dispositione, à qua natura fieri potest. Talis uerò dispositio causa antecedens adpellatur. Hic idem uocat causam antecedentem, quod Auicenna causam potentialem siue mediatã. Similiter 8. Meth. cū dicit: Nō enim ei quæ iã facta est febris cōsulant, sed ei quæ nūc in generatione est prospiciūt, tollendis scilicet ijs quæ illas excitāt causis. Itē 11. Meth. Prophylacticæ officium est, causam quæ morbum creat adimere, Alio loco libro de sympto. differ. ita scribit:

Quum morbus affectus quidam sit præter naturam uitians actionem, fieri q; possit, ut morbū ipsum præcedat, alter adfectus qui & ipse quidem sit præter naturam, neq; tamen per se suapte ratione; sed interueniente morbo actionem lædat. Hunc affectū non morbum, sed causam antecedentem uocabimus. Hic causam antecedentem pro immediata usurpat.

Ex his locis liquidò constat, causæ antecedentis adpellationem in Galeno æquiocam esse, & diuersa significare: primò causam morborum internam in genere, deinde in specie causam potentialem, postremò actuaalem atq; immediatam. Ita & putredo à Galeno ipso numeratur inter causas morborum calidas, quod certè non nisi de coniuncta intelligi potest. Sunt plus quàm sexcenta alia loca, quibus idem probari potest, si non magis rationibus, quàm auctoritatibus uti liberet. Sed ex omnibus unum tantum, què multorum instar esse potest, subiiciam, qui adeò manifestus est, ut lectione solum, nõ explicatione indigeat. Causæ quidem igitur potissimùm cum agunt, hac adpellatione dignantur. Dicuntur tamen subinde ita, etiam si nondum quicquàm agunt, ideo quod agere possunt. Vt cruditas morborum causa dicitur, etiam si morbum nondum intulerit, de constitu. art. Medi. Ex his uerbis haud obscurè probatum est, antecedentem causam Galeno diuersas significaciones habere, & aliquando mediatam, aliquando immediatam causam significare. Id quod res ipsa etiam
clarissime

clarissimè ostendit. Necessè est enim inter humores putrescentes, & qui nondum putrescunt, constituere differentiam, cum diuersi reuera sint, & diuersos etiam effectus habeant. Humor enim crudus refrigerat, putrescens calefacit. Vterq; autem dicitur causa morbi interna. Oportet igitur inter causas internas morborum constituere discrimen. Similiter in fluxionibus inter humores fluentes, & qui in aliquã partem confluxerunt, magnum discrimen est. Potest idem discrimen ostendi in morbis, qui per consensum fiunt, ut capitis dolor ex uentriculo, epilepsia ex digito manus aut pedis.

III.

Has causas, cum diuersæ sint promiscuè, sineq; discrimine una uoce efferre incommodum, confundere uerò in morbis curandis, ualde periculosum est.

Que enim re ipsa differunt, etiam adpellationibus distinguere oportet, si non proprijs & elegantibus, saltem qualibuscunq; potius, quàm æquiuocè efferre. Indistincta enim parium confusionem, Confusio parit errorem, Error periculum.

IIII.

Prioribus enim præseruatio, posterioribus curatio debetur.

Sunt uerba Galeni, sicut & sequentia, & ostendunt usum diuisionis, seu continent rationem præcedentis sententiæ.

DE CAUSA

V.

Nam quod factum est, curare oportet, quod futurum est, prohibere ne fiat. Quod mixtum est, & adhuc fit, utroque auxilij genere indiget.

Causa præcedentis propositionis. Sicut igitur distinctæ sunt partes medicinæ, Prophylactice & Therapeutice, ita & obiecta earum (sic enim appellare libet) distinguere conuenit. In morbis siquidem curandis aliud antecedenti causæ, aliud coniunctæ competere uel uno exemplo ostendisse satis est. Fluxum humorum reuulsio, eorum autem qui membrum obsederunt, deriuatio medela est. Nonne hic causæ diuersitas diuersas curandi intentiones præscribit? Cur etiam alia medicamenta catholica dicuntur, alia topica? An non quia hæc causæ coniunctæ opitulantur, illa antecedenti prospiciunt.

VI.

Rectè igitur Auicenna causas internas distinguit, & non incommode alteras antecedentes, alteras coniunctas appellat.

Cùm enim diuersæ sint rectè discernuntur. Nec adpellationes incommode sunt. Mediatæ enim causæ quia ante effectum existunt, non ineptè antecedentes dicuntur. Immediatæ uerò, quia unà cum affectu sunt, etq; adherent, commodissime coniunctæ causæ adpellantur.

VII.

Quod perinde est ac si dicat, internarum causarum

rum alias potenciales, siue mediatas esse, alias uerò actuales, siue immediatas.

Et si causa coniuncta uel continens in hac materia apud Galenum expressè non legatur, tamen quæ idem significant reperiuntur. Neque uerò de uocabulo tantum quæstio est, sed potius de re ipsa, An uidelicet apud Galenum reperiatur causa morbifica, quam Auicenna coniunctam nominat. Quia uerò hoc supra satis ostensum est, nulla amplius probatione eget. An uerò potentialis causa sit, uel dici possit, cum effectum non habeat, quæstio est, Logica potius quàm Medica. Extat certè apud Philosophos & Dialecticos etiam hæc uox, & ex Galeno præter superiora, uel hoc uno loco probatur. Quæ febris adhuc in generatione est, dum aufertur, causa ipsa unã interit.

VIII.

Antecedens igitur est, quæ medio interueniente agit.

Ex antecedente causa fieri quidem potest coniuncta, sed antequam id accidat, uocetur siue mediata, siue potentialis, siue antecedens, parum interest, modo ab altera distinguatur. Est igitur antecedens causa, quæ nondum talis est, qualis dicitur: sed potest talis esse. Quod enim potestate est imperfectum, & adhuc futurum, atque ut fiat quidem id, quod dicitur uelut habile, non tamen adhuc subsistens.

Coniuncta uerò quæ agit immediatè, seu quæ iam facit morbum.

Hæc à Galeno non in uno loco effectrix causa nominatur. Neq; aliud est hic effectrix causa, quàm quæ à nobis coniuncta dicitur. Sunt & aliæ adpellationes. Vocatur causa mota, respectu quiescentis, & quæ nondum agit. Et quid quæso fluor substantiæ uel materiæ (quando Galenus loquitur de intemperaturis factis cum fluore substantiæ) aliud est, quàm causa coniuncta Auicennæ? Quid quæso sunt causæ morborum conseruatrices, uel causæ insalubres, ut nunc apud Gale. In summa, causa coniuncta est uerè & per se causa. Antecedens autem per accidens.

Coniunctarum quædã separari ab effectibus suis possunt, & uicariæ ab Auicenna appellantur, quem admodum humor acris & mordax in dyssenteria, qui etsi excretus fuerit adfectus, tamen manet.

Coniuncta causa, ut dictum est, significat actualem, eaq; duplex est: aut separabilis ab effectu suo, aut inseparabilis. Ita & Gal. 1. Meth. sentit, his uerbis: Eius affectus, qui actionem impedit, causæ quædam possunt non etiam esse, possunt autem & adhuc manere. Item in omnibus morbis, in quibus effectrix causa adhuc manet &c. Quæ uerba quid aliud docent, quàm effectricem causam aliquando à morbo separari posse, aliquando uerò morbo ita coherere,

herere, ut ab illo diuelli, nisi una soluatur, nõ possit.

XI.

Quædam uerò inseparabiles sunt, non uicariæ ab Auicenna dictæ, ex quarum separatione sanitas prouenit, hæ propriè continentés Græcis adpellantur, ac non solum actionibus ac pathematis, sed etiam morbis quibusdam compctunt, sicut putredo in febre putrida, crassa materia in obstructione, uentositas in colica.

Exempla causæ inseparabilis, quæ Græcis uerè *συνεκτικὴ* dicitur. Ridiculum & absurdum quibusdam uidetur hoc exemplum, & à doctrina Galeni alienissimum. Sic igitur argumentantur: Si putredo causa coniuncta esset putridæ febris, amota putredine calor quoque febrilis amoueretur. Quod non fit. Nam infrigidatio, ultima nimirum in curatione Medici operatio est necessaria. Ergo putredo non est causa coniuncta putridæ febris. Hoc argumentum firmissimum esse, & nullaratione labefactari posse, existimant. At ego consequentiam negandam censeo. Plus enim est in conclusione, quàm in præmissis. Hypothetica loquitur de calore febrili in genere. Conclusio est de febre putrida. Ergo sic argumentandum erat: Si putredo esset causa coniuncta febris putridæ, remota putredine febris quoq; putrida cessaret. Verum hoc non fit. Ergo putredo non est causa coniuncta putridæ febris. Maior ex definitione sumpta est, ideoq; negari non potest. Negandum itaq; est
assumptum,

DE CAUSA

assumptum, uidelicet quòd putrescente humore sublato, febris putrida non desinat, de hac enim quæstio est. Sicut enim putredo non cuiuslibet febris causa existit, ita non quemlibet calorem statim secum aufert, sed illum tantum, cuius uera & propria causa existit. Hic alia quæstio oritur, an calor relictus post putredinis euacuationem sit putrida febris, quod certè nemo unquam mentis compos affirmabit. Vnde quæso putrida febris uomen habet, nisi à causa effetrice? Quomodo igitur causa sublata febris putrida amplius dicitur? Neq; enim erysipelas etiam uocari debet, posteaquam inflammatio eius ac feruor & biliosum illud abierit. Quòd si putrida non est, quid igitur? An alia febris species ex transitione facta? Certè hectica esse nequit. Quid igitur, num diaria? Non opinor, sed tamen calor est, nam ideo refrigeratione indiget? Respondeo. Post putredinis solutionem manet caliditas aliqua, sicut in foco extincto igne calor aliquis remanet, qui tamen durare diu nequit, nec ignis rectè dicitur, & sicut in fimo putredine cessante, fimus quidem adhuc aliquandiu calet. Ideo autem refrigerantibus interdum opus est, ut citius restinguatur calor post febres relictus, qui tamen per se desiturus esset. Idem in alijs quoque morbis obseruatur. In obstructione epatis euacuatis humoribus, intemperies, si qua relictæ fuerit, curatur sola alteratione, more aliarum intemperaturarum uitiosarum, Quòd si cui hæc non satisfaciunt, ei non aliter responde-

respondebimus, quàm amota putredine febrem putri-
 dam etiam uerè cessare, tãquam effectũ propria caus-
 sa carentẽ. Calor aut remanens, adpellatur quomodo-
 cunq; libet, certè febris putrida dici nõ potest. Neq;
 ignoro Galenũ aliquando morbũ et pathos distingue-
 re, et adfectum qui adhuc fit, pathos, qui iã factus est,
 & à nulla amplius causa externa siue interna moue-
 tur, morbũ adpellare, uerũ in curãdis morbis id di-
 scrimen uocũ non perpetuò seruatur. Nã febris putri-
 da, et febris et morbus adpellatur. Si id improprie fit,
 fiat et hoc eadẽ lege. In quodã tamen loco Gale. scribit
 contrariũ sanitati affectũ, à quo lædi actionem dici-
 mus, morbũ tantũ adpellamus, siue diutinus hic fit,
 siue breuis, siue momento duret. Cũq; suffragia in præ-
 senia colligere nõ uolo, tãtũ hoc mihi cõcedi postu-
 lo, febrem putridã esse morbũ, qui adhuc fit. Duplicẽ
 itaq; habet causam, eãq; diuersam, quæ necessariò di-
 stinguiur. Esto huius causarũ diuisionis in morbis. i.
 affectibus permanentib. siue factis, nullus sit usus in il-
 lis, tamen qui adhuc fiunt, quorũ maior pars est, ut in
 fluxionibus, in morbis per consensum, non ociosa est,
 neq; tamen negari potest, in febre putrida id quod
 iam factum est, morbum esse, & habere sibi adiun-
 ctam causam putrescentem humorem, qui diuersus
 est ab eo qui nondum computruit. Hæc de putredi-
 ne sufficiant. Sed quid respondebunt ad alterum ex-
 emplum de obstructione ex Auicenna sumptum?
 An non uerum est, humore crasso posito in actu ob-
 structionem

structionem adesse, eodemq; sublato morbum quoque tolli? An non crassus humor opplens pupillam oculi causa coniuncta obstructionis est? Hoc pacto etiam calculus vesicæ causa coniuncta obstructionis dici potest, quæ non nisi illo remoto desinit. Verum nunc transcamus ad alia exempla, ut per reliqua morborum genera aliquando causam coniunctam inueniri posse ostendamus. Ab aqua intercutem habito (inquit Hippocrates) si aqua è uenis in uentrem defluerit, soluitur morbus: & qui alba pituita detinetur, si fortè uentris fluxus superuenerit, morbo liberatur, quod fit ratione euacuationis, causæ effectricis, teste Philotheo. Item quibus surditas biliosis deiectionibus superuenientibus cessat. Nonne bilis est causa coniuncta surditatis, obstruens meatus auditorios? Item Galenus 12. Meth. inter cætera sic scriptum reliquit: Qui oleum ruta incoctum acceperunt, exiguo interposito spacio excernunt humorem uitreum, atque ex hoc protinus simul & à dolore, & ab affectu liberantur. Quippe sublata causa, quæ spiritum flatuosum genuit, omnia conquiescunt &c. Hic causa uidelicet coniuncta, & morbus simul desinunt. Aliud exemplum ex Hippocrate 6. Aphor. in fine: Quibuscunque à coxendicum dolore &c. ἰσχυρὸς est morbus, causa eius coniuncta mucosus humor in articulo collectus, relaxans ligamenta, & ad continendum inepta reddens.

XII.

Insepara

Inseparabili causa posita adest morbus, aucta augetur, uigente uiget, decrescente decrescit, cessante cessat.

Posita causa inseparabili in actu, ponitur & effectus, crescente eadem crescit effectus, nam augetur cuiusque cause efficientis opus, aucta eius substantia, uigente & consistente uiget & consistit, remota remouetur.

XIII.

Id autem quo tangente afficimur, & quo separato quiescit adfectus, causam esse apud omnes homines in confesso est Gal.

Sunt uerba Galeni. Hinc puto & Medicum & definitionum autorem suas mutuatos esse definitiones. Verum ambo exemplis obscuris parum aptis utuntur.

XIII.

Bene itaq; causa coniuncta siue continens, proprie dicta, definitur esse, qua presente adest morbus, & qua remota remouetur morbus.

Proprie ideo addo, quia intelligenda esset alioqui de separabili quoque causa, quod falsum est. Positis autem extremis, & media sunt intelligenda. Hæc igitur cum 12. propositione conuenit.

XV.

Etsi autem tales cause à suis affectibus separari nequeant, non tamen sequitur eas à morbo nihil differre.

D E C A V S A

Non uideo quæ sit consequentia. Causa coniuncta à morbo non potest separari. Ergo idem est quod morbus. Perinde ac si quis dicat: Morbus est inseparabilis à suis symptomatis. Ergo idem quod symptomata. Nam sicut se habet symptoma ad morbum, ita morbus ad causam coniunctam. Quod autem Galenus docet, morbum iam factum curari postquam affectus is, à quo primum quæ secundum naturam est actio leditur, solutus fuerit, quem quidem & ipsum morbi essentiam esse dicit, non nobiscum pugnat. (quanquam hic locus aliquid obscuritatis & ambiguitatis habet, ob lectionis uarietatem) tamen id in præsentia non moror. Nos eodem modo intempericem materialem sanandam sentimus. Verùm quod non ita multò post dicit: Eadem ratione in alijs tribus intemperaturis, si unum commune præceptum obseruabimus, ut unamquamque prius quæ efficit causam, rescindamus, deinde ita ad illam quæ ab eadem causa facta est, ægritudinem accedamus &c. Hæc præcipuè uera sunt de causis separabilibus, quas Auicenna non uicarias adpellat, & de antecedentibus. Ab illis enim primò incipiendum. Docet autem Galenus, qui ordo sit seruandus in curando, siue quid primo, quid secundo loco agendum.

XVI.

Ipsa enim non ledit actiones, sed morbus, qui inter ipsas, & actiones lasas intercedit.

Ratio præcedentis thematis: Et si maxima causa
coniun-

coniunctæ cum morbo societas est, tamen inter se effectus differunt.

XVII.

Morbi definitio apud Auicennam secunda primæ doctrina prima, cap. i. cum Gale. conuenit.

Sequuntur aliæ rationes, quibus probatur Auicennam à Galeno non discedere. Prima est, definitio morbi conuenit.

XVIII.

Similiter & causarum & symptomatum in genere definitiones cum Galeni doctrina consensuunt.

Secunda. Definitiones etiam reliquorum affectionum præter naturam, cum illo congruunt.

XIX.

Auicenna quoq; eodem quo Galenus modo intemperaturas, quod ad methodum attinet, sanat, nempe simplices sola alteratione, materiales uerò euacuatione, & alteratione si opus est. Ita enim scribit: Si uitiosa temperatura relicta fuerit peracta euacuatione, temperamentum mutare oportet.

Exemplum præcedentis thematis. Alia ratio à curatione sumpta. Eadem est methodus curandi intemperaturas Galeni & Auicennæ, sic & febrem.

XX.

Quod cum ita sit, Auicenna immeritò, quòd causam coniunctam in morbis ponit, uituperatur, & falso, quasi causam cum morbo confundat, accusatur.

DE CAUSA CONIUNCTA;

Hæc ex superioribus bona consequentia sequuntur.

XXI.

Sequitur igitur ex præmissis, Auicennam re ipsa à Galeno in causarum doctrina non discrepare, etiamsi diuersis adpellationibus utatur.

Dixi supra non de adpellationibus, sed de re ipsa controuersiam esse. Ergo Auicenna iniuste reprehenditur, & à Galeni sententia discedere dicitur. Postremo & illud tanquam coronidem addo: Quòd Auicenna cum discedit à Galeni placitis, id facit aperte & expressis uerbis, sicut de medicamentis purgantibus. Ideo non est uerisimile, ipsum studio dissentendi, sed dilucidioris doctrinæ gratia causam internam morborum in antecedentem, id est, potentiam siue mediatam & actualem, siue immediatam distribuisse. Nec desunt ex Græcis autoribus, qui eandem causarum diuisionem usurpant. Nec dubium est, quin Arabes, ut alia pleraque, ita & hoc quoque ab illis sine mutati.

INDEX

INDEX HVIVS

Opusculi.

A.

Abstinentia, fames	fol. 27 b
Acetum, Aqua, Cereuisia	65. &c.
Adfectus in homine quid	15 b
Alimentorum facultates	36 b
Animalium partes	42 a
ex Animalibus sumpta	61 a
Appetitus ratio habenda	21 a
Arborum fructus &c.	46 a
Ares	44 b

B.

Balnea	27 b
Bellaria, secunda mensæ	24 b
Bene ualentibus quid agendum	34 a

C.

Carnes quadrupedum, ut : Bubula, Vaccina, Leporina, Cuniculina, Scurina, Ceruina, Vitulina, & reliquorum	38 b. &c.
Caseorum delectus & cibus	62 a
Cereuisiæ descriptio, & diuersitates	70 a. 90 a
Cibus quomodo, & quoties assumendus	22 a
Crapula	26 b

D.

Dieta quid	3 b.
------------	------

E.

Ebrietas	16 b
----------	------

I N D E X.

Ebrietatis præseruatio & remedia	18 d 103 a
de Ebrietate problemata	17 a
Elementa quattuor	6 b
Excrementa	28 b
Exercitia animi	24 b
Exercitia corporis, frictio, lotio, comptio	18 b 26 a
F.	
Fructus fugaces	57 b
Fruentacca	58 b
H.	
Hominis constitutio	6 a
Humores in homine	9 a
Humorum qualitates ad tempora, regiones, & etates	10 b
I.	
Ira non ut duce, sed ut milite utendum	15 b
L.	
Lac, Bathyrum, Serum.	62. & c.
Legumina, Olera, Radices	51 & c.
M.	
Medicè uiuere	4 d
Membra, uirtutes, actiones, & spiritus	11 a
Mulsarum ratio, descriptio, & diuersitates	46 b
d.	
Panes	59 b
Pisces uarij	60 a
Potus ratio	24 a
Prandij & cœneratio	30 a
	Q.

INDEX.

	Q.	
Quies		25 8
	S.	
Sanitas quid		5 4
Sanitas conseruanda quomodo		3 6
Sanitatis tuende præcepta		14 4
Somnus meridianus		25 2
Somni & uigiliarum ratio		31 4
	T.	
Temperamenta quid		8 4
	V.	
Veneris usus		33 4
Vinorum ratio		64 4.
Viscera, Cor, Iecur, Lien		43 6

FINIS.

FRANC. Apud Chr. Egenolphum.
 Mense Martio.
 M. D. LI,

IN DE X.

228	Quia
229	2.
230	Sanctus dicitur
231	Sanctus confertur in domo
232	Sanctus in die prescripti
233	Sanctus meridians
234	Sanctus in die prescripti
235	T.
236	Temperamentum dicitur
237	V.
238	Venerabilis
239	Venerabilis ratio
240	Venerabilis, Cor, fecerunt, Licet

F I N I S

FRANCISCO ANTONIO DE
 MATEO MARTIN
 M. D. LXXV